AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL:11 • EKİM 2001 • 1.500.000 TL. (KDV DAHİL)

ISSN 1300-4158

2001 / 10

insancıl

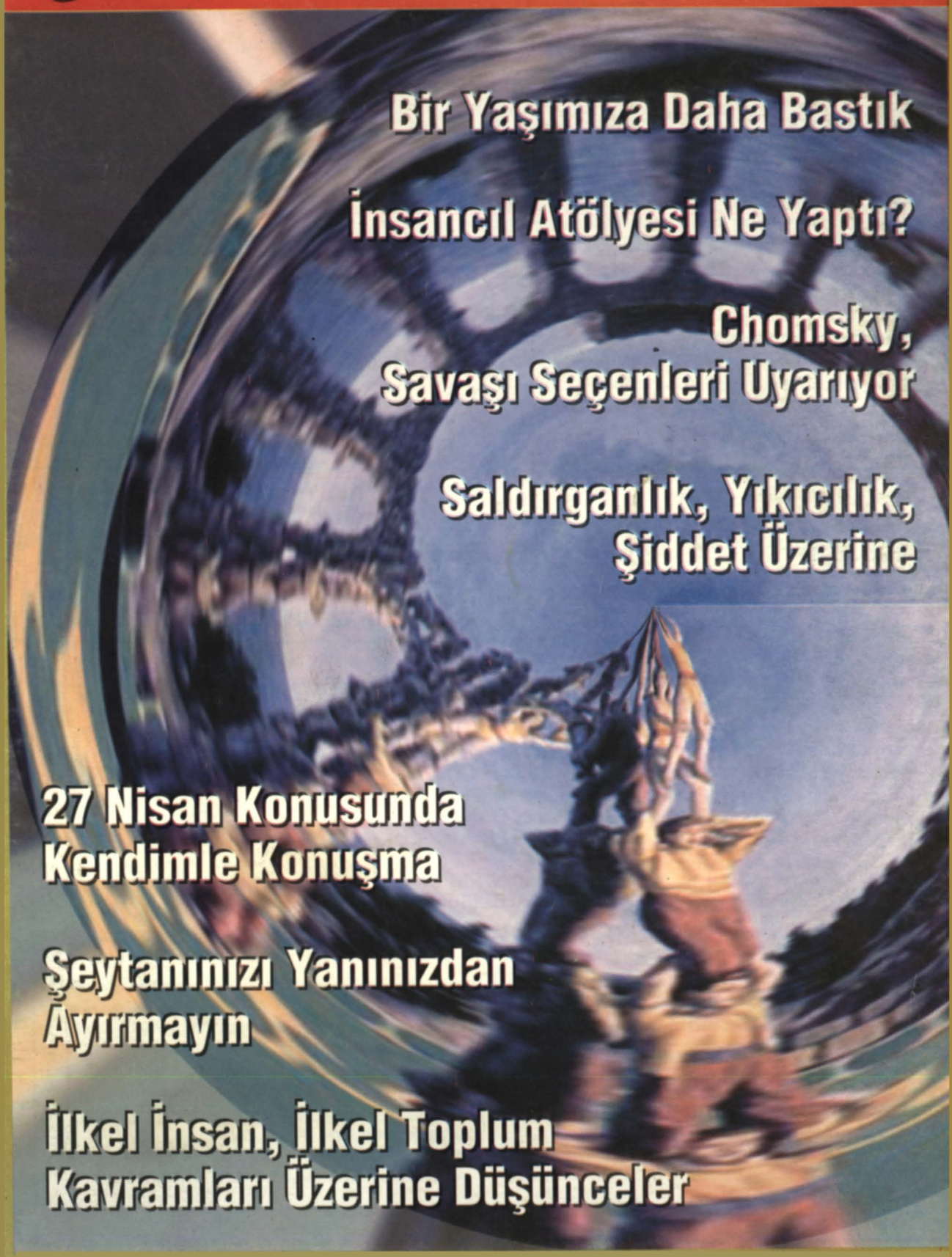

Bir Yaşımıza Daha Bastık

İnsancıl Atölyesi Ne Yaptı?

Chomsky, Savaşı Seçenleri Uyarıyor

Saldırganlık, Yıkıcılık, Şiddet Üzerine

27 Nisan Konusunda Kendimle Konuşma

Şeytanınızı Yanınızdan Ayırmayın

İlkel İnsan, İlkel Toplum Kavramları Üzerine Düşünceler

İÇİNDEKİLER

Mehmet ESATOĞLU	BİR YAŞIMIZA DAHA BASTIK	1
Meviut KIRNAPÇI	IŞIKMIŞ GÖRDÜĞÜM (ŞİİR)	3
	2000-2001 DÖNEMİNDE İNSANCIL ATÖLYESİ NE YAPTI	4
Noam CHOMSKY	ANLAMAYA ÇALIŞIN	7
İlhan YÜCE	SALDIRGANLIK, YIKICILIK VE ŞİDDET ÜZERİNE BİR DENEME	8
Afşar TİMUÇİN	28 NİSAN KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA	16
İsmet ALICI	ŞEYTANINIZI YANINIZDAN AYIRMAYIN	19
Hikmet KAVASOĞLU	EYLÜL GÖLGESİNDEKİ YEŞİL (ŞİİR)	23
Berrin TAŞ	CEHENNEM ŞİİRLERİ	24
Mustafa GÜLBAY	AKLIN UTANGAÇ KARŞITI İKİ FELSEFECİNİN İNSANİ AKLIN	26
	DENETLEYİCİ BOYUTUYLA DİNAMİTLENME DENEMESİ	
M. ÖLMEZOV	SEVİYORSAN, SEN ÖYLE SEV (ÇEV.ŞİİR)	30
	Çevirenler: Anatoli Miziev-Anıl Meriçelli	
H. Tuğrul ATASOY	"İLKEL İNSAN" VE "İLKEL TOPLUM" KAVRAMLARI	31
	ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	
Ali FİL	BİLGİ, BİLİM VE EĞİTİM ADINA BAŞIMIZA GELENLER	34
Halidun ŞEN	BİLGİ EDİNMEDEN FİKİR EDİNMEK	40
Mustafa ZİYALAN	MANHATTAN (ŞİİR)	44
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	45

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Kapak Resmi
HALE ÜSTÜN

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul
Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: Insancil@Insancil.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul

SAYI: 132 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 12.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Atakôy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

BİR YAŞIMIZA DAHA BASTIK!

Mehmet ESATOĞLU

İki yıl önce büyük bir heyecanla ilk kez çıktığımız *İnsancıl Atölyesi*'nin tahta merdivenlerinden bir üçüncü yıl için yeniden tırmanıyoruz.

Her basamakta yeni bir yere varmanın coşkusunu içimizde duyarken bir yanda da tartışıyoruz. Nereden yola çıktık, nereye vardık ve nereye gidiyoruz diye.

1999 Ekim'inde başlarken şöyle demiştik:

"Atölye herkesin öz birikimleriyle katıldığı, birikimlere birikimlerini kattığı ve yeni birikimlerin oluşturulduğu bir mekan olacaktır."

Bu hedefle hazırladığımız programın içine başlangıçta felsefe, edebiyat, müzik, tiyatro başlıklı çalışmalar koyduk.

Dedik ki;

"Bu seminerlerde insanın düşünme mücadelesini ayrıntılı bir biçimde gözden geçireceğiz. İnsanlar toplumsal, tarihsel koşullar içinde, bilgi, erdem, devlet, toplum, insan konusunda ne düşündüler. Neden öyle düşündüler. Bu düşüncelerini nasıl temellendirdiler diye araştıracağız.

Sorunlar karşısında insanın başarıları, başarısızlıklarını, günün koşullarını gözardı etmeden gündeme getireceğiz.

Bu çerçevede örneğin felsefe seminerlerinin temel amaçlarından biri de katılımcılara bütünsel bir bakış kazandırmak. Olgusal bilincin üstünde duracağız. Bu bilincin kırılması için felsefi birikimin zorunlu olduğunu belirteceğiz."

Seminerlere çeşitli mesleklerden çalışanlar, öğrenciler ve emekçiler katıldı. İki yıl içinde 12 kişilik ortama katılımla 460 seminer gerçekleşti. Seminerler sırasında katılımcılarla yönlendiriciler arasında canlı tartışmalar yaşandı.

Çalışmalara başladığımız günlerde ülke çapında bir deprem yaşanmıştı. Binlerce insan ölmüştü. Deprem ülkede yalnızca insani kayıp, maddi ve manevi yıkım yaratmamış, yanı sıra uzun yıllar içinde kangren olmuş bir dolu olguyu açığa çıkarmıştı. İnsanlar o büyük yıkım gerçeğinde en temel hakları olan yaşama haklarının nasıl güvence altında olmadığını görmüştüler.

İşte o büyük paniğin orta yerinde bizim önerimiz yeni bir aydınlanma için harekete geçmek oldu. Önemli bir öneriydi o günlerde. Toplumsal bir panik yaşanıyordu. En sıradanından, en aklı başında geçinenine herkes bir "can" derdine düşmüşlük içindeydi.

Kimileri bu "can" derdi havasında kapalı alanlarda bulunmamaya çalışıyor, kimileri toprak zemini sağlam yer arayışına girmiş deli danalar gibi dolanıyor, kimileri kışa dayanıklı çadır araştırması yapıyor, kimileri hristiyan bir tutumla yardım kampanyalarına katılıyordu. Durumdan yararlanmasını bilen başka birileri Amerikancı milliyetçi bir zihniyetle arama kurtarma timleri örgütlüyor, felaketin yaşandığı alanlarda kurtarıcı edasıyla dolanıyordu.

Kimi kuruluşlar yerli ve yabancı şirketlerle ortak, kârlı ihale işlerine girerek depreme yardım adı altında girdikleri bu alandan ticari olarak palazlanmış çıktılar. En sıkı solcusundan mafya babasına herkes yardım çadırları örgütlerken biz insanları yeni bir aydınlanma için buluşmaya çağırdık.

Bir süre sonra kış geldi. Yardımseverler dağıldı. Hristiyan yardımlaşma atmosferi yerini kışın acımasız koşullarına bıraktı. Deprem bölgesinde insanlar soğukta, çadır altında geride büyük acılar bırakan bir kış geçirdiler. İnsanların kimi evlerini çürük yapan müteahitlere küfrederek, kimi gelen giden yöneticilere yalvarıp yakararak süründü durdu. Ama asıl darbeyi nereden ve kimden yediklerini anlayamadılar hâlâ da anlamış değiller.

12 Kasım'da ikinci büyük deprem olduğu gün artık seminerler başlamıştı. Tam felsefe seminerinin ortasında sallanmaya başladık. 40'a yakın insan ayağa fırladı. Daracık kapının önünde belki birbirlerini ezerek çıkmaya çalışacaklar, tahta merdivenlerde yuvarlanacaklardı. Birçok örneğini yaşadığımız gibi yaralananlar, ölenler olacaktı. Deprem sırasında semineri yönlendiren Cengiz Gündoğdu çok net bir şey söyledi; *"Felsefe öğreniyorsanız depremden kaçmamayı da bileceksiniz"*. Herkes bu sözler üzerine yerine oturdu. Seminer hiç bir şey olmamış gibi sürdü gitti. O günlerde henüz Sokrat'ı, Heraklit'i öğreniyordu katılımcılar. Bugün islam felsefesinden yola çıkmış Hegel'e doğru geliyorlar ve Ekim 15'de başlayacak çalışmalarının başlığında "Felsefe III" yazıyor.

Tiyatro çalışmalarında ise iki yılda toplam 30 kişilik katılım gerçekleşti. Dramatik tiyatro, epik-diyalektik tiyatro üzerine teorik bilgilerin anlatıldığı, oyuncunun teatral üretim süreci üzerine pratik çalışmaların yapıldığı seminer çalışmalarına katılanlar 2000 ve 2001 27 Mart Dünya Tiyatro Günü'nde gösteriler yaptılar. İçlerinden kimileri bağımsız bir

amatör grup kurma işine girişti, kimileri amatör tiyatro topluluklarına katıldı, kimileri ise çalışmalardan ayrıldı.

Seminer salonuna iki yıl içinde bir dolu insan geldi, dinledi, tartışmalara katıldı. Karşılarında ise yeni yeni tanımaya başladıkları ülkenin aydınları vardı. 60'lı yıllardan bugüne handiyse yarım asrı ardında bırakmış kültür-sanat insanları canla başla birikimlerini ortaya koyuyorlardı.

Bir dergi okurlarıyla, çeperinde yer alan insanlarla yazarlarını, ülke aydınını buluşturmaya çalışıyordu. Aydınlanma için adımlar atmaya çabalıyordu.

Ortada şöyle bir durum vardı; ülkede nice bedeller ödenerek oluşmuş bir birikim yeni kuşaklarla uzun bir süredir buluşamıyordu. Özellikle 12 Eylül darbesiyle adım adım tasfiye edilen muhalif politik-kültürel kurumların yerine yeni oluşmular varedilemiyor, işin kötüsü bunların yokluğunun ne gibi kültürel, sanatsal, insani tahribata yol açtığına dahi bakılmıyordu.

Muhalif kesimde geçmişte birbirinden ya da çeperde yer alan aydınlardan etkilenerek teorik, edebi yapıtları okuma, inceleme ve tartışma geleneği yok olmuştu. Bu alanda bırakın kitabı hep birlikte söylenen bir müzik yapıtına bile yabancı gözlerle bakan yığınlar oluşmuştu.

Tutarlı bir kültür-sanat politikasının da varolmadığı bu ortamda yapılan her etkinlik turistik bir etkinlik olmaktan kendini kurtaramıyor.

Düşünün muhalif bir hareketlenmenin çeperinde bir dolu aydın, yazar, sanatçı yer alıyor. Çeperde yer alan yığınlar ise medya bombardımanı altında. Edebiyattan, müziğe, plastik sanatlara, medya terörünü estiriyor. Ama buna karşı koymaya çalışan bir çaba yok.

Kitle üzerinde medyatik kültürel terör şöyle işliyor:

Sistemin emrindeki tüm kurumlar varolan sanat dallarını sistemin şekillendirdiği bir biçimde yığınlara sunuyor. Örneğin şiir albümleri ve programları yaptırıyor.

Milyonlarca insanın izlediği bir TV kanalında gür ya da boğuk sesli biri şiir okuyor. Siz sanıyorsunuz ki bu etkinlik insanlarda şiire karşı bir ilgi uyandırıyor. Ertesi gün dinleyenlerden bir kısmı gidip şiiri okunan şairin kitaplarını bulmaya, almaya çalışıyor. Hayır bunlardan hiçbiri olmuyor. Binlerce şiir kaseti satılıyor. Ama ana kaynak; edebiyatla bir ilişki gelişmiyor. Kültür-sanat dergileri okunmuyor.

Peki ne oluyor? TV'de yapılan etkinlikte ya da albümdeki sunumda şiir okunuyor ama burada okunan metnin pek bir önemi yok. Örneğin Nazım Hikmet'in dizelerini okurken şiirdeki öz tamamen kayboluyor, sözcükler alkollü bir insanın zırvalama seslerine dönüşüyor. Şiirleri seslendirenler için o dizelerin bir önemi yok. Hatta gösterilerini bozuyor diye bazen dizelerin yerlerini değiştiriyor, bazı satırları çıkarıyorlar. Bu konuda kimi yazarlarımızın, şairlerimizin tepkilerine rağmen sanatçı örgütlerinde, muhalif hareketlenmelerde buna karşı bir tepki yok.

Muhalif çevrelerdeki kültürel politika yokluğunun yeri boş kalmıyor, medyatik yaklaşımlar orayı dolduruyor. Örneğin muhalif bir hareket günün birinde çeperindeki emekçiler, gençlerle yazarları sanatçıları buluşturacak ama buna ilişkin bir duyarlık oluşturamamış. Ama medya çalışmasını gece-gündüz sürdürüyor. Şimdi nasıl bir etkinlik yapılacak?

Sistemden canı yanmış muhalif hareketlenmenin çeperinde yer alan gençler kırk yılın bir ucu gerçekleşecek etkinlikte ciddi tartışmalar istemiyorlar. Çünkü böyle bir gelenekleri yok. Zaten gündemlerinde kültürel bir tartışma da yok. Her gece-gündüz onlarca kez kendilerine medyadan sunulduğu biçimde, ekranda gördükleri insanlar gibi kafalarını sallayarak eğlenmek istiyorlar. O zaman çözüm kendiliğinden ortaya çıkıyor. çağırırsın bir rock şarkıcısı -tabii biraz muhalif görüneninden- yanına koyarsın iki de yazar iş çözülür. Rock şarkıcısı eğlendirir. Yazarlar da o hengamede birkaç kelime konuşurlar. Ardından rock şarkıcısı parasını alır gider, yazarlar da orada yaptıkları tartışmalar yerine turistik anılarını kaleme alırlar.

İnsancıl Atölyesi başlarken kültür-sanat alanında yaşanan bütün sorunlara ciddiyetle yaklaşarak çözümler aramaya koyuldu. "Sistemin kültürel bombardımanına karşı duracak yazarlar, düşünürler, muhalif bir kültür-sanat duyarlığı ve cephesi oluşturmadıkça ne bir politikanın ne de bir karşı duruşun oluşmasına olanak yoktur" saptamasıyla harekete geçen *İnsancıl Atölyesi*, ulaşılacak hedefe varmanın yolunun uzun vadeli çalışmalardan geçtiğine dikkati çekti.

Özellikle '90'lardan bu yana değişik kültürel alanlarda yapılmaya çalışılan adı büyük, içeriği cılız etkinliklerin amaçlanan hedeflerle buluşamadığına dikkati çeken *İnsancıl Atölyesi* gerek felsefe ve edebiyatta, gerekse müzik ve tiyatro alanında özgün modeller ve programlar hazırladı.

Çevremizde muhalif politik-kültürel örgütlenmelerin çatıları altında yaygın olarak görülen "üç derste felsefe", "gitar-saz kursları", "falanca üstaddan tiyatro çalışmaları" anlayışlarının boşa kürek çekmekten başka bir işe yaramadığı saptamasıyla her alanın kendine özgü, gereksinimlerine yanıt vermeye çalışan, programlar varedildi.

İnsancıl Atölyesi'nde iki yıldır yapılan çalışmalarda başlangıçta tüm katılımcılara burada öğren-

dikleri bilgilerin, kazandıkları becerilerin dışarıda, sistemin emrine girmiş alanlarda işlerine yaramayacağı, hatta başlarına "bela" olacağı anlatıldı.

Örneğin bizim yazarlık seminerlerine katılanlar başarısız birer reklam metni yazarı olurlar. Çünkü başlarken sözcüklerin, alım-satımın, tüketimin emrine verilmesinin ne büyük bir ahlaksızlık ve onursuzluk olduğunu anlatarak başlıyoruz.

Bizde müzik eğitimi kısa yoldan enstrüman öğretip türkü barlarda ezgilerini meze yapmayı öğretmiyor katılımcılara. İnsanlığın binlerce yıllık müzik geçmişini inceleyerek işe girişiyoruz.

Tiyatro çalışmalarına katılanlar kestirme yoldan sahne komiği olmak ya da ödüllü sanatçı olma yolunu seçmiyorlar. Sahnenin işlevini kavramakla işe başlıyorlar. Bu da tiyatronun üretim biçimini, onun sürecini ve araçlarını tanıma ve anlama çalışmalarıyla başlayıp, düşünen, üreten bir sanatçı adayı modeline ulaşma hedefiyle yürünen uzun bir yolda çaba harcamakla oluyor.

Seminerlere katılanların büyük bir çoğunluk önerilen bu perspektife yabancıydı. Çünkü sistemi dışlayan bu perspektifle hiç bir alanda karşılaşmamışlardı. İçinde bulundukları kimi muhalif alanlarda ise bulanık bir ortamla karşı karşıya gelmişlerdi.

Ortada ciddi bir perspektif bozukluğu kol geziyor. Sistemin ekonomik önerilerine bir dolu muhalif var ama ne dedikleri, önerdikleri belli değil. Politik olarak bir ayakları geçmişte savundukları küçük burjuva çizgiye ötekisi ise bugün TÜSİAD'ın önerilerinin bile gerisinde kalmış reformizme basıyor. Kültürel olaraksa gırtlaklarına kadar popülizmin içindeler.

Bu bulanık ortam içinde el atılan herşeyin altından başka bir şey çıkıyor. Kadın hakları savunucusunun içinden erkek egemen anlayışın kadın cephesi içindeki izdüşümü cinsiyetcilik, ezilen ulus savunusunun içinden parababalarının yaklaşımının tıpkı basımı kafatasçı bir milliyetçilik fışkırıyor. Sınıfsal yaklaşım ise unutturulmak isteniyor.

İnsancıl Atölyesi'nin sınıf perspektifi ve ciddiyeti bulanık ortama kafa tutmaya başlayınca, bulanık suda balık avlamaya alışmışların bazıları kendi bataklıklarına doğru çekip gittiler. Bazılarıysa karalama kampanyaları örgütlediler. Dağıtmaya, parçalamaya, susturmaya çalıştılar *İnsancıl Atölyesi*'ni. Sökmedi. Sökmeyecek de.

Şimdi *İnsancıl Atölyesi* 3. yılın eşiğinde yeni bir döneme başlıyor. İnsancıl Akademisi hedefi önümüzde duruyor. Akademi hedefini omuzlayanlar dinleyici koltuklarından kalkıp birikimlerini yeni katılımcılarla paylaşıyorlar. Sesleri atölyenin duvarlarını aşıp kalabalığın sesine karışıyor. Aydınlanmanın zorlu yollarında uzun ve zorlu bir yürüyüş ilerliyor.

ışıkmış gördüğüm

bir düşten sıçrayıp geldim
her şey yalan bir ben gerçektim
acı bir yemek tadı vardı damağımda
erişilmemiş bir özlem

kendimi kendimle sınamak ne acıtıcı
yüreğimi durmuş görüyorum yaşam bitmiş
sabahları ulaşılmaz sanmak ne kötü
derede balık beni okşuyor

toprağın kokusu soruların yanıtı sanki
dalın çiçeği güzelin tanımı
uzanıp uyumak var çimenliklere
dalmak serin sulara gün öğleyken
dağ mantarları tatmak çam diplerinde
yürümek saatler boyu kaygısızca
gülmek ağız dolusu dostlarla birlikte

bir sabah doğmayacak güneş
bir gün açmayacak çiçek
yürümeyecek karınca bitmez tükenmez
yolları
yağmur toprağa işlemeyecek
bir güzel ses gelecek ağıt yüklü
verecek kendini hüznün kucağına
ağlamak yaşamın özeti olacak o an
bitti diyeceksin
artık anılar zenginiyim

bir düşten sıçrayıp geldim
anamı babamı ve oğlumu bırakıp
uyandım uyanmasına ki gözlerim ıslak
bir ışıkmış gördüğüm gerçek değil

Mevlut KIRNAPÇI

2000-2001 Döneminde
İNSANCIL ATÖLYESİ NE YAPTI?

İnsancıl Atölyesi, ikinci yılında da, Ekim 2000'den, Temmuz 2001'e kadar, hiç aralıksız etkinliklerini sürdürdü. Kışın soğuğuna, çamuruna, yazın sıcağına, tozuna aldırmadan yoğun bir çalışma dönemi geçirdik.

Üzüntülerle, maddi-manevi sıkıntılarla, yine de umutla, sevinçle bir dönemi bitirdik.

Her zaman söylediğimiz gibi, *İnsancıl Atölyesi Seminerleri*'ni izlemek, izlemekle kalmayıp üretime katılmak kararlı bir kişilik gerektirir. Bu nedenle yoğun bir ilgiyle başlayan çalışmalar, zamanla tavsar, katılımcılar yavaş yavaş azalır. Yine bu durum yaşandı *İnsancıl*'da. Ancak şunu belirtmekte yarar var. Katılım sayısında belli bir birikim sağlandı. Bu birikimin her yıl çoğala çoğala, niteliksel bir duruma geleceği belli oldu.

İnsancıl Atölyesi'nde 2001 yılında Temmuz 2001 ayında Yaz Dönemi Seminerleri başlatıldı.

Şimdi bu etkinlikleri toplu bir durumda *İnsancıl* okurlarına duyuruyoruz.

FELSEFE I

Yöneten / Cengiz Gündoğdu

Hind, Çin felsefeleri incelendikten sonra Batıya geçildi. Batı Felsefesi, antik dönem dönem bölümünü şu arkadaşlar anlattı: Kuzey Çelik, Korkut Köseoğlu, Cevat Öztürk, Hüseyin Şahin, Bahar Üstün, Faruk Üstün.

Ayrıca Dr. Yeşim Çelik antik dönemde tıp bölümünü anlattı.

Felsefe I'de şu yazılar irdelendi.

- Betül Çotuksöken, Töz ve İlinek Açısından Cinsiyet

- Konfüçyüs, Ödevler Yasası

Felsefe I Seminerleri Kış Dönemi, Platon'un irdelenmesiyle bitti.

FELSEFE II

Yöneten / Cengiz Gündoğdu

Bu bölümde İslam Felsefesi irdelendi. Ayrıca Faik Bulut, Hasan Sabbah üstüne bir seminer verdi.

Ahmet Aslan'ın "İslam Felsefesinin Özgünlüğü Sorunu" ile Niyazi Berkes'in "Uygarlık, Din, İdeoloji" adlı yazıları irdelendi.

Bu bölümde Kış Seminerleri Rönesansın incelenmesiyle bitti.

EDEBİYAT

Yöneten / Berrin Taş

Hesiodos'tan günümüze kadar süren, insanın yaratıcılığı edebi metinler üstünde irdeleyen bu seminerlerde şu arkadaşlar bildiri sundular.

Cafer Yıldırım, İslam Öncesi Edebiyatımız
Baha Çıtakoğlu, Niyazi Akıncıoğlu
İsmet Alıcı, Ahmet Arif
Hilal Soydan, A. Kadir
Mustafa Tabak, Tevfik Fikret
Ömer Serdar, Sanatta Ritm
Eray Veli, Yahya Kemal

YAZARLIK

Yönetenler / Cengiz Gündoğdu - Sevim Gündüz

Cengiz Gündoğdu'nun kavramsal seminerlerinden sonra, Sevim Gündüz'le uygulamalı yazarlık seminerlerine devam edildi.

Bu bölümde ayrıca, Afşar Timuçin, Orhan İyiler, Demirtaş Ceyhun roman, Adnan Özyalçıner öykü, Tevfik Taş yaratıcılık üstüne seminer verdiler.

Yazarlık semineri, yeni dönemde dönüşümlü olarak Sevim Gündüz ve Mehmet Esatoğlu ile devam edecek.

Yeni dönem Yazarlık Semineri ise yine Cengiz Gündoğdu ile başlayacak.

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE MÜZİK

Yöneten / Sarper Özsan

Bu seminerlerde tarihte insanın çıkardığı ilk müzikten başlayarak yetkin örneklerle günümüze kadar gelindi. Seminerlerde değişik bestecilerin değişik çağlarda bestelenmiş yapıtları dinlendi. Bu yapıtların o gün müziğe yaptıkları katkılar ve bugünün dinleyicisine ne ifade ettikleri anlatıldı.

TİYATRO

Yönetenler / Enver Akan - Mehmet Esatoğlu - Mustafa Turan

2000-2001 dönem çalışmalarında atölye çatısı altında tiyatro çalışmaları birkaç koldan ilerledi. Atölye çeperinde yer alan topluluklar ilk aşamada ortak bir çalışma ile Cem Yalın'ın "Yürümeyi Unutmuş Tel Cambazı" oyunu üzerine çalışmalar yaptılar.

Cem Yalın'ı anma gününde sergilenen bu çalışmayı İstanbul Sahnesi'nden Enver Akan yönlendirdi. Tiyatro Simurg ve Bakırköy Oyuncuları rol aldılar.

27 Mart Dünya Tiyatro Günü'ne ise Amatör Tiyatrolar Çevresi toplulukları İstanbul Sahnesi, Oynayan Düşler Sahnesi, Tiyatro Simurg ve Bakırköy Oyuncuları ortak tartışmalar yürüterek bir program hazırladılar.

Tiyatro Simurg oyuncu Helene Weigel'in yaşamı üzerine bir çalışma hazırlarken, Bakırköy Oyuncuları Cem Yalın'ın hiç oynanmamış bir kısa oyunu "Hesaplaşma"yı gruplarla tartıştı ve sahneledi. Oynayan Düşler Sahnesi ise kendi metnini oluşturabilmek için elindeki öyküyü gruplara aktararak oyunlaştırma yolunda öneriler topladı. Ortak çalışmada verimli sonuçlar elde eden gruplar 27 Mart sonrası Bertolt Brecht'in "Mezbahaların Kutsal Johannası" üzerine dramaturji sahneleme ve oyunculuk çalışmaları yaptılar.

Tiyatro Atölyesi katılımcıları ise değişik katmanlardan oluşuyordu. Lise, üniversite öğrencileri ve çalışanlar. Başlangıçta oyunculuğun araçları ve oyun üretme süreci üzerine çalışan katılımcılar, ikinci aşamada gruplar halinde ve tek tek çalışarak Lorca'nın "Kanlı Düğün", Shakespeare'in "Antonius ve Kleopatra", "Kral Lear" oyunları, Nazım Hikmet'in "Melodram" şiiri üzerine çalışmalar yaptılar ve çalışmalarını *96.6 Yön FM Radyosu*'nda, 27 Mart'ta *İnsancıl Atölyesi* ve 28 Mart'ta *Kartal Eğitim-Sen*'de sergilediler.

DÖNÜŞÜMLÜ SEMİNERLER

Matematik Felsefesi - **Sevim Gündüz**
Sağlık Bilgisi - **Ebru Oktay**
Kadın Hastalıkları - **Yeşim Gündüz**
İnsan Felsefesi - **Tüten Ang**
Bilim Üstüne - **Eren Omay**
Günlük Hayat ve İdeoloji - **Tevfik Taş**

YAZ SEMİNERLERİ

İnsancıl Atölyesi, Temmuz 2001'de Yaz Seminerlerini başlattı. Yaz Seminerlerinde şu sorunlar işlendi.

AYDINLANMADA İNSAN SORUNU

- **Temel Demirer**
- **Ömer Naci Soykan**
- **Rebia Erdoğan Dirim**
- **Cengiz Gündoğdu**
- **Orhan İyiler**
- **Ebru Oktay**
- **Bahar Üstün**
- **B. Sadık Albayrak**
- **Mehmet Esatoğlu**

bildiri sundular. Bu bildiriler tartışıldı.

TARİHSEL SÜREÇTE KADIN
- **Sibel Özbudun**
- **Rebia Erdoğan Dirim**
- **Berrin Taş**
- **Sevim Gündüz**

tarihsel süreçte kadını anlattılar. Ayrıca Neşe Yasin'le Atölye çalışması yapıldı.

ESTETİK

Bu bölümde Cengiz Gündoğdu, Platon'dan Günümüze kadar estetik üstüne seminer verdi. Bu bölümde B. Sadık Albayrak Plehanov'la Brecht'i irdeledi.

DÜŞÜNME YÖNTEMİ

Cengiz Gündoğdu, uygulamalı bir yöntemle düşünme yöntemlerini anlattı. Sevim Gündüz de matematiksel düşünmeyi irdeledi.

ŞİİR ATÖLYESİ

Berrin Taş'ın yönetiminde yürütülen Şiir Atölyesi'nde şiirde izlekler işlendi. Tartışmalı geçen bu seminerlerde

Pelin İstanbulluoğlu, Kadın
Medet Turan, İşçi Sınıfı
Baha Çıtakoğlu, Yalnızlık
Özgüç Güven, Aşk
Mustafa Tabak, Doğa
Ebru Aktel, Dostluk
Eray Veli, İstanbul
Hira Selma Kalkan, Ölüm

izleğini irdelediler.

Ayrıca

Ahmet Necdet Romantik Çağ Fransız Şiirinin Türk Şiirine Etkisi, **Sedat Ümran** Şiir Üstüne, **Tevfik Taş** Şiir Okuma Üzerine birer seminer verdiler.

ETKİNLİKLER

İnsancıl Atölyesi'nde, Coşkun Büktel, Cengiz Gündoğdu, Orhan İyiler, Yılmaz Onay, Hilmi Zafer Şahin, Amatör Tiyatrolar Çevresi (ATÇ)'nin düzenlediği etkinlikte, Günümüzde Oyun Yazarının Durumunu tartıştılar.

- 8 Mart Emekçi Kadınlar Günü için Şiir Dinletisi hazırlandı.

Bu dinleti, Kartal Eğitim-Sen 5. Şubede yinelendi. 36 şiirden oluşan dinletide şiirleri, Ebru Aktel, İsmet Alıcı, Pelin İstanbulluoğlu, Hilal Soydan, Türkan Sönmez, Berrin Taş okudular.

İnsancıl Atölyesi Okuma Tiyatrosu İhanet Yılları'nı hazırladı ve sergiledi.

YAZARLIK GRUBU

Bu grupta **Turgenyev**'in Babalar ve Oğullar, **Dostoyevski**'nin Ecinniler, **Çernişevksi**'nin Nasıl Yapmalı adlı eserleri okundu, irdelendi.

SEVİNÇ

Hoşgeldin Deniz

Sevgideğer arkadaşlarımız **Yeşim Çelik** ile **Kuzey Çelik**'i kutluyoruz.
Bebek **Deniz**'e de hoşgeldin diyoruz.

İnsancıl Emekçileri-İnsancıl Atölyesi Katılımcıları

"ANLAMAYA ÇALIŞIN"

Noam CHOMSKY

Terörist saldırılar büyüktü. Ama daha önce daha büyükleri de gerçekleştirilmişti. Örneğin, Clinton'ın herhangi bir gerekçe göstermeden Sudan'ı bombalaması, ilaç stoklarından yarısından fazlasını imha etmesi ve sayısız insanı öldürmesi gibi. Sudan'da öldürülen insan sayısı bilinmiyor çünkü ABD, Birleşmiş Milletlerin soruşturma yapmasını önledi ve kimse de arkasını takip etmedi. Hemen akla gelebilecek daha kötü durumları saymaya bile gerek yok.

Kurbanlar, emekçilerdi

Ama bunun dehşetengiz bir cinayet olduğuna kuşku yok. **Kurbanların çoğu her zaman olduğu gibi çalışanlardı:** Kapıcılar, sekreterler, itfaiyeciler vb. Bu Filistinliler ve diğer yoksul ve ezilen halklar için de yıkıcı bir darbe olacağa, ayrıca ülkede insan haklarına ve özgürlüklere kısıtlama getirilmesine yol açacağa benziyor.

Bu olaylar "füze savunması" projesinin aptallığını dramatik bir tarzda ortaya koyuyor. Bugüne değin strateji yorumcularınca sürekli olarak ve açık bir biçimde ortaya konulduğu gibi, ABD'ye kitle imha silahları kulanmak da dahil büyük zarar vermek isteyenlerin bunu füzeyle saldırarak yapmaları gerekmiyordu. Esasında önlenmesi olanaksız çok daha kolay yollar vardı. Ama büyük olasılıkla bugün meydana gelen olaylar bu sistemleri geliştirerek devreye sokmak yolunda **istismar** edilecektir.

Sağa verilmiş bir armağan

"Savunma" uzayın askerileştirilmesini örtmek amacıyla kullanılan **ince bir kılıftır** ve iyi birreklamla en saçma sapan gerekçeler bile **korkutulmuş bir halkı** şöyle ya da böyle ikna edecebilecektir. Kısacası bu saldırı etki alanlarını denetim altında tutmak için güç kullanmayı bekleyen savaş kışkırtıcısı **sağa verilmiş bir armağandır.** Şimdilik ABD'nin girişmesi beklenen eylemleri ve bunun yol açacağı, WTC'ye yönelik saldırılar türünden tepkileri bir yana bırakalım. Şimdi **karşımızdaki olasılıklar** bu saldırılar gerçekleşmezden öncekinden daha da **korkunç.**

Anlamaya çalışalım

Nasıl tepki göstermek gerektiğine gelince yapabileceğimiz bir şey var. İçine düştüğümüz dehşeti ifade edebiliriz, bu cinayete neyin yol açmış olabileceğini **anlamaya çalışabiliriz.** Bu, benzer işlere kalkışabilecek olanların zihinlerinden neyin geçtiğini anlamamıza yardımcı olur. Eğer bu yolu seçecek olursak uzun yıllar bölgede kalarak benzersiz haberlere imza atmış olan Robert Frisk'e kulak kabartmamız yeter.

Daha kötü olabilir

Frisk, **"ezilmiş ve aşağılanmış bir halkın acımasızlığı"**nı tanımladıktan sonra "önümüzdeki günlerde inanmamız isteneceği gibi bu **demokrasinin teröre karşı savaşı değildir,"** diyordu. "Bu aynı zamanda **Amerikan füzelerinin Filistinlilerin evlerini başlarına yaktığı,** ABD helikopterlerinin 1996'da bir Lübnan cankurtarınına füze yolladığı ve Amerikan bombalarının Kana köyünü yerle bir ettiği ve Amerika'nın müttefiki İsrail'in besleyip giydirdiği Lübnan milislerinin mülteci kamplarına dalıp önlerine gelen herkesin **ırzına geçip katlettikleri bir savaştır.**" Ve bunun gibi pek çok şey anlatıyor Frisk.

Bir kez daha tekrarlamak gerekirse, bir seçim yapmamız gerek: **Anlamaya çalışabilir ya da çalışmayabiliriz. İkincisini yaparsak bizi bekleyen çok daha kötü şeylere katkıda bulunmuş olacağız yalnızca.**

SALDIRGANLIK, YIKICILIK VE ŞİDDET ÜZERİNE BİR DENEME

İlhan YÜCE

Kentin ortasındaki parktan geçiyorum. Gökyüzüne uzanan yüzyıllık ağaçların altından. Karşıdan, köpeğinin ipini tutmuş bir genç kız geliyor. Köpek oldukça iri, kulakları dik, gezdirilmekten mutlu ve yaşam sevinciyle dolu. Gelene geçene "merhaba" demek, hafifçe üstüne yürüyüp koklamak istiyor. Bakıyorum, ipi kısa, bana yetişemez. Korktuğumu belli etmeden, bir de gülücük atarak geçiyorum yanından. Gözünden bir şey kaçmıyor; görüyor gülücüğümü ve bana ilgiyle bakıyor. Dönüp yeniden bakıyorum. Yanılmamışım; onun da dönüp bana bir kez daha baktığını görüyorum. Hayvanlarla çocuklar nedense seviyorlar beni. Bir muhabbet kuşumuz vardı, yüzüme, burnuma konar, bıraksam ağzımın içine girerdi.

"Hov hov hovv!"

Bu havlayan köpek değil... Liseli, yeni yetme iki genç. Ellerinde kitaplar ve acemice tüttürdükleri bizler "ustaca" tuttürüyoruz- sigaralar. İçlerinden biri, boru gibi sesiyle "Hov hov hovvv"diyor yeniden. İnsan, "havlayarak" köpeğe sataşıyor. "Isırır da mı acaba?" diye düşünüyorum. Köpek olgun! Aldırmıyor. Genç insan inatçı. Uzaklaşsalar da, durup onları izliyorum.

"Yapma" diyor genç kız. Liseli genç, bir kızla bir köpeğe bapuç bırakacak cinsten değil. "Delikanlılık gereği" olarak, havlamayı sürdürüyor.

Genç kız çok öfkeleniyor. Köpek de "Yaa sabır!" çekiyor. Görüyorum.

"Bir daha bağırırsan salıvereceğim! Haydi bağır da göreyim?" diyor genç kız. Köpek de havlamaya başlıyor. Gençlerde tık yok. Korkuyla arkalarına bakıp hızla uzaklaşıyorlar.

On üç, on dört yaşlarında iki çocuk. Önlerinde yatan bir köpeği okşuyorlar. Köpek gebe. Yavrulaması yakın. Yavruykenden bu yana tanıyorum onu. Ama pek samimiyetimiz yok! Önünden her geçişte, kimseye duyurmaksızın -"köpekle konuşuyor" demesinler diye- yavaşça "çu çu" der, o da bu selamımı algıladığını belirten davranışlarda bulunurdu.

Çocuklardan birinin, beni göstererek köpeğe hafifçe *"tut!"* dediğini seziyorum. Köpek harlayarak fırlıyor ve üstüme doğru geliyor. Kaçsam kesinlikle ısırılırım. Kaçmıyorum. Çocuklara da köpeğe de söyleniyorum. Az çok "merhabamız" nedeniyle köpeğin utandığını sanıyorum. Ya çocuklar!.. Günümüzün "büyük" suçluları utanıyorlar mı ki -yüzsüzce sırıtıyorlar üstelik- onlar utansın!

Mahallemizden bir kediye tavuk kemikleri yediriyorum bahçede. Kütür kütür ezip iştahla yiyor. Elimi uzatıp biraz okşamak istiyorum. Kaçıyor. "Rüşvet" almayı beceremiyorum kediden. Canın sağ olsun. Gelip yemesi için geri çekiliyorum. Yeniden yemeye başlıyor. Bir komşu çocuğu geliyor. Bir de bakıyorum, bizim aç kedi, kömürlüğün kiremitlerine çıkmış. Çocuğa bakıyorum. *"Ben bir şey yapmadım"* diyor. Yalan. Yapmadın da bu kedi seni görür görmez kiremite neden çıktı? Onun, topa vurur gibi, kedilere tekme attığını sonradan öğreniyorum.

Çocuklar görüyorum; bir karınca ya da bir böcek görünce "pat" diye basıp ezen. "Dur" demeye kalmadan, yuvasına da basıp dağıtan. Çocuklar görüyorum; ellerinde sapanlarla kuş yuvalarını taşlayan. "Pisi pisi" diye çağırıp, önlerine gelen yavru kedinin tam kafasına nişan alıyor kimisi. Alnının ortasına, gözüne, ağzına, burnuna, taş neresine gelirse parçalayacak. Kedi, bir çocuk masumluğuyla "çocuklar"a bakmakta. "Pissst!" diye kovuyorum onu, uzaklaşsın kurtulsun diye. Zavallı kedicik, durumun ayrımına nasıl varsın? Düşman "pisi pisi" diyor, dost ise "pisst!"

Kentin pazarında alışverişteyim. Kalabalık arasında, babasının elini tutmuş bir kız çocuğu. İki buçuk yaşlarında. Küçücük ayaklarında beyaz çoraplar, cici "babılar" Elinde bir küçücük sepet; yüz gram kiraz konsa dolacak. Birden yerdeki bir şeye kol kanat geriyor; *"Teyze dur!.. Teyze dur!.."* deyip birkaç büyüğü durduruyor. *"Ne var?"* diyo soruyor biri. *"Karıncalaar, bak!"* diyor çocuk. Yerde bir karınca yuvası. Yalansız, dolansız, çalmasız, çırpmasız, hilesiz ve yalnızca özdenetime dayalı, çalışıyorlar. *"Ne var?"* diye soğukça soran büyük insan; *"Hah hah hah. Ben de bir şey var sandım"* diye yürüyüp geçiyor.

İnsanda sevgiyi oluşturmak ne güç, onu yıkmak ne kolay!

Bu sevgisizlik, bu yıkıcılık neden?

"Uygar İnsan" Saldırganlık ve Şiddetin Doruğunda

Kendi çevremizden verilen yukarıdaki örnekler, "uygar" insandaki sevgisizliğin, yıkıcılığın, saldırganlığın, şiddetin, her gün karşılaştığımız en sıradan örnekleri. Günümüz uygarlığının en önünde yer alan Batı ülkelerinin insanı ise daha yıkıcı, daha saldırgan. Uygarlık, uygar ülke, uygar insan kavramları kullanılsa da, anlamları çoktan yitirilmiş, içleri boşalmış. İnsanlık tarihinin en yüksek üretim düzeyine erişildiği günümüzde, bu bolluk içinde milyonlarca insanın açlıktan ölmesi, uygar insana göre olağan! İnsan toplumları arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle yüzmilyonlarca insanın, adına savaş denen kanlı kargaşalarda yok edilmesi, uygar insana göre olağan! İnsanlık tarihinin en büyük iki savaşının son yüzyılda olması ve insandaki yıkıcılığın, saldırganlığın ve şiddetin, "uygarlık"la doğru orantılı artması, uygar insana göre olağan!

1980'li yıllardaki nüfusu 8 mliyon olan, uygar dünyanın merkezlerinden New York'ta her gün ortalama 5 cinayet işlenmektedir ve bu sayı, aynı nüfus yoğunluğuna sahip Londra'nın tam on katıdır. New York'ta, *"bekleşen kalabalıkta rastgele insan bıçaklayıp kaçmak... son birkaç yıldır da, metroda tam tren gelirken raylara adam itmek moda olmuş."* (1)

Batı dünyasında devlet büyük çetelerin kuşatması, hatta denetimi altındayken, büyük kentlerin sokakları da, sözde daha az zararlı (!) sayılan sokak çetelerince tutulmuştur. Aşağıdaki haber, bu sokak çeteleri üyelerinin ne denli gözü dönmüş kişiler olduğunu göstermeye yeter:

"İllinois Basketbol Takımı'nın yıldız oyuncusu 17 yaşındaki Ben Wilson, üç hafta önce yanında kız arkadaşı ile yolda yürürken karşısına ansızın üç genç çıktı. Ben Wilson, gençlere çarpmamak için yana çekilerek yoluna devam etti. Ancak gençlerden biri arkadaşına dönerek 'bak bu adam beni itti. Zımbala şunu' dedi ve arkadışı bunun üzerine tabancasını çekerek Ben Wilson'u delik deşik etti." (2)

Amerika'nın güney eyaletlerinden birinde, intihar için yüksek bir binanın tepesine çıkan bir genç, atlamakta kararsızlık gösterince, o an oradan geçmekte olanların oluşturduğu kalabalık, onu caydırmak şöyle dursun, *"atla, atla"* diye kışkırtır. Onu kurtarmaya gelen itifaiyenin merdiven kurması gençlerce engellenir ve itfaiye erleri taşlanır. (3)

ABD'ye, özellikle de büyük kentlerine gidecek olanlara şu öğütlerde bulunulmaktadır: *"Aman üstünde 10 dolardan fazla para taşıma... Gece saat sekizden sonra sokağa çıkma. Gündüzleri bile ıssız yerlere gitme. Kimseye yol sorma... Senden para isteyen biri çıkarsa, cebindeki parayı hemen ver."* (4)

Massachussets Teknoloji Enstitüsü'nün yaptığı bir araştırmaya göre; "1974'te doğmuş olan bir Amerikan vatandaşının öldürülme olasılığı, II. Dünya Savaşı'ndaki bir Amerikan askerinin öldürülme olasılığından daha büyüktür." (5)

1992 yılında Adana'da Soroptimist Derneği'nce düzenlenen stres konulu konferansta konuşan Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Vedat Belli, insan üstüne şunları söyler: *"İnsan en haysiyetsiz, en şerefsiz, en vahşi hayvandır. Hiçbir hayvan, beş yaşındaki bir bebeğin ırzına geçmez. Hayvan, karnı doyduğu zaman daha fazlasını yemez. Ama insan öyle değil, yedikçe yer. Yine de doymaz. Kendi yerken aç insanı düşünmez. Allah korkusuna rağmen insanoğlu, bu kadar vahşi olabiliyor. Anlamak mümkün değil."* (6)

Doğrudan ve yalnızca insanı suçlayan bu çarpıcı sözlere hiçbir yorum getirmeden yazımızı sürdürelim.

Emperyalizmin Buyruğundaki Bilime Göre Suçlu; İnsan

Emperyalizmin buyruğundaki bilim, harıl harıl, insanın gen haritasını çıkarmaya çalışmakta. İnsan genlerinin bir bir dökümü yapılacak, "suçlu" genler, kötülük yapan genler (!) bulunup, belki de ayıklanacak ve böylece "ideal insan"a ulaşılacak!

"İnsan genomu açıklandı, bir kitaba benzetirsek bunu, şu anda ne biliyoruz: Dört harfli alfabeyle yazılmış, 3.2 milyar harften oluşan bir kitap. Bu kitabı A4 kağıdına dökersek, 500 bin sayfa falan oluyor." (7)

Aynı ekonomik, toplumsal, kültürel ortamda yaşayan bireylerin birbirinden çok farklı davranışlar, tepkiler ve eğilimler geliştirdiği bilinmekte. Yapılan genetik araştırmalar ise, insanların genetik yapılarının % 99.9 oranında aynı, birbirinden yalnızca % 0.1 (binde bir) oranında farklı olduğunu ortaya koyuyor. Bu durum, insanın, biyolojik bir varlık olmakla birlikte, onun toplumsal ve kültürel bir varlık olma özelliğini önemle öne çıkarmakta. Buna karşın, emperyalist tekellerin buyruğundaki bilim, tüm insanal sorunların kaynağını ve suçunu insan genlerinde aramayı sürdürmekte. Böylece kapitalizmin insana dayattığı kötülükler gündemden uzaklaştırılmaktadır.

İnsanın yaşamak zorunda bırakıldığı ekonomik, toplumsal, kültürel koşulların insan kişiliği üzerindeki birincil derecedeki belirleyiciliği yok sayılmakta, gen araştırmaları, suçsuz insanı suçlamanın "bilimsel" yolu olmaya yöneltilmektedir. Yok sayıl-

mak istenen o koşullar ki; deney için kapalı yerde aç bırakılan fareye yavrularını yedirtmektedir. O koşullar ki; özgür ve doğal ortamında, yumurtlama olgunluğuna erişmemiş körpe bir pilice kesinlikle aşmayan horozlar, kapalı yerde tavuksuz bırakıldıklarında birbirlerine aşmaktadırlar. O koşullar ki; yine kapalı yerde horozsuz bırakılan tavuklar bile birbirlerine aşmaktadırlar. Emperyalizmin bilimi de, bu hayvanların olumsuz yaşam koşullarını görmezden gelip "suç"u, onların genlerinde, beyinlerinde ya da biyolojik yapılarında aramaktadır. Hemen her alanda insanlığa dayatılan emperyalist "çözümleme yöntemleri", "reçeteler", "kurtuluş programları" böyle değil midir?

"Minnosota İkiz ve Evlat Edinme Araştırma Merkezi... kalıtımın, kişiliği hangi büyüklükte belirlediğini tahmin eden çalışmalar bile yayımladı... Üzüntü eğilimi yüzde 55, yaratıcılık yüzde 55, uygunluk yüzde 60, saldırganlık yüzde 48, dışadönüklük yüzde 61. Birçok sosyobiyolog daha da ileri giderek, aslında bütün insan etkinliklerinin, bir biçimde genetik yapımız tarafından belirlendiğini ve durumumuzu değiştirmek istiyorsak önce genlerimizi değiştirmemiz gerektiğini öne sürüyor." (8)

Savaşların son bulması mı isteniyor? Bu anlayışa göre; insan genlerindeki o kör olası "savaş geni!" bulunup yok edilecek ve savaşlar son bulacak! İnsan genlerindeki saldırganlık, yıkıcılık, şiddet, ırkçılık, soykırım, cinayet, işkence vb. genleri bulunup yok edilecek, yeryüzü güllük gülistanlık olacak! İnsandaki sigara, alkol, uyuşturucu, kumar eğilimi, şişmanlık eğilimi vb. gibi genler bulunup yok edilecek, herkes ideal insanlar olacak!

Uluslararası tekellerin güdümündeki bilim, işsizliğin suçunu da yakında, insandaki "işsizlik" ya da "tembellik" genlerine (!) bağlarsa şaşmamak gerekir.

İnsan Kurt mu Kuzu mu?

İnsan ve hayvandaki saldırganlık, yıkıcılık ve şiddet üzerine değerli araştırmalar yapmış olan toplumbilimci ve ruhbilimci Erich Fromm (1900-1980), yukarıdaki soruya karşılık önce şunları yazar: *"Bazıları insanların kuzu, bazıları da kurt olduğuna inanır. Bunların ikisi de kendi görüşlerini destekleyecek uygun kanıtlar bulabilirler."* (9) Fromm daha sonra düşüncesini şöyle geliştirir: *"Bu sorunun en yalın yanıtı olarak, az sayıda kurtla bir sürü koyunun bir arada yaşadığını mı kabul edelim? Kurtlar öldürmek, koyunlar birisinin peşinden gitmek istiyorlar. Bu yüzden kurtlar koyunlara adam öldürtüyor, cinayet işletiyor, insan boğazlatıyorlar; koyunlar da hoşlandıklarından değil, yalnızca birisinin peşinden gitmek istedikleri için boyun eğiyorlar buna. Gene de katiller, yaptıklarının soylu bir şey olduğunu kanıtlamak için masallar uydurmak zorunda kalıyorlar... Nasıl oluyor da koyunlar, şiddet kendilerine kutsal bir görev olarak da sunulsa, kurtlar gibi davranmaya razı edilebiliyorlar?.. İnsanın doğuştan yok etme eğilimi taşıdığına, şiddet ve güç kullanma gereksinmesinin insanın içinden doğduğuna inanırsak, gittikçe artan vahşete karşı direncimiz zayıflayacaktır. Bazılarımız daha ileri ölçüde olmak üzere, hepimiz kurtsak, kurtlara karşı neden direnelim o zaman."*

Aydınlanma dönemine gelene değin, insandaki kötülüğün, genel olarak, onun yapısından geldiği görüşünün egemen olduğunu belirten Erich Fromm oldukça nesnel değerlendirmeler yapar. Liberal-radikal bir düşünür olan ve insandaki "kötülük yetisini küçümsemekle" suçlandığını belirten Fromm, insanın içinde yaşadığı "koşullar"ın önemini küçümsemez ve kapitalizmin olumsuzluklarına amansız eleştiri okları yağdırmaktan hiç de geri kalmaz. ABD'nin Vietnam savaşına da karşı çıkanlardan olan Fromm'a göre; 20.yüzyılda Batı dünyası, insanlık tarihinin görmediği bir maddi varsıllık yaratmış, bunun yanında, milyonlarca insanı, adına savaş denen bir düzenleme içinde öldürmüştür. (10)

Ancak "koşullar"a önem verse de, insan ve toplum sorunlarının çözümlenişindeki sınıfsallığı hiçbir zaman kavrayamamış olan Fromm, savaş üzerine şunları yazar: *"Savaşlar, siyaset, askerlik ve iş alanındaki önderlerin toprak kazanmak, doğal kaynakları ele geçirmek, ticari çıkarlar sağlamak amacıyla aldıkları kararların sonucunda çıkar. Savaşlar, başka bir gücün insanın kendi ülkesine yönelttiği gerçek ya da varsayılan tehditlerine karşı savunma amacıyla ya da önderlerin kişisel şan ve ünlerini artırmak amacıyla yapılır. Bu önderler sıradan bir insandan pek farklı olmayan, başkaları için kendi çıkarlarından vazgeçmeyecek bencil kişilerdir... İnsanlık için gerçek tehlike, olağanüstü güçlerin -şeytan ya da sadist birinin değil- sıradan bir insanın eline geçmesidir."* (10)

Birinci Paylaşım Savaşı'nın çıkış nedenleri üzerine ise Fromm şunları yazar: *"Birinci Dünya Savaşı'nı alalım. Önderlerin ekonomik çıkarları, tutkuları ve kendini beğenmişlikleri ile bütün tarafların yaptıkları pek çok aptalca yanlış bir araya gelince savaş ortaya çıktı."*

Doğrularla yanlışların iç içe geçtiği bu görüşlerde Fromm, İkinci Paylaşım Savaşı'nı; birçok koşulun bir araya gelmesi yanında, "olağanüstü güçlerin, sıradan bir insanın eline geçmesi"yle açıklar. Yapacaklarını önceden söyleyen ve yazan (Mein Kampf/Kavgam) bu "sıradan" adamın, siyasal erkin başına kimlerce oturtulduğu görmezden gelinir.

Uluslararası tekellerin güdümündeki bilimin, insan genlerinde suç unsuru araması gibi, Fromm da, Hitler'in ruhbilimsel (psikolojik) yapısında "arızalar" arar. Ona göre Hitler, "katıksız bir ölüsever (necrophilia) tipine en açık örnek"tir. Hitler; *"bütünüyle ölüsever, narsist ve kandaşla cinsel ilişki saplantısı ağır basan bir kişiydi... Tüm ulusal, ırksl, dinsel ve siyasal bağnazlıklarda görülen gücün ve mantıksızlığın nedeni de bu özel karışımdır."* (10)

Fromm'a göre, eğer Hitler, milyonlarca Alman'ı söylediklerine inandıramasaydı; *"yalnızca psikozunu açıkça dışarıya vurmuş bir hasta olarak yaşar"* (11) giderdi.

İnsanlık tarihinin o en acılı yıllarını yaşamış olmasına karşın Fromm, "sıradan" ve üstelik "hasta" birinin, "uygar dünyanın" ortasındaki Alman toplumunu, ulusal ve uluslararası hangi güçlerin desteğiyle "inandırdığını" görememektedir.

Doğada Var Olma Savaşımı

Doğada var olan yaşam savaşımında (mücadelesinde) hemen her canlı, saldırı ve savunma silahları ve yöntemleri geliştirmişlerdir. Otçullar otla beslenirken, etçiller ise otçullarla ya da kendilerinden daha güçsüz etçillerle beslenmektedir. Yabanıl (vahşi) yaşamda otçul hayvanlar, yiyeceklerini etkin ve saldırgan değil, kolayca sağladıklarından, bedenleri, bu beslenme alışkanlığına uygun biçimde gelişmiştir. Etkin saldırı silahlarından yoksun olan bu (özellikle büyükbaş) hayvnaların bedenleri genelde hantal, devinimleri (hareketleri) yavaştır. Etçiller ise, avı yakalamaya uygun çevik bir bedenle, yakalayıcı, yırtıcı, parçalıyıcı silahlar (pençeler, dişler) geliştirmişlerdir. Etçillerin en küçüklerinden olmasına karşın çok saldırgan bir hayvan olan gelincik, engerek yılanlarına bile saldırmaktan çekinmez.

Ancak bir aslanın, kaplanın, timsahın; avını parçalayıp yemesi ya da yutması, kendinin fareyi yemesi, şiddet ögesi içermez. Bir yılanın kurbağayı yutmasında şiddet ve yıkıcılık yoktur. Yabanıl yaşamın amansız yasasıdır, doğadaki var olma savaşımıdır bu. Avına saldırıdan önce çekilmiş bir fotoğraftaki aslan üstüne Konrad Lorenz şu yorumu yapar: *"Ok gibi fırlamadan önceki dramatik hareketini yapan aslanın kesinlikle kızgın olmadığı görülebilir."* (12)

Milyonlarca yıllık evrim sürecinde, öteki canlıların arasından başarıyla kopup gelen insan da doğanın aynı yasalarının bir parçasıdır. Dik yürüyen hayvan olarak tanımlanmıştır, ama gelişmiş üst memeliler arasında da arka ayakları üstünde (dört ayaktan iki ayağa) yürüyenlerin var olduğu görülmüştür. Konuşma yeteneği öne çıkarılmıştır, ama kimi kuşların da konuma öğrenebildiği görülmüştür. Aygıt/alet "kullandığı", daha sonra da "ürettiği" öne çıkarılmış, ama birçok hayvanın da aygıt kullandığı, hatta pek ilkel de olsa ürettiği görülmüştür. Akıl, zeka, bellek, algılama ve yargılama yeteneği gibi özelliklerin de yalnızca insana özgü olmadığı ortadadır. Farklılaşarak kendine çok özel bir yer edinmiş olsa da insan, canlılar dünyasının yetkinleşmiş ve özgün bir üyesidir. Günümüzdeki görüntüsünü beğensek de beğenmesek de, doğanın en yetkinleşmiş ürünüdür o. Bu nedenlerle, insanın, insanlaştığı oranda edindiği ve geliştirdiği birçok iyi ya da kötü özelliklerin yalnızca insanda bulunduğunu söylemin yanlışlığını vurgulamak gerekir. Çünkü bu özelliklerin, en gelişmi üst memelilerde de -en ilkel ve masum biçimleriyle de olsa- bulunabildiği bilinmektedir. Bu söylenenler evrim kuramıyla da çatışmaz, örtüşür.

Yabanıl hayvanların, yiyebileceklerinden fazlasını öldürmedikleri söylenir. Bu, "genel olarak" doğrudur. Çünkü, ayrıksı örnekler de olsa, birçok hayvan bunun tersi bir davranış sergiler. Burada, hayvanlardan çok insanı sorgulama eğilimiz ağır bassa da, bu gerçekler görmezden gelinemez.

Erkek aslan zebra sürüsüne saldırdığında, birden fazlasını öldürebilecekken, bunu yapmayıp, yalnızca bir zebrayla yetinmektedir. Bu onun için en ekonomik, en akılcı yöntem de olmaktadır. Çünkü bir zebra, aslan ailesinin 5-6 günlük et gereksinmesini karşılayabilecektir. Ayrıca aslan, hemen herzaman besin bulabildiğinden, aç kalma korkusu diye bir şey de tanımamakta, besin depolamasına, aç gözlü ve daha saldırgan olmasına da gerek kalmamaktadır.

Ancak kimi hayvanlar, bir doyumluktan ya da belli bir sürede tüketebileceğinden çok fazlasını avlayıp öldürme eğilimindedirler. Kurtlar, yiyebileceklerinden fazlasını öldürürler. Büyük gelincik de denen sansargillerden kakum, bir doyumluktan çok av öldürür. Bunların bir kısmını, daha sonra yemek için saklar. Gelincik ya da tilki, 15-20 tavkuluk bir kümese girdiğinde, bu hayvanların hepsini boğarak öldürür. Küçük bir hayvan olan gelincik yalnızca karnını doyurup giderken, tilki, yuvasına taşıyabildiğince tavuk taşır. Alt hayvan türlerinden de birçoğu, kendi türünün bile yavrularını, hatta erginlerini yemektedir.

Balıkların hemen hepsi, kendilerinden küçük balıklarla ya da değişik türdeki canlılarla beslenirken, yumurtalarını ağızlarının içinde taşıyıp olgunlaştıran balıklar da vardır. Bu yumurtalar ağzının içinde gelişip çatlar ve yavrular bir süre orada büyürler. Yavrular ağzına sığmaz olunca doğa ananın kucağına bırakılırlar ve ana ya da baba balık bu süre içinde hiçbir şey yemez.

Birçok balık türü yumurtalarını bırakıp giderken, dişi ahtapot, yumurtaları olgunlaşıncaya değin yanlarından ayrılmaz. Bu dönemde genellikle hiçbir şey yemez, kimisi de açlıktan ölür.

Yavruya ilgi ve ana sevgisinin, daha çok kuşlarda başladığı söylenebilir. Koskoca dinozorlar da yumurtayla üreyen hayvanlardı. Ancak bugünün sürüngenleri ve kaplumbağaları gibi, yumurtaların üstünü örter ve çekip giderlerdi. Ana sevgisi, yardımlaşma duygusu ve toplumsallık, memelilerle belirginleşmeye başlar. Yavrulu ana baba, doğurmaktan başka, yavrularının beslenmesini de üstlenirken, onları, ölümü göze alarak savunurlar da. Öksüz kalmış maymun yavruları, topluluğun öteki bireylerince emzirilir, büyütülür.

Hayvanlar, yaşam alanlarını, güçleri oranında paylaşmışlardır. Örneğin sansargillerden birçok gelincik türü, anüs çevresinden salgıladıkları çok pis kokan bir sıvıyı belirli yerlere damlatarak av alanlarının sınırlarını belirler. Aynı türün başka bireyleri bu sınırı tanımazsa acımazsız kavgalar kaçınılmaz olur.

İlkel İnsanın Taş Baltası!

"İlk" taş baltayı bulan insan, bunu hemen yanındakinin kafasına indirmiş midir?

Sorun, uygun yanıtı çağrıştırırcasına ortaya konduğunda, bu soruyu, insanbilimden (antropoliji) ve toplumbilimden (sosyoloji) habersiz olanların bile "hayır" diye karşılayacağı ortadadır. Hastalıkların sağaltılmasının (tedavisinin) önkoşulunun doğru tanı (teşhis) olması gibi, Goethe de; *"Bilgece bir yanıt istiyorsan, akıllıca soru sormalısın"* (13) der. Ancak Konrad Lorenz, "ilk kez bir insan, yumruk biçimli bir taş baltayı eline aldığında neler olmuş olabilir?" diye sorduktan sonra şunları yazar: *"Herhalde, iki üç yaşındaki ya da daha büyük çocuklarda gözlemlenebilen, kaldıramayacakları kadar ağır nesnelere hiçbir içgüdüsel ya da ahlaksal ketmeyle engellenmeksizin, tüm güçleriyle vurmalarına benzer bir şey olmuştur. Büyük bir olasılıkla, ilk taş baltayı bulan da, bununla, kendini kızdıran bir türdeşine vurmak için hiç tereddüt etmemiştir... Kabile kardeşleri cansız yere serildiğinde şaşkınlığa kapılmış mıydı? Bunu kesinlikle kabul edebiliriz."* (14)

İlkel insanı iki üç yaşındaki bir çocuğa benzeten Lorenz, toplumsal olarak yaşayan canlılarda var olduğunu kendisinin de kabul ettiği "ketlemeyi" de görmezden gelmektedir. Ayrıca burada, kalın bir sopanın ucuna bağlanmış bir taşın, balta olarak "birdenbire" bulunması da eytişimsel (diyalektik) gelişmeye aykırı değil midir? İlkel insanın taş baltayı "bulması", milyonlarca yıla uzanan bir "süreç"tir ve insan bu aşamaya varana değin milyonlarca yıl; önce "düşman"a eliyle taşlar atmış, sonra uzunca bir odun kullanmış, daha sonra ucu küt, ağır ya da budaklı bir odunun daha etkili olduğunu görmüş ve en sonunda bir sopanın ucuna taş bağlayarak baltaya ulaşmış olmalıdır. Bundan başka, o zamanların ilkel insanının "düşman"ı kimdir? İnsandan çok, çevredeki yabanıl yaşamdır, hayvanlardır.

Lorenz ayrıca, "insanın saldırgan ve kavgaya hazır oluşunun" nedenini, "birbirine düşman kamplara bölünmüş olmasına" da bağlamaz. " tersine, bu biçimde yapılanmış olmasının nedeni, bu yapılanmasının, toplumsal saldırganlığın boşaltılması için gerekli olan uyarı durumunu oluşturuyor olmasıdır" (8) diye idealistçe bir yorumda bulunur.

"İlkel Kavga"dan "Uygar Savaş"a

Albert Einsteln 1932 yılında yazdığı bir mektupta Sigmund Freud'a şu soruyu yöneltir: *"Bulunduğumuz konum itibariyle uygarlık için en can alıcı soru şudur: İnsanoğlunu savaş alınyazısından kurtarabilmek için bir yol var mıdır?"* Sigmund Freud, Eylül 1932'de şu yanıtı verir: *"İnsan, aklıyla ve duygularıyla olaylara yaklaşabildiği ve ilerde kopacak bir savaşın yaratacağı sonuçlardan korktuğu için, yakın zamanda savaşlar bitebilir düşüncesi aslında çok da ütopik değildir."* (15)

Savaşların ortadan kalkmasını, insanın, "savaşın yaratacağı sonuçlardan korkmasına" bağlayan Freud'un bu ideallstçe "görüş"ünden yedi yıl sonra, insanlık tarihinin en büyük ve en korkunç savaşı yaşanmıştır.

İlkel toplum döneminde, yaşam alanlarına oranla nüfus yoğunluğu yüksek olmadığından, insan topluluklarının yiyecek ve yer için birbirleriyle savaşmalarına pek gerek yoktur. Bunun için ilkel insan, savaş gereçlerinden de yoksundur. Zaten *"ilkel avcıların ve yiyecek toplayıcıların beslenme düzeni, yüzde 75 otçul ve ancak yüzde 25 ya da daha az oranda etçildi."* Hayvanların çok çeşitli ve bol, insan nüfusununsa az olmasına karşın, "et"in insan beslenmesinde ancak yüzde 25'lik bir payının olması da, insanın silahlarının gelişmemişliğine yorulabilir.

Topluluk içinde görülen bireysel sürtüşmelerin dışında, topluluklar arasındaki olası çatışmalar da, günümüzdeki anlamda "savaş"tan çok, kavga ya da küçük çatışmalar olarak adlandırılabilir. Hemen yalnızca bedensel güce dayalı bu çatışmalarda ölümle pek ender karşılaşılacağını söylemek hiç de abartma olmayacaktır.

Topluluk içi sürtüşmelerin de hayvan topluluklarındaki düzeyi aştığı söylenemez. *"İlkel toplumda yanlış davranışlara verilen en ağır ceza, çoğu kez ölümden ziyade dışlamaydı"* diyen Erich Fromm,

yaklaşık 8.000 (sekiz bin) yıl öncesine dayanan, Anadolu'daki Çatalhöyük uygarlığı insanlarında saldırganlık ve şiddet izlerine rastlanmadığını yazar. *"Çatalhöyük, Anadolu'daki en yüksek gelişme düzeyine ulaşmış Cilalı Taş dönemi kasabalarından birisiydi... Çatalhöyük'ün, kazılarda bu zamana kadar keşfedilen sekizyüz yıllık varlığında, herhangi bir yağma ya da katliamı ortaya koyan hiçbir kanıt yoktur. Bundan başka... topraktan çıkarılan yüzlerce iskelet arasında, şiddete dayalı ölüm belirtileri taşıyan bir tek bile iskelet bulunmamıştır."* (16)

ABD'nin güneybatısında yaşayan ve günümüz uygarlığının henüz tam olarak "uygarlaştıramadığı" Zuni Kızılderililerinin tarım ve koyun çobanlığıyla geçindiğini yazan Erich Fromm, bugün bile ilkel sayılabilecek bu insanlar üstüne şunları yazar: *"İyi insan denilince anlaşılan şey, 'hoş bir konuşma biçimine, yumuşak bir huya ve engin bir gönüle' sahip olan insandır... İnsan öldürmeyle ilgili hiçbir anı yoktur. İntihar yasaktır. Efsanelerinde ya da masallarında dehşet ve tehlike konuları işlenmez."* (17)

Son insanbilimsel (antropolojik) veriler, ilkel insanın ürettiği en eski taş baltanın iki milyon yaşında olduğunu söylemektedir. Mızrak işleviyle kullanılan uzun ve ucu sivri sopaların tarihinin de oldukça eski olduğu düşünülebilir. Daha gelişmiş ve etkili bir silah olan yay ve okun tarihi ise çok daha yenidir ve günümüzden en çok 10 bin yıl öncesine tarihlenebilir. Ancak, ilkel insanın iki milyon yılda geliştirdiği bu silahlar insana yönelik değil, onun beslenmesine ve savunmasına yöneliktir. Ne zaman ki, insanın insanı sömürüsü başlamıştır -ki bu da günümüzden en çok 10 bin yıl öncesine götürülebilmektedir-, o günden bugüne, hemen yalnızca insana yöneltilir olmuştur. Bilimin, teknolojinin ve "uygarlığın" geliştiği ve insanın insanı sömürüsünün arttığı oranda savaşların boyutu ve dehşeti büyümüş, bununla doğru orantılı olarak da insandaki acımasızlık inanılmaz ölçüde artmıştır.

"Bir uygarlık ne denli ilkelse, o denli de az savaşla karşılaşıyoruz" (18) diyen Erich Fromm, 1480-1940 yılları arasında, "uygar" Avrupa devletlerince çıkarılan savaşların dökümünü verir. Buna göre; 15. yüzyılın 1480-1499 arasındaki bölümünde 9, 16. yüzyılda 87, 17. yüzyılda 239, 18. yüzyılda 781, 19. yüzyılda 651 ve 20. yüzyılın 1900-1940 bölümünde 892 savaş yapılmıştır. (19)

Bir Düğmeye Basarak Yüzbinleri Yok Etmek

ABD üniversitelerinde öğretim üyesi olan Dane Archer ve Rosemary Gartner'ın 1947 yılındaki bir araştırmaya (von Hentig) dayanarak verdikleri bilgilere göre, örneğin I. Paylaşım Savaşı sonunda, savaş başladığında 20 ile 45 yaşları arasında olan her bin erkekten Fransa'da 182'si, Avusturya'da 166'sı, Almanya'da 155'i, İtalya'da 101'i, İngiltere'de 88'i ölmüştür. (6) Bu sayılar, kadınları, çocukları ve yaşlıları kapsamamaktadır. Oysa "eski" savaşlarda hemen yalnızca savaşçı askerler ölürken, "çağdaş uygarlığın" günümüzdeki savaşları, cephe gerisindeki insanları da, kentleri de, köyleri de, hayvanları da, otlakları da "kapsama alanı"na almayı başarmıştır! Havasıyla, suyuyla, taşıyla, toprağıyla, insanıyla, bitkisiyle, hayvanıyla tüm yeryüzü artık uluslararası sermayenin savaş alanına dönüştürülmüştür.

Savaşın sonunda yeniden eski yaşamlarına dönen gaziler, toplumlarına -özellikle şiddetin yoğun yaşandığı Batı'da-, savaştaki şiddeti de getirmektedirler. *"1949'da Howard Unruh isimli bir savaşçı gazi New Jersey, Camden'de bir saldırıya katılmış ve hatıra bir tüfekle on iki kişiyi öldürmüştür. Unruh II. Dünya Savaşı sırasında keskin nişancı madalyaları almıştı. Vietnam Savaşı sırasında Dwight Johnson isimli bir asker yirmi düşman askeri öldürmüş ve Kongre Şeref Madalyası'yla ödüllendirilmişti; Detroit'teki evine dönüşünden birkaç ay sonra ise, bir marketi soymaya çalışırken vurularak öldürülmüştür."* (20)

Erich Fromm, Vietnam Savaşı'na katılan Amerikan askerlerinin, "düşman"dan "pislikler" diye söz ettiklerini, "öldürmek" yerine de "harcamak" sözcüğünü kullandıklarını yazar. *"My Lai'da erkek, kadın ve çocuk birçok Vietnamlı sivili katletmekle suçlanan ve hüküm giyen Teğmen Calley, kendisine NLF askerlerini insan olarak değil, yalnızca 'düşman' olarak görmenin öğretildiği gerekçesini savunmasında bir kanıt olarak kullanmıştır."* (21)

Çeşitli uluslararası kuruluşların hazırladığı raporlara dayanarak Türk Harb-İş Sendikası uzmanlarının 1998 yılında verdiği bilgilere göre; insanlık tarihinin bilinen 5.500 yıllık bölümünde yaklaşık 15.000 savaş saptanmıştır. Bugün yalnızca tek bir bombardıman uçağının tutarı ile, tam donanımlı 16 hastane yapılabileceği, bir uçak gemisine harcanan para ile 400.000 insanın bir yıl beslenebileceği, Afrika ülkelerindeki askeri harcamaların yalnızca % 1.5 oranında kısılmasıyla kıtadaki açlığın yok edilmiş olacağı hesaplanmaktadır. (22)

Çağımızın uygar savaşları, yüzbinlerce insanı bir anda yok etmeyi "başarabilecek" düzeye ulaşmıştır. *"Modern savaşta bir tek kişi, yüzbinlerce erkek, kadın ve çocuğun yok olmasına neden olabilir. Bunu, bir düğmeye basarak yapar. Öldürdüğü insanları tanımadığından, yaptığı şeyin duygusal etkisini farketmeyebilir, sanki ona, düğmeye basma işlemiyle, o insanların ölmüş olması arasında gerçek bir ilişki yokmuş gibi gelir. Aynı kişi, çaresiz bir*

insanı öldürmek şöyle dursun, belki tokatlayamayacaktır bile." (23)

İnsanın milyonlarca yılda yarattığı bilgi, teknoloji ve deneyim, insanın yok edilmesi yolunda kullanılmaktadır. Yok edilme kolaylaştırılmış, teknolojik bir işleme dönüştürülmüştür. Konrad Lorenz de bu konuda şunları yazar: İnsanlar, *"işaret parmağının atışa yol açan bir bükülmesinin, başka bir insanın barsaklarını parçaladığını algılayamıyorlar. Avını dişleriyle ve tırnaklarıyla öldürmek zorunda olsaydı,hiçbir insan tavşan avına bile çıkmazdı... Böylece, yaramaz bir çocuğa hak ettiği bir tokatı atmaya bile eli varmayan bir insan, bir roketi ateşleyerek düğmeye basabiliyor ya da bir bombayı atacak düzeneği çalıştırabiliyor ve böylelikle yüzlerce çocuğun alevler içinde korkunç bir biçimde ölmesinin sorumluluğunu üstlenebiliyor. İyi, uslu, namuslu aile babaları, bombalardan halılar serdiler. Müthiş ve bugün adeta inanılmaz bir gerçek bu."* (24)

İnsanlar üstünde "denenen" atom bombalarının kullanımı tam da böyle değil midir? "6 Ağustos 1945'te sabah saat 8.16'da Hiroşima kentinin 270 metre üstünde patlayan 10 kilotonluk bir atom bombasının etkisiyle, 340 bin kişilik tüm kent nüfusunun % 40 kadarı olan 130 bin kişi hemen, ya da izleyen ilk üç ay içinde ölmüşlerdir." (25)

Silah uzmanları, günümüz silahlarının, ABD'nin insanlar üstünde 1945'te patlattığı atom bombasından yüz kat, bin kat, hatta daha da yıkıcı olduğunu söylemektedirler. 1980'li yıllarda yapılan bir araştırmaya göre, yeryüzünde kişi başına üç ton patlayıcı düşmektedir. Yeni bir büyük savaşı, değil insanlık, acaba gezgenimiz kaldırabilecek midir?

Savaştan Şiddet Toplumuna

İlkel toplumun üst aşamasında ortaya çıkan "artı-ürün"ün kaynağı olan toprağın elde tutulması ya da ele geçirilmesi, önceleri, karşı topluluğun yalnızca kovulması/kaçırtılmasıyla çözümlenirken, zamanla bu yetmez olmuş ve böylece ortaya çıkan *"savaş tarihi, kurbanları erkekler, kadınlar ve çocuklar olan acımasız ve ayrım gözetmeyen bir öldürme ve işkence tutanağı"*na (26) dönüşmüştür. Dahası, bu aşamada öldürme, Erich Fromm'a göre, insandaki yıkıcılığın en ılımlı dışavurumudur. Çünkü insandaki yıkıcılık, öldürmeyle bile durmaz. "ölümden öte köy"ler arar; erkekler hadım edilir, -insanların karınları deşilir, hükümlüler çarmıha gerilir, aslanların önüne atılır. Öldürmenin ötesinde, insanın insana işkencesi başlamıştır. İşte bunun "amaçsız" olduğunu söyleyen Fromm; *"Yıkıma uğratma dışında başka hiçbir gerekçe veya amaç olmaksızın yaşamı yıkmaktan haz almak, yalnızca insana özgüymüş gibi görünmektedir"* (27) der. Oysa amaçsız gibi görünse de, ne yazık ki, insanın insanı sömürüsünün bir parçası, bir uzantısı olmakta, direnen insanı yıldırmayı amaçlamaktadır.

İlk egemenler olan köle sahiplerinin düzeninden bu yana kurulagelen ekonomik ve toplumsal düzenler, temelinden tepesine, şiddete dayalıdır. Roma'da ölümüne gladyatör dövüşleri M.Ö. 264'te başlar. M.Ö 105'te ise Roma'nın resmi şenlikleri arasına alınır. M.S. 404'te yasaklanmasına değin, üst tabaka başta olmak üzere binlerce izleyici, insanın insanı öldürmesini görmeye gelir. Dövüşten yengiyle çıkan köle azat edilir, yenilen ise, bağışlanma dilemezse öldürülür. Yenilenin bağışlanma dilemesi karşısında, yenen köle bunu izleyicilere sorar. Onlar da başparmaklarını yukarı kaldırırlarsa bağışlanır, tersini yaparlarsa öldürülür.

İlkel insan, çözemediği doğa olayları karşısında usunda yer eden doğaüstü güçlerin öfkesini yatıştırmak için, aralarından kimilerini kurban etmeye yönelmiştir. Birçok toplumda, bu kurban törenleri gelenekselleşerek sürmüştür. *"Aztek din adamları, tanrılarına, kurbanlarının hâlâ çarpan yüreklerini sunarlardı."* (18) Ortaçağda, bireysel kurbanların yerini, kitlesel katliamlar almaya başlar. En uygun kurbanlar, ülkelerdeki azınlıklardır. Hele bunlar başka dinlere inanan azınlıklarsa. Yüzbinlerce insanı yok eden veba salgınlarının suçlusu ilan edilen Yahudiler, dindan Hıristiyanlarca çoluk çocuk öldürülüp evleri yakılır. 17. yüzyıldaki bir salgında "Bavaria'da öldürülenlerin sayısı on iki bini bulmuş, Erfurt'ta üçbin, Strasburg'ta iki bin kişi yakılmış"tır. (28)

Sıradan insan, egemen güçlerin ideolojisinin dayatmasıyla, şiddetin içine çekiliyordu. Kendine yabancılaşmış birey artık, şiddetin de, bu ideolojinin de bilinçsiz taşıyıcısı, yayıcısı ve gönüllü savunucusu olacaktır.

13. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına değin varlığını sürdüren Engizisyon Mahkemeleri yüzlerce yıl dehşet saçmışlardır. Bertrand Russel, yalnızca 1450-1550 yılları arasında ve yalnızca Almanya'da "cadılık" suçlamasıyla 100 bin kadının öldürüldüğünün, yakıldığının hesaplandığını yazmaktadır. Kıtlığın kuraklığın yanında, havaların bozulması, sel, yangın, denizcilerin korkulu rüyası fırtınaların bile, cadılıkla suçlanan masum ve çoğu yoksul kadınların marifeti olduğuna inanılmaktaydı.

"Suçlu"ların cezalandırılarak insanın yaşamına son verilmesi bile, egemen güçlerin kullandığı, topluma karşı gücünü kanıtladığı, trajikomik toplumsal bir gösteriye dönüştürülmüştür. Bu cezaları hep "başkalarına" yakıştıran toplum, "infaz" günlerinde alanları hıncahınç dolduragelmiştir. *"Asılma günleri, bütün 18.yüzyıl ve 19. yüzyılın ilk yarısı süresince bugünkü bayram günlerimizin birer benzeri ol-*

muşlardır... Mallarını belirli bir zamanda teslim etmek zorunda olan zanaatkarlar dahi, 'teslim tarihinden önce bir asılma günü olursa o gün çalışmayacaklarını' belirtmeyi unutmuyorlardı... Bu ahlak düşkünlüğüne yakalanmış olanlar yalnız aşağı tabakadan kimseler değildi. Seçkin seyirciler için, bugün futbol maçlarında olduğu gibi, tribünler hazırlanıyor, meydana bakan evlerin pencereleri akıl almaz fiyatlara kiralanıyordu... Şık gençler bu işin gerçek amatörleri, güzel bir asılma olayı görebilmek için ülkeyi baştan başa geziyorlardı." (29)

Albert Camus ve Arthur Coestler, *İdam* adlı ortak yapıtlarında, bu "öldürme gösterileri" ve toplum üzerine ilginç bilgiler verip önemli saptamalar yaparlar. *"1832'de Leicestler yakınındaki Saffron Lane'de... ciltci James Cook, otuç üç ayak yüksekliğe, saçları traş edilip başına katran sürülmüş olarak asılmış ve cesedi on beş gün sonra kaldırılmıştır. Bu süre içinde pazar gezmelerine çıkmış olanlar sehpanın etrafını bir gezi ve eğlence yeri haline getirmişlerdi."*

Ferda Keskin, Foucault'da *Şiddet ve İktidar* adlı yazısında, Michel Foucault'un *Hapishanenin Doğuşu* adlı kitabından, 18.yüzyıl ortalarının Fransa'sında verilen bir cezayı aktarır. Fransa Kralı 15. Louis'yi bıçakladığı için 1575'te ölüm cezasına çarptırılan Damiens'e verilen cezanın uygulanması şöyle olacaktır: *"Mahkemenin kararına göre Damiens'in bedeninin çeşitli yerlerinden kızgın maşalarla et kopartılacak, bıçağı tutan eli sülfürle yakılacak, et kopartılan yerlere eritilmiş kurşun, kızgın yağ, yanar halde reçine, birlikte erimiş balmumu ve sülfür dökülecek, daha sonra vücudu atlarla çekilerek parçalanacak, parçalar yakılıp kül haline getirilecek ve son olarak da küller rüzgara savrulacaktır."* (30)

İnsanın uygarlık tarihi bu görüntülerle doludur. Bunlar, tarihe gömülebilmiş de değildir. Uluslararası Af Örgütü'nün verilerine göre bugün dünyada 150 ülkede kamu görevlileri işkence yaparken, 80 ülkede işkence nedeniyle ölmüler görülmekte, 22 ülkede ise 120 firma tarafından işkence aletlerinin üretimi yapılmaktadır.

Ölüm cezalarının savunucuları, onun ibret olma özelliğinden söz ederler. Bu, cezalandırmada eşitsizliği kabullenmek anlamına da gelmektedir. Ayrıca toplumun bu cezalandırmadan hiç de "ibret" almadığını tarih göstermektedir. Camus ve Coestler, 20.yüzyıl başlarında İngiltere'de yapılan bir araştırmadan kimi veriler sunarlar. Buradaki veriler, insanın hiç de ibret almadığını göstermekten başka, idam infazlarını toplumun ne büyük bir oranda izlediğini de gösterir: *"İngiltere'de yankesicilerin ölüm cezasına çarptırıldıkları çağlarda, birçok hırsız, meslektaşları öldürülürken, idam sehpasının çevresinde icrayı sanat eylemekteydiler. Yüzyıl başında İngiltere'de yapılan bir araştırmaya göre, 250 idam mahkumundan 170'i daha önce bir veya iki ölüm cezasının infazında bizzat hazır bulunmuştur. 1886'da Bristol Hapishanesi'nden gelip geçmiş olan 167 idam mahkumunun 164'ü daha önce hiç değilse bir infazda hazır bulunmuştu."*

(Sürecek)

Yararlanılan Kaynaklar

1. Zeynep Göğüş, *New York Üzerine Notlar*, Milliyet 22/24 Ekim 1985.
2. Cumhuriyet 27 Ocak 1985.
3. Gündüz Vassaf, *Daha Sesimizi Duyurmadık*, Avrupada Türk İşçi Çocukları, Belge yay. İstanbul 1983.
4. Yalçın Pekşen, Cumhuriyet 24 Haziran 1986.
5. Selçuk Alsan, Politika, 28/29 Ocak 1980.
6. Milliyet 21 Aralık 1992.
7. Prof. Dr. Beyazıt Çırakoğlu, Söyleşi, N. Mahserici, Bilim ve Ütopya, s.82, Nisan 2001.
8. Dr. Aysel Yurtsever, *Genetik ve Gelecek: Sentetik Yaratılış mı?*, Bilim ve Ütopya s.82, Nisan 2001.
9. Erich Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, Çev. Y.Salman-N.İçten Payel yay. İstanbul 1982.
10. Erich Fromm, *Sağlıklı Toplum*, Çev. Y. Salman-Z.Tanrısever, Payel y., İstanbul 1982.
11. Erich Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, Çev. Y.Salman-N.İçten Payel yay. İstanbul 1982.
12. Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, I.Cilt Çev. Ş.Alpagut, Payel y. İstanbul 1984.
13. Goethe, *Goethe Der ki*, çev. G.Aytaç, Kült.Turz.B.Y.Ankara, 1986.
14. Cogito-Şiddet Y.K.Y. say.6-7, 1996.
15. Cogito Şiddet
16. Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, I.Cilt Çev. Ş.Alpagut, Payel y. İstanbul 1984.
17. Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, I.Cilt Çev. Ş.Alpagut, Payel y. İstanbul 1984.
18. Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, I.Cilt Çev. Ş.Alpagut, Payel y. İstanbul 1984.
19. Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, I.Cilt Çev. Ş.Alpagut, Payel y. İstanbul 1984.
20. Cogito Şiddet
21. Erich Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, Çev. Y.Salman-N.İçten Payel yay. İstanbul 1982.
22. Cumhuriyet, 15 Kasım 1998.
23. Erich Fromm, *Sağlıklı Toplum*, Çev. Y. Salman-Z.Tanrısever, Payel y., İstanbul 1982.
24. Cogito, Şiddet.
25. Serol Teber, *Hekimler ve Atom Savaşı*, Bilim ve Sanat, s.37, Ocak 1984.
26. Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, I.Cilt Çev. Ş.Alpagut, Payel y. İstanbul 1984.
27. Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, I.Cilt Çev. Ş.Alpagut, Payel y. İstanbul 1984.
28. Bertnard Russel *Din ile Bilim*, çev. A.Göktürk, Say Y. İstanbul 1981.
29. Albert Camus-Arthur Coestler, *İdam*, Çev. A.Sirmen, Cem Y. İstanbul 1972.
30. Cogito, Şiddet.

28 NİSAN KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA

Afşar TİMUÇİN

- 28 Nisan 1960 olayları iyi bilinmiyor diye düşünüyorum. Sen ne dersin?

- İyi mi bilinmiyor hiç mi bilinmiyor? 28 Nisan ayaklanmasına katılanlar benim yaşıtlarımdı. Demek kl aralarında yaşamını sürdürüyor olanlar altmışı çoktan geçtiler. O devinime katılanların çoğu doğal olarak eli kalem tutan insanlar değildiler. Benim gibi azçok kalem oynatmış olanlar da o konuda pek bir şey yazmadı. Yaşıtlarımızdan çoğu o gün Beyazıt alanında olmadıklarından ya da aradan tabanları yağlayıp kaçtıklarından olanı biteni kulaktan dolma bilirler. Geçenlerde bir gençlik dergisinde genç bir adam (adına daha önce hiç rastlamadığımdan genç diyorum) olur olmaz bir iki kaynaktan bulup buluşturup, ne yapsın, bir 28 Nisan yazısı yazmıştı ki gerçekle hiç ilgisi yoktu, anladığıma göre kaynaklar da kulaktan dolma kaynaklardı. Ben o olayı hemen tümüyle yaşadım, başından sonuna yaşadım. Sabrın varsa anlatmak isterim. Biz yazmadan ölür gidersek...

- Ölümü bırak da anlatmaya başlal

- İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ilk yılımızdı. Vaktin çoğunu, derslere hiç ısınamadığımız için, fakültenin yanındaki kahvelerde geçiriyorduk. (Şimdi o kahvelerin yerinde yeller esiyor). Ben oyun oynamayı sevmem, arkadaşlarımın zoruyla blüme oturmuştum. Birden bir ses yankılandı kulağımızda: Ana binada olaylar çıkmış, polis rektör beyi yaralamıştı. Blümü bırakıp olay yerine koştuk. Arka avluda beş yüz kişi toplanmıştı. Rektör Sıddık Sami Onar, bir üst kattan, öğrencilere başından geçenleri anlatıyordu. Kaşının üstünde bir bant vardı. Arka avluda az zamanda büyük bir kalabalık oluştu. Devinimin önderi olma konusunda kararlı olan Nuri Yazıcı (Castro Nuri) bir elektrik direğine tırmanarak bir konuşma yaptı. Beyazıt alanına yürüyecektik.

- Polis yok mu ortada?

- O kalabalıkta polis kalır mı! Asker hemen işe karıştı, duvarların üzerine sekiz on metre aralıkla erleri dizdiler. Bize kesin bildirdiler: kapıdan çıktığımız anda erler bize ateş açacaktı. Binlerce insandık, hiç aldırmadan yan kapıdan dışarı çıktık. Biz kapıdan çıkmaya başladığımız anda erler hep birlikte şarjör boşalttılar ve bize el salladılar. İlk partiyi kazanmıştık.

- Alanda mı toplandınız?

- Evet, on binlerce kişiydik ve alanda o zamanın deylşiyle "nümayiş" yapıyorduk. Biz hep bir ağızdan bağırıp çağırırken ana kapı açıldı ve üç yüz kadar atlı polis hedefe ateş ederek bize doğru at sürdüler.

- Yani doğrudan üstünüze ateş ediyorlardı?

- Evet, öyleydi. Kan içinde yerde çırpınan arkadaşlarımız vardı. Otomobiller savaş alanından hızla kaçtıkları için arkadaşlarımızı hastaneye yollamakta güçlük çekiyorduk.

- Pekiyi, siz öyle eli kolu bağlı mı durdunuz?

- Olur mu hiç! Daha polis yarı yoldayken biz taşa sarıldık. Sözde Beyazıt alanı düzenleniyordu, oralarda yıkım vardı. Bu yüzden bol taş bulduk kendimizi savunmak için. Gök yağan taştan kapkaraydı.

- Sen de taş attın mı?

- Çocukluğumdan beri taş atmayı beceremem. Bir iki atmaya kalktım ama beceremedim. Önden biri bağırdı: atma kardeşim, atamıyorsan atma, ensemize geliyor.

- Sen ne yaptın?

- Marmara gazinosunun önündeydik. Çok susamıştım. Gittim içeriden bir şişe gazoz istedim. Adam parayı peşin aldı, çapulcu sandı bizi. O zamandan berl bazı mesleklere karşı güvensizlik içindeyimdlr.

- Pekiyi halk ne yaptı?

- Halk mı? O kim? Orada halk ne gezer! Esnaf dükkanları kapadı kaçtı. Silahlar patlamaya başlayınca bazı arkadaşlarımız da halk oldular. On beş bln kadar insandan beş bin kadar insan kaldı geriye.

- Biz taş attık diyordun...

- Evet, biz taş atmaya başlayınca atlar ürktüler, o zaman polis paniğe kapıldı. Atlar yerlerde debeleniyordu. Atından düşmemiş ya da inmemiş polisleri de biz indiriyorduk. Acılı gülünçlü garip görünümlerle karşılaşıyorduk. Polis ateş açıp bizden taşla karşılık gördüğünde, alanın ortasındaki küçük gazete bayii kulübesindekl yaşlı adam arada bir kafayı kaldırıp bakıyor sonra hemen pusuyordu. O sıra birileri işi iyice gırgıra vurmuşlar, bakırcılar çarşısından bir bakır kazan getirmişler, Patrona Halil hamamının önünde kazan kaldırıyorlardı.

- Sonra ne yaptınız?

- Arkadaşlar arasında *"Vilayeti ele geçirelim"*

görüşü belirdi. Ancak tanklar Divanyolu'nu tümüyle kapamışlardı. O durumda Unkapanı köprüsünden dolanmalıydık. O uzun yoldan *"Beş şehit verdik"* ve *"Diktatörler kahrolsun"* diye bağırarak yürüdük. Doğrusu kaç şehidimiz olduğunu bilmiyorduk. Yorgun ve bitkindik.

- Vilayete yani il binasına kadar gidebildiniz mi?

- Gittik ama orayı bize bırakırlar mıl Tanklar bütün binayı yanyana hiç boşluk bırakmamacasına sarmışlardı. O sırada bir orgeneral bizi karşıladı. Sonradan adının Fahri Özdilek olduğunu öğrendiğimiz bu babacan adam bize dağılmamızı söyledi. Sıkıyönetim ilan edilmişti, kendisi sıkıyönetim komutanıydı. *"Dağılın, ben emir verdim, polis size hiçbir şey yapmayacak"* dedi. Saatlerdir ortada görünmeyen polis Sirkeci'ye doğru yolumuzu kesti, sis bombaları atmaya ve eline geçeni yakalayıp götürmeye başladı.

- Sen kaçtın...

- Ben kaçtım, dayımın Sirkeci garındaki lojmanına sığındım. Kızkardeşim beni merak edip dayımlara gelmişti. Elimi yüzümü yıkadım, biraz dinlendim. Sonra kızkardeşimle nişanlı görünümünde evden çıkıp trene yürüdük. Her yan polis kaynıyordu. Kuşkulu bakışlar üzerimizde gezindi ama biz aldırmadık. Ben yüksek sesle kardeşime *"Bugün bir yerlerde bir takım olaylar olmuş galiba"* diyordum. Trene binip eve gittik.

- Ertesi gün...

- O gece doğru dürüst uyuyamadım. Ertesi sabah bitkin uyandım. Besbelli 28 Nisan olayları bitmişti, 29 Nisan olayları başlayacaktı. Babam hastaneden yeni çıkmıştı, çok hastaydı. Annem, babam ve kardeşim benim için kaygılıydılar. Ama ben gitmek zorundaydım. Öğlene doğru Beyazıt alanına vardığımda üniversitenin bahçesinden düzenli protesto çığlıkları geliyordu. Asker üniversiteyi sarmıştı, içeri girmek olası değildi. Ama sesler geliyordu, marşlar, ağıtlar söyleniyordu: *"Olur mu böyle olur mu/ Kardeş kardeşi vurur mu/ Kahrolası diktatörler/ Bu vatan size kalır mı"*. Girmek için bir iki hamle yaptık, asker süngüyü gösterdi. Ne yapacağız diye düşünürken bir arkadaş geldi, parolayı söylerseniz bırakırlar dedi. Parola: *"Kurmay albayın emri var."*

- Orada ne yaptınız? Yani girince, üniversitede?

- Üç bin kişi kadardık. Sesimiz bütün İstanbul yakasını tutuyordu. Hava kararıyor, asker yavaş yavaş çevremizi sarmaya başlıyordu. On dakikada bir "teslim olun" çağrısı yapıyorlardı. Ortalık iyiden iyiye karanlığa gömülünce aramızda tartıştık: kolay yakalanmamak için bahçeye dağılmak mı yoksa heykelin çevresinde kenetlenmek mi? İkinci görüş ağır bastı. Projektörler üstümüze çevrildi. Saat gece iki dolaylarıydı. Biz karanlıkta sezemedik: asker karanlıkta çevremizi helezon biçiminde dikenli tellerle sarmıştı. Tellerin ucu açık yerinden bizi cemselere buyur ettiler. Ben acele etmedim, sonuncu cemseye bindim. Az kişi sona kalmıştı. Nereye götürüldüğümüzü sorduk. Davutpaşa kışlasına dediler. *"Yokuşa vurduğumuzda çok yavaşlayacağız, isteyen atlayıp kaçabilir, ancak vur emri olduğunu da unutmayın"* dedi bir assubay. Cemselerden atlayanlar oldu. Ama o zaman oralar bomboştu, gece karanlığında nereye gideceğimizi bilemezdik. Çoğumuz inmedik cemselerden.

- Ve kışlaya gittiniz.

Gün ağarmadan kışlaya indik. Üçbin kişi kadardık. Askerleri kaldırdılar biz yatalım diye. Yatmadık. Durmadan su ve asker sigarası dağıtıyorlardı. Gün ışıdı, güneş yükseldi, avluya çıktık. Asker ellerinde saplı tavalarla ıspanak çorbası kuyruğuna girmişti. Bizim için kaşar peynirleri getirildi, zeytin tenekeleri açıldı, sıcak sıcak somunlar taşındı. Bir şey dikkatimi çekti: geldiğimizde olduğu kadar kalabalık değildik. Bunda bir iş vardı. Ama ben aç karnına bir yerlere gidebilecek gibi değildim. Kahvaltıdan sonra bir yarbay kısık bir sesle şöyle dedi bize: *"Kaçın, yoksa emir aldık sizi öğlene doğru Hadımköy'e götüreceğiz. Hadımköy'e gittiniz mi yandınız, oradan ne zaman kurtulacağınız belli olmaz."* Kendisine nereden kaçabiliriz diye sorduk. *"Onu da ben mi söyleyeyim?"* dedi. Askerin üstüne hamle yaptık, asker süngüyü gösterdi. O zaman ben kışlanın içinde keşfe çıktım.

- Kaçacak yer arıyorsun?

- Evet. Merdivenlerden indim, dehlizlerden geçtim. Baktım uzun bir koridorun ucunda bir çıkış yeri ve onun önünde birileri var. Bir assubay seslendi bana: *"Çabuk gel, çabuk gel, sen de katıl bu kafileye."* Ve gene aynı kaygı: *"Ben marş marş dediğimde yokuş aşağı koşacaksınız. Unutmayın, vur emri var!"*

- Kalan olmuş mu orada? Davutpaşa'da?

- Üç yüz kişi kalmış. Onları da Hadımköy'e götürürken yolda salıvermişler.

- Kolay kurtulmuşsunuz.

- Hepimiz değil. Rami'ye gidenler 27 Mayıs'a kadar salıverilmemişler. Öyle söylendi o zaman.

- Daha sonra...

- Daha sonra olaylar Ankara'ya sıçradı. Biz İstanbul'da daha sonra eylem yapmadık. Örgütlü değildik, İstanbul'da eylem yapmak zordu. 27 Mayıs sabahı radyolar ordunun yönetime el koyduğunu bildiriyordu.

- Çok zaman geçti aradan...

- Tam kırk bir yıl. O zamanın gençleriydik, bu zamanın yaşlılarıyız. Acılarla, yoksunluklarla geçmiş garip bir yaşam. O günden bugüne dürüst kalabilenlerin sayısı çok olsaydı her şey çok değişik olabilirdi. İnsanlar önce kendilerine yenildiler. Dürüst kalmanın yanında akıllı olmak da gerekiyordu. Olmadı. Ne olursa olsun 28 Nisan bu toplumun yaşamında önemli bir dönüm noktasıdır.

20 büyük sergi... Yayımlanmış 200'e yakın kitap, 2 ansiklopedi, 4 dergi... 100'ün üzerinde bilimsel toplantı... 25'i aşkın kurum ve kent tarihi araştırması... 500'e yakın sözlü tarih görüşmesi... Bilgi Belge Merkezi: (25.000 kitap... 1.300 dergi... 1.200 belgesel film ve video kaydı... 20.000 dia ve fotoğraf... Anadolu Halk Kültürü'ne ait 3 büyük koleksiyon dahil, 140 raf/metrelik bir arşiv...) Cumhuriyet'in 75. Yıl Kutlamaları... İstanbul Tarih ve Deniz Şenliği...

Çağdaş bir tarih bilinci için 10 yıl...

Tarih Vakfı 10 yaşında!

Üretken bir sivil toplum kuruluşu olarak, sovenizmden uzak ve bilime dayanan bir tarih bilincini geliştirip yaygınlaştırmayı amaçlayan Tarih Vakfı 10. yılını kutluyor. Farklı kuşakları, meslekleri ve kimlikleri ortak bir çatı altında toplayarak farklılıkları kucaklamayı başaran Tarih Vakfı, bu tarih anlayışına sahip çıkan tüm kişi ve kuruluşları, ulaşılan bu birikimden yararlanmak ve onu çoğaltmak için Tarih Dostu olmaya çağırıyor.

İçinizdeki tarihçiyi uyandırın. Tarih Dostu olun!

Tarih dendiğinde akla ilk gelen kavram okuldur. Bir dizi ezberlenmiş bilgi ve bu ezberi sorgulayan sınavlar... Savaşlar, barışlar, antlaşmalar, yıkılan ve yeniden kurulan devletler, kahramanlar, padişahlar, imparatorluklar... Eksik, tek yönlü anlatılmış ve önyargılı bir tarih... Tarihe meraklı öğrencilerin bile sevgisini azaltan bir anlayış...

Oysa tarih, yaşamın tamamını kapsayan, alabildiğine zengin, keyifli ve büyük deneyimler sunan geniş bir keşif dünyasıdır. Bu keşiflerle birlikte geçmişlerini çağdaş bir bilinçle öğrenen kuşaklar, Avrupa ve dünya ile onurlu ve gerçek bir bütünleşmenin yolunu açabilirler. Bu yüzden içinizdeki tarihçiyi uyandırmak, binyılların bilincini paylaşmak, barışa ve karşılıklı anlayışa katkıda bulunmak için, sizi çalışmalarımıza katılarak Tarih Dostu olmaya çağırıyoruz.

Bilgi için: www.tarihvakfi.org.tr
Tel: (0212) 233 21 61

Tarih dostu olun!

10.yıl

TÜRKİYE EKONOMİK VE TOPLUMSAL TARİH VAKFI

ŞEYTANINIZI YANINIZDAN AYIRMAYIN

İsmet ALICI

Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar*'ından sonra, sırada Dostoyevski'nin *Ecinniler*'i vardı. Böylece *Yazarlık Grubu*'ndaki arkadaşlar *Ecinniler*'e başladık. *Babalar ve Oğullar*'da kapsamlı bir tartışma yapamamıştık. Dört saat yetmemişti bize. *Ecinniler* de öyle oldu, yine dört saat yetmedi bize. Artık *Ecinniler* sohbetini birebir ya da yer yer bir masa başındaki sohbetlerimize katıyoruz. Genel olarak kitaplarda biçim sorununu pek tartışamıyoruz. Kitabın verdiği tema... ayrıntıdaki olgular daha çok dikkatimizi çekiyor. Hele de insan açımlamaları bize daha yakın geliyor. Sanırım, gruptaki çoğu arkadaş Krilov'la, Şatov'la, Karmazinof'la, Stavragin'le yatıp kalktılar.

İnsancıl'ın 104. sayısında Dostoyevski'ye dair bir yazım çıkmıştı. Orada son sözü Nietzsche ile bağlamıştım. Burada ise ilk sözü yine Nietzsche'nin söylediği o sözle açıyorum. *"Yazıların içinde kendi kanıyla yazılanı severim ben. Kanla yaz, öğreneceksin ki kan ruhtur"* Dostoyevski yazılarını kanla yazar. O sorunlar yumağına dönmüş dünyayı, insanı açımlamaya çalışırken, sanki gücü yetmediği yerde kaba gücünü ortaya kor. O anlatmak istediği sorunun ateşiyle yanıyordur. Bu yüzden hiçbir zaman şeytanını ve meleğini yanından ayırmadan yazar. İlk yazımda Dostoyevski'ye ilişkin şöyle bir tabir kullanmıştım. "O sanırım şöyle yaşıyordu. Sırtını döndüğünde ötekinin kendi hakkında ne düşündüğünü... neler sezdiğini... kendisi hakkında ötekine neler söyleyeceğini çok iyi seziyordu. O insanın içine büyük bir kötülük yüklüyordu. Ama bu doğru çıkıyordu... bu insanlar diyordu, ötekine işkence etmek için vardır."

Şimdi Dostoyevski'nin *Ecinniler* romanını yazdığı zamandaki koşullarına bir bakalım. Dostoyevski romanı yazarken sürekli sara nöbetleri geçiriyor. Bu nöbetlerin istatiğini tutuyor. *"Şiddetli nöbet, oldukça şiddetli nöbet, sabahın saat altısında bir hastalık nöbeti... Akşam, özellikle mumların aydınlığında enez bir üzüntü."* (1) Dostoyevski yayıncısına sıkıntılı ruh hali içinde. *"İnanınız bana,"* diye yazıyor Dostoyevski, *"eğer bu romanı yazmak için, garantili iki-üç yılım olsaydı, Turgenyev'le Gonçarov ya da Tolstoy gibi, ben de yüzyıl sonra bile kendimden söz ettirecek bir yapıt yazardım."* (2) Bu arada bulunduğu kentte Dresden'de savaş var. Not defterinde şöyle yazıyor. *"Romanın birinci bölümüyle uğraşıyorum. Savaş açıldı. Anet çok yorgun. Aimee sinirli ve çekilmez oldu. (...) Ren nehrinin iki yakasına üçyüz bin insan yığıldı... Paranın değeri azalıyor. Herşey pahalaşıyor. Ne berikiler, ne ötekiler uzun bir savaşa dayanamayacaklar. (...) Roman kesinlikle bir yana atıldı. (Çok korkunç bu) Fransızlar yenildiler. Şimdi Metz önünde örgütleniyorlar yeniden"* (3) Dostoyevski *Ecinniler*'i yazarken Anna Grigoriyevna yeniden hamile kalıyor. İkinci çocuk doğuyor bu süreçte. Dostoyevski böyle bir süreçte bu romanı yazıyor. Bunun yanında bu romana dair söylenen birşey daha var. Dostoyevski *Ecinniler*'den önce *Bir Günahkarın Hayatı* başlığı altında toplayacağı beş romandan oluşan bir dizi tasarlıyordu. Fakat *Ecinniler*'i yazmaya başlıyor. İki romanın birbirine karıştığını söyleyenler var. Carr, Dostoyevski kitabında şöyle diyor. *"Ecinniler'de önemsiz bir yeri olan, şimdi ise Stephan Trofimovic'in yerine romanın kahramanı olan, Stephan Trofimoviç'in kadın patronunun oğlu Stavrogin'de ekleniyordu. Stavrogin'in gayri resmi karısı 'sakat kız' ve yarı deli üstün insan Krilov'da Büyük Günahkar'dan geliyordu."* İşte *Ecinniler* bu koşullar içinde çıkıyor.

Çernişevski'ye Turgenyev'e Tepki

Bu roman *Ecinniler,* Dostoyevski'nin anarşistlere, sosyalistlere karşı yazdığı bir tepki ve yergi romanıdır diyebiliriz. (O çağda sosyalist ve anarşistlere, hiççi denilirdi.) Bu roman aynı zamanda Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar*'ına, Çernişevski'nin *Nasıl Yapmalı*'sına karşı yazılmıştır. Dostoyevski, *Ecinniler*'de yarattığı Karmazinof kişiliğiyle Turgenyev'i alaya alıyordur. *"Dostoyevski, Karmazinof'un kişiliğinde, rakibinin görünüşünü ve tavırlarını alaya almış, edebi deyişinin yapmacık yanlarını gülünçleştirerek taklit etmiş ve Turgenyev'in gençliğinde fırtınadan korkup denizcilere, gözlerinde yaşlarla annesinin tek oğlu olduğunu söyleyerek önce kendisini karaya çıkarmalarını yalvardığı yolundaki eski söylentiyi yeniden ortaya çıkarmıştır."* (4) Ro-

manda Turgenyev'i alaya almayı bırakmıyor Dostoyevski. *Babalar ve Oğullar* romanını şöyle eleştiriyor, Stefan Trofimoviç'in ağzından. *"Turgenyev'i anlamıyorum. Bazarov hiçbir zaman var olmamış düşsel bir yaratık. Hiçbir şeye benzemediklerini söyleyerek ilk önce kendilerini yadsımıyorlar mı? Bu Bazarov, Nozdirov ve Byron'un anlaşılmaz bir karışımı."* (5) Sonra da *Babalar ve Oğullar* romanındaki tiplerin karikatür tipler olduğunu belirtiyor Dostoyevski. Turgenyev ise *Ecinniler*'i okuduktan sonra kendisini tanıyacak ve dostlarına mektupla şöyle yakınmıştır. *"Dostoyevski, karikatürden daha bayağı birşey yapmakta sakınca görmedi, gizlice Neçayev'in partisine elverişli, K...nın çizgileri altında beni betimledi. Üstelik alaya almak için, bir süredir yayımladığı dergiye verdiğim anlatıyı da seçmesi de ilginç. Oysa bu anlatı için beni, kutlama mektuplarıyla minnet ve şükran yağmuruna tutmuştu."* (6)

Ecinniler romanı Çernişevski'nin söylediklerine de tepki romanıdır. Dostoyevski, Çernişevski'ye şöyle demektedir. *"Senin aradığın tipler bu ülkede yok... İşte senin nihilistlerin bunlar. Bunların ne ahlakı var ne dini, ne erdemi. Herşeyi yıkmak için var bu hiççiler. Bunlardan hiçbir şey olmaz."* Bu romanda genel olarak politika ve ahlak bir arada gider mi... sorusunu, sorusu tartışılıyor. Anladığım kadarıyla Dostoyevski'nin, Çernişevski'nin köy komünleri projesine dediği birşey yok. Bu projenin neliğini... nasıllığını tartışmıyor, onun tartıştığı sorun, insan sorunu daha çok. Dostoyevski, tek yergi romanı olanı *Ecinniler*'le, Hiççileri bol bol yererken, Çernişevski'ye o projeyi hayata geçirecek insan nerede sorusunu sorarken, bütün tepkisini daha çok, Turgenyev'e yüklüyor. Sen diyor Turgenyev'e Alman ve batılı olmakla övünüyorsun. Doğru sen batılısın ve Almansın, ama bu topraklarda yaşayan insanları hiç tanımıyorsun. Bunun yanında hiççiliğin insana vereceği birşey yanılgısından kalkış yaparak hiççiliği önemsiyorsun. İşte senin önemsediğin hiççiler, bir katil sürüsünden başka birşey değil. Bunlar üstelik amaçları için herşeyi yaparlar. Öyle Bazarov gibi tipler değil bunlar. Bazarov pısırık... yalap, şalap biri. Tutkusu için hiçbirşey yapmayan bir tip Bazarov. Oysa bu hiççiler, tutkuları adına herşeyi yapan insanlardır. İşte bunun somut örneği Negacev.

Suçluluk Duygusu

Ecinniler romanının bana hissettirdiği duygulardan birisi, Dostoyevski'nin yaşadığı suçluluk duygusudur. Dostoyevski insanın yaşadığı yabancılaşmayı yoğun yaşayan bir yazar. İşin öteki tarafı ise, Dostoyevski'nin bu yabancılaşmadan kendini sorumlu tutmasıdır. İnsana dair olan her olgudan kendini sorumlu tutuyor Dostoyevski. Bu vicdan azabı onun en büyük sanatsal yanı olduğu gibi, kendi öznelliğini sanat eseriyle verirken Dostyoevski, o böylece kendi vicdanından kurtulmuş oluyor. Sorumluluk denilen olgu onda bir yaşam biçimi olmaktan daha çok, sanat eseriyle varolmaktır. Dünyayı güzellik kurtaracak diyen Dostoyevski, bu güzelliğin kendisini günlük pratik içinde aramaz. Dostyoevski'nin hayranı Strakhov 1883'de Tolstoy'a yazdığı mektupta şöyle bahsediyor Dostyoevski'den. *"Kıskanç, huysuz, kötü bir insandı... hayvanca şehvetinin, dişiliğe değin bir güzellik ya da bir sevimlilik akla getirmediğine dikkat ediniz. Ona en çok benzeyen roman kişileri, 'Yeraltından Yazılmış Anılar'ın kahramanı, 'Suç ve Ceza'nın Svidrigoyları ve 'Ecinniler'in Stavrogin'idir."* Dostoyevski'nin hayatına baktıkta bu tür çok çeşitli olgularla karşılaşırız. Kendinden bu kadar nefret eden... ama, kendini bu kadar seven bir başka insan yoktur diyebilirim edebiyat dünyasında. Onun kendini beğenmişliğinin arkasında, kendini belirli bir düzene sokamamış bir insanın çaresizliği vardır. Nasıl bir din sorunu... nasıl bir ahlak... nasıl bir politika sorunu onu didik didik eden sorunlardır. *Karamazof Kardeşler*'de Alyoşa, Peder Zosima-Dimitri arasında gidip gelirken Dostoyevski, *Ecinniler*'de ise Şatov ve Krilov arasında kendi kişiliğini aramaya çalışır. Ama kısmi belirtimler dışında belirli kesinliği duyurtmaz bize. İşte şu Dostoyevski'nin savunduğu insan diyemeyiz. Kendine dair söylemleri çoğul insanlara yerleştirir o. Kendisini ya da kendi kimliğini yedirterek anlattığı kişi *Budala*'nın Prens Mişkin'idir. *"Bu doğaüstü varlığa, duyulan (hissolunan) dünyada birtakım bağlar vermek gerekiyordu. Bu düşünüyle onu, bir beden, bir yüz, bir ses ve geçmişle donatmak gerekiyordu. Ağırlığı ve hacmi olmayan bu kahramanı zenginleştirmek için Dostoyevski kendi öz kişiliğinden yararlanıyor."* (7) Evet Dostoyevski, Mişkin'de kendini anlatmak istemiştir. Ama, *Budala*'daki Prens Mişkin, bu dünyaya ait biri değildir. Bu dünyada olan çoğu olgu ona öyle garip ve anlaşılmaz gelir ki... bu dünyada olan olayları anlayabilme sorunu, hiçbir zaman Prens Mişkin'in o saflığını aşarak önüne yakıcı bir sorun gibi oturmaz. İnsanların sevgisizliği... para severliği... ikiyüzlülüğü Prens Mişkin'in hiçbir zaman kabul etmediği bir durumdur. Bu yüzden her soruna Prens Mişkin sadece İsa'nın merhametiyle şekillenen bir sevgiyle bakar. Prens Mişkin sanki İsa, insanlar ise onun merhametine, sevgisine muhtaç kuzulardır. Ama, *Budala*'da bize duyurduğu olgu, merhametle ve sevgiyle insanlara yaklaşabilirsek, güzelliğin evreni kurulabilirdir. Güçlü bir eylemlilikle kendini varetmeyen Prens Miş-

kin'in bu pasifliğinden nasıl bir değişim sorusuna, bence hâlâ cevap verememiştir.

Bazı Olgular ve Asalaklık (5)

Bu romanda bazı belirlediğim olgular var. Bunlardan birisi romandaki bütün karakterlerin tembel ve asalak tipler olması. Bunun yanında bütün karakterler, roman içinde akıp giden dedikodu curcunasının içinde erimesi. Bu romanı okudukta, şöyle bir olguyla karşı karşıya kalırız. Sanki bütün Rusya dedikodu yapan tembel ve asalak tiplerden oluşmuştur. Romanın başından sonuna kadar giden bireylerin psikolojik sorunlarından dolayı ortaya çıkmış kuruntulu tipler ortamı, bu romanı sıkıcı bir havaya sokmaktan başka bir işe yaramıyor. Her ne kadar Dostoyevski, Şatov ve Krilov'u bu ortamın dışında tutmaya çalışsa da pek başarılı olamıyor. Bu nedenle Şatov büyük bir rahatsızlık duysa da, Stefan Trifimoviç'in evindeki toplantılara katılıyor. O gergin ruh halini insanlara dayatarak. *"Şatov toplantılarda sürekli olarak somurtur ve hiç konuşmazdı. Bununla birlikte inançlarına dokunulduğu zaman son derece de sinirlenir ve ağzına geleni söylerdi. 'Şatov'la tartışmaya girmeden önce onu bağlamak gerekir' derdi bazen kendisini pek seven Stepan Trofimoviç."* (8) Dostoyevski kendi söylemini Şatov ve Krilov ile vermeye çalışırken, Ikisini de bir başkasına bağımlı yaşamak zorunluluğundan çıkartmamıştır. Krilov örgütten aldığı para ile Avrupa'dan Rusya'ya gelmiştir. Sadece bu paranın yarattığı onur sorunundan dolayı, yani örgütten para aldığı için, örgütün istediği zamanda örgüte uyar şeklde intihar etmiştir. İntihar etmeyi önüne koyan Krilov, intihar zamanının kendisini bile kendi seçme hakkını, örgütten aldığı paradan dolayı kaybetmiştir. Bu kadar büyük bir onur sorunuyla içiçe yaşıyordur Krilov. Örgütün parasını verememek onun için büyük bir onursuzluktur. Krilov'un bu durumu Dostoyevski'nin iyice işleyemediği tuhaf bir çelişkidir bence. Krilov'un intiharı romandaki en önemli nokta olduğu halde, Krilov'un kendi istediği intihar hakkının savunulması Krilov tarafından pek yapılmamıştır. *"Krilov Ecinniler'in konusuna oldukça yavan olan melodramik bir yolla itilmiştir. Krilov kendi felsefesi içinde intihar etmeye karar vermiştir. Fakat ihtilalcilere yakınlığı olan biri olarak, intiharını onların işleyeceği politik bir cinayetle aynı zamana getireceğine ve cinayeti işleyenin kendisi olduğunu belirten bir yazı bırakarak onları yakalanma tehlikesinden kurtaracağına söz vermiştir. Sözünü yerine getirmesi istenen olay arkadaşı Şatov'un öldürülüşüdür. Önce, böyle bir hareketin suçunu üzerine almaya onu hiçbir şeyin ikna edemeyeceğini söyler fakat sonra, görevini yapar ve Piyotr Stepanoviç'in yazdırdığı kağıdı imzalar. Krilov'un artık bu sırada, hareketlerinden sorumlu olmadığını ileri sürebiliriz. Fakat bütün bu sahne ve aslında nihilistlerle olan ilişkisi ahlaki açıdan anlaşılmazdır. Bu romana lüzumsuz olarak girmiş bir şeydir ve Ecinniler'in pek çok zayıflıklarından biridir."* (9) Bu olgu üstüne şu söylenebilir. Krilov tanrı olmak istiyor. Ama Tanrısallığını bu dünyada hiçbir şekilde yaşayamaması Krilov'un çelişkisidir bence. İntihara karar vermiş bir insanın içe gömülmüş o ruh halini Krilov'da bize gösterirken Dostoyevski, o insanın tanrı olma coşkusunu romanın hiçbir yerinde yaşatmaz bize. Krilov, yapmak istediği eylemin kendisine inanmayan... ama o eylemi de yapan, çelişik bir karakterdir romanda. Dostoyevski Şatov ve Krilov'a olumlu yüklemeler yapsa da, onları o miskinliği, tembelliği ve dedikoducu yapılarıyla verir. Yeni bir yaşamın belirgin ipuçlarını bu kişilerde göremeyiz. Şatov'un yüklü bir borcu varken, buna rağmen Lizaveta Nikolayevna'nın kitap basma teklifini kabul etmez. Örgütten biri, Lizavetta Nikolayna'ya Şatov'un matbaacılıktan anladığını söylemiştir. Şatov'a kitap basma teklifini birinin ismini söyleyerek yapar Lizaveta Nikolayna. Şatov örgütten birinin ismini duyduğu için, bu teklifi kabul etmez. Yazar, Şatov'a ekonomik sorunun çelişkisini yaşatmaz. Fakat aynı Şatov'un parasızlığı, karısı döndüğünde iyi bir şekilde verilir. Onun mum alacak parası bile yoktur, bu yüzden son parasıyla aldığı silahını satar. Bu yaşam tarzı yani asalaklık, romandaki herkes tarafından kabul edilir bir yandır. Romandaki bütün karakterler asalak yaşamlarından rahatsız olmaz. Sadece romanın bir yerinde Stefan Trofimoviç, "Ben asalağım" der. Bu asalak ruh hali romanda iki kişi tarafından iyice belirir. Birisi Stefan Trofimoviç'tir. Diğeri ise Stefan Troimoviç'in oğlu Piyotr Stepanoviç'tir. Stefan Trofimoviç yirmi yılı aşkın bir süredir Varvara Petrovna'nın parasıyla yaşamaktadır. Kalan mirasının büyük bir bölümünü yemiştir. Sorunlarını çözmek için Varvara Petrovna'nın kuyruğundan hiçbir zaman ayrılmaz o. Piyort Stepanoviç ise gittiği her yerde gönülsüz bir şekilde yemeğe çağırsalar bile, hemen atlayan bir tiptir. Asalaklığını açıkça ifade etmekten hiçbir rahatsızlık duymaz, hatta insanları bu yanıyla rahatsız etmekten zevk alır. Onun hazzı romandaki çoğu karakterin ortak hazzı gibidir.

Esaret Olgusu ve Dostoyevski Yorumları

Biz bu asalaklığın... dedikoduculuğun... tembelliğin ardından Rusya'da varolan bağımlılık zincirleriyle oluşmuş o büyük esareti duyarız. Herkes hiç bir şekilde kendi aklıyla varolma hakkını kullanamıyordur. Sanki kendi aklını kullanma hakkı bütün bir topluluğun hakkıdır. Kişiliği oluşmamış bu insanlar

yığını içinde, herkesin kuruntuları ve psikolojik sorunlarıyla savaşım halindedir. Oluşmamış ham bir ülkenin kurtlu meyvaları önümüze serilir sürekli. Krilov ve Şatov dışında herkes bir başkasını ezmek ve üste çıkmak için savaşıyordur sanki. Örgütün yaptığı toplantıda kimse kimseyi dinlemiyordur. Üstelik bütün konuşmalar, ötekini aşağılamak içindir. Sanki bu toplantıyı bize anlatırken Dostoyevski, şöyle demektedir. İşte özgürlüğü savunanlar, iyi bakın... hepsi birbirlerinin hakkını gaspediyor, nasıl da esaret içinde yaşıyorlar. Bunlar, özgürlük getirmek için yola çıkıyorlar ama, ne yazık ki, şu Rusya'mıza esaret getireceklerdir. Çünkü, yaşadıkları esaretin ne olduğunun bilincinde değiller. Aslında bu eleştiri, Rusya'yı anlamayan Turgenyev ve Çernişevski'yedir. Dostoyevski, Rusya'daki bu yanı gösterirken çok haklıdır bence. Bakın İvan Pavlov ne diyor. *"Rusya'da bu esaret refleksine, ne kadar çok ve ne kadar çeşitli şekillerde rastlanır ve bunun şuuruna varmak ne derecede önemlidir. İşte edebiyatımızdan aldığımız bir misal, Kougrine 'Hayat Nehri' adlı eserinde arkadaşlarını polise ihbar etmiş olmanın verdiği vicdan azabının işkencesine dayanamayıp intihar eden bir talebeyi anlatır. Bu talebenin bırakmış olduğu mektup, açık olarak esaret refleksinin tesirinde kalmış olduğunu gösterir ki, bunu daima sadakayla yaşamış annesinden veraset yoluyla almıştır. Eğer bunu anlamış olsaydı, bir yandan kendisini daha iyi yargılayabilir, bir yandan da bu refleksini boğmaya çalışabilirdi."* (10) Dostoyevski'nin romanlarında Rusya insanın müthiş betimlemeleri yapılır. Dostoyevski'yi, Dostoyevski yapan özelliklerden biri budur bence. O aklın yerine tutkuyu korken Avrupa yazarlarının belirli kalıplarla oluşmuş karakterlerine karşı çıkar. İşte Rus insanı budur, der. Kuruntularıyla, psikolojik sorunlarıyla, tutkularıyla. Akıl mı, ondan da biraz bulunur bizde. Ama, bu esareti yıkmak için... en ufak kuruntusuna inanır bizde her insan. Esareti bilmeden... savaşır esaretle. Akıl zor bulunur bu yüzden koca Rusya'da. Dostoyevski Rusya'nın bu yanını anlatırken, büyük bir çoğunluk ona karşı çıkmıştır. Bilerek ya da bilmeyerek, bunların arasında marksistler olduğu gibi, Avrupa'daki kültür ortamını elinde tutan dogmatik kafalar da vardır. *"M.de Vogue'ye göre, bu yetenek 'bundan sonra da kanatlarını kocaman kocaman çırpacaktı ama, sisli bir çember içinde, gittikçe daha da karanlıklaşan bir gökte dönüp durackatı yalnızca', bundan sonra M.de Vogue, Budala'nın kişiliğini şöyle bir yumuşak bir anlatışla verip, Ecinniler'den 'karışık, kötü kurulmuş, çoğu zaman gülünç ve anlaşılmaz kuramlarla dolu bir kitap' diye, Bir Yazarın Günlüğü'nden gerek çözümlemeye, gerekse tartışmaya gelmeyen karanlık ilahiler diye söz ediyordu. Ne Edebi Koca'dan ne de Yeraltından Notlar'dan söz etmeyip 'büyük kardeşlerden pek aşağılarda kalan Delikanlı adlı romanından bahsetmedim' diye yazdıktan sonra, daha da başına buyruk bir davranışla, Karamazov Kardeşler üzerinde de fazla durmayacağım, herkesin katıldığı bir itirafa göre, pek az Rus bu bitmek bilmez öyküyü sonuna kadar okuma cesaretini gösterememiştir."* (11) İşte Dostoyevski, Avrupa'nın çoğu yerinde M.de Vogue'nin söylendiği şekilde karşılanıyor. Çoğu marksist ise bir Dostoyevski irdelemesine gerek görmemiştir. Lukacs'ın Estetiğinde sanki ona hiçbir yer yoktur. Lukacs sadece şöyle dokunup bir geçer. Koca Rusya'da devrimden sonra bile, Tolstoy Peygamber... Gorki işçi sınıfının onurlu yazarı diye ilan edilirken Dostoyevski hep es geçilmiştir.

Çeşitli Yanlar ve Psikolojik Sorunlar

Ecinniler romanının bir özelliği ise, anlatıcının bir kişiliğe bürünmesidir. Çok çeşitli olguları ve duyurması gereken ilişkileri... dedikoduları o kişilikle duyurur Dostoyevski. Bir bakarsın o kişi geçmiş bir olayı anlatır, bir bakarsın bir dedikodunun duyurucusudur. Romanın o ağır yapısını bu kişiyle aşarken... çok çeşitli sorunları bu kişi aracılığıyla düzenli bir hale getirir.

Dostoyevski *Ecinniler* romanıyla bize duyurduğu bir olgu, devrimin yaklaştığı olgusudur. Nihilistleri yererken Dostoyevski, romanın o genel kalıbı üzerinden onların önlenemez yükselişini de gösterir bize. Hayatın her alanında orduda, valilik konağında, haydutların arasında bu düşünce egemendir. Dostoyevski, *Budala*'da Prens Mişkin'e vazoyu kırdırtırken aristokrasinin tükendiğini gösterirken *Ecinniler*'de devrimin önlenemez yükselişini gösterir.

Yazının başında da belirttiğim gibi Dostoyevski romanlarında çeşitli sorunlarla uğraşır. Bu uğraşların en önemlisi psikolojik çözümlemelerdir. Bu çözümlemeleri *Ecinniler*'de görelim.

Stefan Trofimoviç, sürekli bir polis korkusuyla yaşar, ancak bu korku başkalaşır, Trofimoviç, büyük işler başarabilecekmiş gibi övünür. Yazar değildir, kendini büyük yazar olarak görür. En ufak bir mücadele lafı geçti mi, ordan hemen uzaklaşır.

Gelelim Nikolay Vsevolodoviç'e, bu kişi, valinin kulağını durup dururken ısırır. *"Kulüpten beni kimse burnumdan tutup, dışarı atamaz"* diyen, birini de burnundan tutup dışarı atar. Bunun üstüne kulüpten dışarı atılan adamın oğlu, yıllarca kin tutar Vsevolodoviç'e. Sonunda fırsatını yakaladığı an Vsevolodoviç'i düelloya davet eder.

Varvara Petrovna'ya gelince... lisede okurken duvarda resmi asılı bir şaire aşık olur. Bu aşk Pet-

rovna'da şöyle dışa vurur. Petrovna, kendini yazar sanan Trofimoviç'i süs köpeği gibi yanında taşır. Çünkü Trofimoviç'i, lisede aşık olduğu şaire benzetir. Üstelik Trofimoviç'in bir şiiri de yayınlanmıştır.

Krilov ise tanrı olmak istemektedir. Krilov şuna inanmıştır. İntihar etmeye karar vermişse ve intihar ederse kendisi, tanrının olmadığını ispatlayacaktır. Böylece kendisi tanrı olacaktır. Bu yüzden intihar eder Krilov.

Bütün bunlardan sonra, Dostoyevski, insanların bu tutkularını, şeytansı yanlarını açarken, bize şunu diyordur aslında. İşte insanımız bu, siz ne üretirseniz üretin bu insanı kapsamak zorundadır. Yoksa, sizin ürettikleriniz birsonuca varsa bile, bu aslında sizin yanılgınız olacaktır. Bu roman Rusya'yı gösterirken, aynı zamanda hâlâ, bana göre, Sovyetlerin eleştirisidir. Bizlerin bu romanda alacağı çok yan vardır. Çünkü, o günün insanı değişmeden (devrimi yapsa da) aynı sorunları, hastalıkları... zaafları taşıyordur hâlâ.

Roman yazarken şeytanını yanından ayırmayan bir yazar Dostoyevski. O şeytan bizi rahatsız etmeli... sorular sordurmalı... yeni bir bakış açısının yolunu açmalı bence.

İki Sorun

Son söz olarak romanın tartıştığı iki sorunu irdelemek istiyorum. Politika ve ahlak bir arada olabilir mi...

Tarihte trajik serüvenler yaşanmıştır bu iki kavramın çatışmasından.

Sokrates, erdem erdem derken öldürüldü.

Machiavel'e geldikte, o ise, politikada, devlet yönetiminde ahlakın yeri yoktur der. Robespierre'nin ise, Paris sokaklarında devlet yönetimi için ahlaklı adam aradığı söylenir.

Barış, özgürlük adına politika yapanların iktidara geldiklerinde dünyayı kanla ateşle yoğurdukları bir başka gerçektir.

Dostoyevski, bugün bile aşılmayan bu sorunla uğraşıyor. Sanattan... felsefeden... estetikten... bilimden uzak yaşayan siyasal yapıların çoğu, uzun zaman bu soruya cevap veremeyecektir bence. Nasıl bir ahlak sorusu hâlâ önümüzde duruyor.

Dostoyevski'nin tartıştığı ikinci soru ise, hiçbir amaç için bir insan öldürülebilir mi... Bu soru katmerli bir soru, bir kıyım makinesine dönüşmüş dünyamızda. Bugün dünyanın her yerinde bir şeyi kabul ettirmek için... tek yasa ortaya sürülür, o da şiddettir. Bence şiddet insanlığın vazgeçmesi gereken bir eylemliliktir. Fakat, Musolloni, Hitler gibi kişilere dair ne yapılmalı diye sorulsa... içimdeki kinden dolayı herhalde, onların ıslah edilmesi gerekir diyemem. Diyeceğim söz, onlar yokedilmelidir. Bu sömürü, zorbalık çarkını ortadan kaldırmak için, yaşamın diyalektiğinden dolayı şiddet olacaktır bence. Ben kabul etmesem de.

EYLÜL GÖLGESİNDEKİ YEŞİL

ne zaman mektup alsam
yosuna yenik düşmüş bir dosttan
ellerimde atar kâlbim
su yürürüm dallara
hem de en aykırı dallara
yeşile keser yamacım
yeşil selamdır uzaklara

ne zaman eylül yağsa
düş ortaklarımdan birine
en yumuşak kellme bile
düğümlenir boğazımda
köze kaçgibi düşerim
hem düşerim hem üşürüm
anla henüz sevişmemiş ellerim

Hikmet KAVASOĞLU

Notlar

1. H. Troyat, *Dostoyevski'nin Dünyası*, Çev. Leyla Gürsel, Nil Y., İstanbul 1966.
2. Troyat, Age.
3. Troyat Age.
4. Troyat Age.
5. Dostoyevski, *Ecinniler*, Çev. İ.Yerçuz-E. Özden, Engin Y., İstanbul 1992.
6. Troyat Age.
7. E.H.Carr, *Dostoyevski*, Çev. A.Gerçeker, İletişim Y. İstanbul 1999.
8. Dostoyevski Age.
9. E.H. Carr, Age.
10. İ.Pavlov, *Şartlı Refleksler ve Sinir Bozuklukları*, Çev. N.Arkun, İst. Ünv. Ed. Fak. Y., İstanbul, 1975.
11. A.Gide, *Dostoyevski*, Çev. B.Onaran, Payel Y., İstanbul 1998.

CEHENNEM ŞİİRLERİ

Berrin TAŞ

Zeus'un göğe fırlattığı İksion
alevli tekerleğinde
yana döne cezasını çekerken
gözlerini aşağıya çevirdi

baktı insanların haline
hey dedi noluyor size
tamam ben gaddarım anladım
ya siz
siz nasıl da birbirinizi yiyorsunuz

korkunç bir gürültü
toprağın
bulutların
dağların
gökteki yıldızların
isyanını bildiriyordu

şimşeğin aydınlığında
parçalanmış zamanı gördü İksion
donup kalmış gözbebeklerini zamanın
silahların üzerine yürüyen
alevden topa baktı
bu bir insan mıydı
o da kendi gibi cezalı mıydı
böyle ömür boyu
yana döne yuvarlanacak mı

çatlamış toprak
ağaç dallarına asılı
bulutlar uzak diyarlara gitti
acıyı dindirecek bir damla su yok

dağlar devrildi hiddetinden
devrildi menekşelerin üstüne
söylendi boğuk homurtularla
ne işe yarıyor heybetim

yıldızlar küskün
yıldızlar konuşmuyor
yıldızlar yol göstermiyor gemicilere
yıldızlar aydınlığı da alıp gitti

gökle yer birbirine girdi
toprak ana
doğuran besleyen büyüten değil artık
yağmur bulutla yer değiştirdi
güneş ayla yer değiştirdi
asmalar üzüm vermiyor

bütün kuşlar gidiyor birer birer
kanatlarını bırakarak cami avlularında
mazota bürünmüş seslerini
kentlerde unutup
gidiyorlar
arkalarına bakmadan

Gökyüzü koyu karanlık
tüm parıltısını yitirmiş gökyüzünde
yalnızca İksion ve alevli tekerleği

İksion
kuşların gidişini izledi

yıkıntıların arasında
bir karaltı...

Thomas Paine
adım adım yaklaştı...
kan duman ve ateş kokan
yokluklar ülkesine
baktı
alevin bile yandığı
insan mezbahasına
bir daha baktı
acıyla buruşturdu yüzünü

kara dumanlar arasında
Robespierre'i gördü
başı önünde
yüzü yangın yeri...

seslendi ona
unutmadım kardeşim
Bastille'i yıkarken parçalandı tırnakların
"dünyayı değiştirmek için
otuz namuslu insan arıyordun"
ama burdasın şimdi
bulamadın otuz namuslu insanı

Robespierre şöyle bir süzdü Thomas Paine'e
bir zamanlar sen... dedi
gök gürledi
şimşek çaktı
geçmişe uzanan işaret parmağı
öfkenin ışığında tarihi deliyordu
sen...
"dünyanın herhangi bir yerinde
hapishanelerim boştur
sokaklarımda dilenci yoktur
yaşlı insanlar yoksulluk çekmezler
vergiler ezici değildir
ben onun saadetinin koruyucusu
olduğum için insanlık âlemi
benim dostumdur denirse
işte o zaman o memleket anayasası
ve hükümeti ile övünebilir" demiştin

Görüyorsun
ölüme alkış tutuyoruz
yaşamak ve yaşatmak yerine
övünemiyor hiç kimse
"insanlık alemi benim dostumdur diye"

İksion
Thomas Paine'i
Robespierre'i dinlerken
ateşli gözyaşları
alevli tekerleği ıslatıyordu
kendi kendine söylendi
keşke... ah keşke
hiç suç işlemeseydim
suçun ve cezanın bilinmediği
bir vatanım olsaydı...

Yıkılıyordu tarih
geçmiş bugün gelecek
birbirine karışmıştı
yarıklardan
toprak kokulu Antigone göründü
diri bir sesle konuştu
"Bir yüktür toprak
vatan ne tek başına toprak
ne de evdir.
Birinin terini akıttığı yer
ya da ateşin karşısında
aciz kalan ev değildir.
Ne de boyun eğdiği yerdir
bunlar değildir insanın
vatan dediği."*

* Brecht'in Antigone adlı oyunundan yararlanılmıştır.

AKLIN UTANGAÇ KARŞITI İKİ FELSEFECİNİN İNSANÎ AKLIN DENETLEYİCİ BOYUTUYLA DİNAMİTLENME DENEMESİ

Mustafa GÜLBAY

ÖZGÜR sözcüğü **öz** (1) ve **gür** (2) köklerinin bir araya getirilmesiyle kurulmuş, türetilmiş bir kavram. Bu bağlamda ben özgürlük kavramına; özün (usun [aklın]) gürbüzleşip, güzelleşmesinin, yani aklın sağlıklı gelişmesinin, güzelleşerek güçlenmesinin yolu anlamını yüklemek, bu kavrama böyle bir anlam vermek, böyle bir boyut katmak gerektiğini, bu kavramın temeline usu(aklı), aklın sağlıklı gelişmesini koymak gerektiğini düşünüyorum.

Efendisizler Dergisi'nde kendilerini anarşist olarak gösteren, felsefe hocası Prof. Dr. Ömer Naci Soykan ile Prof. Dr. Ahmet İmam'ın da böyle düşüneceğini sanıyordum. Yanılmışım.

Efendisizler Dergisi'nde kendisini anarşist olarak tanımlayan Prof. Dr. Ömer Naci Soykan bu konuda, Temmuz 2000'de Bulut Yayınları'nca Genişletilmiş İkinci baskısı yapılan MÜZİKSEL DÜNYA ÜTOPYASINDA ADORNO İLE BİR YOLCULUK adlı kitabının sonsözü'nde; "(...) Somut olan özgürlük değil, özgürlüğün olmayışıdır. Özgürlüğü, özgürlük olmayış durumundan çıkartırız, akıldan değil. **Özgürlüğün temeline aklı koymakla dinamit koymak aynı şeydir.**(...)" diyor.

Bu sonsöz bana bir sünnetçi fıkrasını anımsattı. Fıkra şöyle: *"Beyoğlu'nda vitrinlere baka baka gezinen bir adam, vitrininde sadece bir adet kol saati olan işyerinden içeri girip, saatin fiyatını sorar. İşyeri sahibi gayet kibarca "o saat satılık değil beyefendi" der. Bunun üzerine adam işyerinden çıkar ve yoluna gider. Aradan bir süre geçtikten sonra yolu tekrar Beyoğlu'na düşer. Vitrinlere baka baka giderken tekrar aynı işyerinin önüne gelir. Vitrinde yine aynı kol saatini görür. İşyerinin kapısından içeri girer ve yine saatin kaç para olduğunu sorar. İşyeri sahibi yine kibarca "Daha önce de sormuştunuz. O saat satılık değil beyefendi" der. Adam bu defa ters ters "Peki kardeşim, satmayacaktınız da vitrine neden koydunuz?" diye işyeri sahibine çıkışır. İşyeri sahibi "Beyefendi belli ki tabelamı okumadınız. Ben sünnetçiyim. Vitrine saat koymayıp ta ne koysaydım!.."* der.

Belki Prof. Dr. Ömer Naci Soykan'ın, dükkân vitrinine saat koymak zorunda kalan sünnetçi gibi, özgürlüğün temeline, daha doğrusu felsefe vitrinine, dinamite benzettiği aklı koymayı uygun görmediği için, kendi deyimiyle "özgürlüğün olmayışını" koyabilir. Bunda tabii ki serbesttir.

Prof. Dr. Ömer Naci Soykan haklı "özgürlüğün somut olmayışı" konusunda. Ama "özgürlüğün somut olmayışı", özgürlüğün temeline aklı koymamızı neden engellesin ki?

"Özgürlüğü, özgürlük olmayış durumundan çıkartırız" çıkartmasına da, neyle, nasıl çıkartırız akılla düşünerek çıkartmayacaksak? Yani özgürlüğün temeline aklı koymayacaksak ne koyacağız? Saat mi?

Ben her şeyden önce, insanı "özgürlüğün olmayışı"ndan, yani tutsaklıktan ancak ve ancak aklın kurtarabileceğinin bilincindeyim ve buna inanıyorum. Bu yüzden de bugün özgürlüğün temeline "Sahiplenme Hastalığı"yla mücadele eden, insanı özgürleştiren "aklı" koymaktan başka çarenin olmadığını düşünüyorum. Yani ben sünnetçi olmadığım için, özgürlüğün temeline, Prof. Dr. Ömer Naci Soykan'ın dinamite benzettiği aklı (usu) koymayı yeğliyorum. Çünkü kapitalist sistemin keçeleştirdiği "insan beyni"ni insani akılla dinamitlemekten başka çarenin kalmadığını düşünüyorum.

Bu bağlamda da Prof. Dr. Ömer Naci Soykan'ın, aşağıdaki soruları **insan aklının denetleyici boyutunun yarattığı mantık** süzgecinden geçirerek yanıtlaması gerekiyor.

Özgürlüğü yaratan insan aklı (usu) değilse nedir? İnsanı kul/köle olarak gören teologların dediği gibi İsa'nın babası mı yaratıyor, daha doğrusu bahşediyor mu özgürlüğü?

Özgürlüğü, özgürlük olmayış durumundan çıkartan da, özgürlüğü tasavvur eden de, ütopya kuran da insan aklı (us) değil mi?

Eğer özgürlüğü yaratan insan aklıysa (usuysa) *-ki ben öyle olduğunu düşünüyorum-*, Prof. Dr. Ömer Naci Soykan'ın sonsözlerini, insan aklına ve dolayısıyla özgürlüğe karşı utangaç bir düşmanlık, kaotik bir liberalizm söylemini liberter bir söylemmiş gibi göstermeye çalışmak olarak görmem yanlış mı?

Bu sorular ve bu sorulara kişisel olarak verdiğim cevaplar aklıma, polisiye romanın kurucularından ve 1839-1930 yılları arasında yaşamış olan Sir Arthur Conan Doyle'un, 'Sarı Surat' adlı öyküsünü ve bu öyküyü Türkçeleştiren İlkin İnanç ve Cumhur Mısırlıoğlu adlı çevirmenleri getirdi.

'Sarı Surat' adlı öyküsünde yazar Conan Doyle, önyargının insan aklını körelettiğini çarpıcı biçimde gösterebilmek için, bilinçli olarak Sherloc Holmes'un vakayı çözmede başarısız olmasını sağlar.

Öykünün başlarında Sherlock Holmes'den, yardım isteyen Bay Grant Munro, hikayesini anlatmaya başlarken şöyle diyor: *"İnsan özel hayatını yabancılara anlatmaktan hoşlanmaz. Karımın, tanımadığım iki adamla ilişkisini sizin önünüzde konuşmak öyle utanç verici ki... Bu korkunç."*

Evet, bu gerçekten korkunç. Çünkü benim gibi özgürlüğün temeline akıl dinamitini koymaya çalışan ve özellikle *aklın denetleyici boyutu* gelişmiş bir okur; öykünün sonuna kadar, "Bay Grant Munro'nun karısının, meçhul iki adamla olan utanç verici ilişkisine, bu korkunç ilişkiye" ilişkin ipucu arıyor. Oysa öykünün sonuna kadar ne bu utanç verici ve korkunç ilişkiye ilişkin bir ipucu var, ne de bu meçhul iki adama ilişkin bir ipucu.

Öykü okunup bittiğinden bu meçhul iki adamın Sherlock Holmes ile Watson olduğu anlaşılıyor. Hayır... hayır Grant Munro'nun karısı Effie, Sherlock Holmes ve Watson ile utanç verici ve/veya korkunç bir ilişkiye girmemiş, öyküyü çeviren **İlkin İnanç ve Cumhur Mısırlıoğlu,** Conan Doyle'un *"Karımın ilişkisini, sizin önünüzde, yani tanımadığım iki adamla konuşmak, öyle utanç verici ki... Bu korkunç."* diye çevirmişler. (3)

Oysa öykünün sonunda Sir Conan Doyle, şöyle uyarır okurunu: *"Holmes o gece geç saatte, elinde mumu, yatak odasına giderken bana dönüp: 'Watson,' dedi, 'eğer bundan sonra kendime aşırı derecede güvendiğimi ve bir vakaya gereken önemi vermediğimi fark edersen, kulağıma 'Norbury' diye fısılda."*

Çevirmen İlkin İnanç ve Cumhur Mısırlıoğlu, kendilerine aşırı derece güvendiklerinden, çeviriye gereken önemi vermemiş, verememişler ve dolayısıyla Sir Conan Doyle'un Sherlock Holmes'e söylettiği bu çok çok önemli uyarıyı belli ki hiç anlamamışlar.

Çevirideki anlatım bozukluklarına iki örnek daha:

İşte ilki: *Ama bundaki işaretler ne çok dikkat çekici, ne de bilhassa bir* ***öneme sahip.***

Aslında çevirmenler *"Ama bundaki işaretlerin ne çok dikkat çekici, ne de bilhassa önemli bir özelliği var."* demek isterken, farkında varmadan **sahipli anlatım tuzağı**na düştükleri için, **"önemi" "işaretler"**in sahip olduğu bir nesneye dönüştürmüş oluyorlar. Yani **sahipli anlatım tuzağı** sonucunda, önem işaretler tarafından mülkiyet konusu edilen bir nesne derkesine düşürülmüş oluyor. Oysa ne **"işaretler"** 'kişi ya da kişi gibi bir varlık', ne de **"önem"** sahip olunabilecek bir nesnedir. Ama çevirmenler **sahipli anlatım**ın ne gibi sonuçlar doğuracağından habersiz oldukları için, "Ama bundaki işaretler ne çok dikkat çekici, ne de bilhassa bir **öneme sahip.**" diyerek, "Ama bundaki işaretlere köle önemin ne çok dikkat çekici, ne de bilhassa mühim bir özelliği var." veya "Ama bundaki önemin efendisi olan işaretlerin ne çok dikkat çekici, ne de bilhassa mühim bir özelliği var." dediklerinin, böyle saçma bir çeviri yaptıklarının bilincine varamıyorlar.

İkinci örnekse şöyle: "Piponun sahibi, belli ki sağlam yapılı, solak, son derece düzgün **dişlere sahip** kaygısız ve hali vakti yerinde."

Çevirmenler "Piponun sahibi, belli ki sağlam yapılı, solak, *dişleri son derecce düzgün* kaygısız ve hali vakti yerinde." veya "Piponun sahibi, belli ki sağlam yapılı, solak, *son derece düzgün dişleri olan kaygısız* ve hali vakti yerinde biri." demeleri gerekirken, "Piponun sahibi, belli ki sağlam yapılı, solak, son derece düzgün **dişlere sahip** kaygısız ve hali vakti yerinde" diyerek, "Son derece düzgün dişlerden kölesi olan piponun sahibi, belli ki sağlam yapılı, solak, kaygısız ve hali vakti yerinde." demiş oluyorlar. Böylece dişleri son derece düzgün pipo sahibi, bir parçası olan dişlerinin efendisi (maliki), sahibi yapılıyor. Pipo sahibinin son derece düzgün dişleri, çevirmen tarafından üzerinde özel mülkiyet kurulabilecek bir meta derkeseine düşürülüyor. Böylelikle çevirmenler farkında olmadan sağlam dişleri olan insanı, dişin sahibi olan insanı biçimine sokuyor. **'Sağlam Diş'**i kendi başına varolan bir şeymiş gibi alıp, insandan ayırmış, ona bir kişilik yakıştırmış oluyorlar. Oysa diş, insanın sahip olduğu bir meta değil, insanı oluşturan organlardan biri, insan dediğimiz bireysel bütünlüğün bir parçası.

Bu "özgür beyinleri", dinamitlemekten başka yol

var mı? Akılla (usla) dinamitlenmemiş "özgürlük" bu işte.

Conan Doyle, 'Sarı Surat' adlı öyküsünü, su yüzüne çıkmamış, daha çok sıradan insanın bilinçaltı derinliklerindeki, çoğu zaman kendi kendisini gözlem nesnesi yapabilen insanlarca bile farkında olunmayan önyargıların, dünyanın en mantıklı, en zeki ve en iyi gözlemcisi olarak yarattığı, özel dedektif Sherlock Holmes'ü dahi yanıltabileceğini göstermek amacıyla yazılmıştır.

Bilinçaltı derinliklerinde, "beyaz bir kadının siyah bir adamla evlenmiş olabileceği ve bu adamla olan beraberliğinden siyah bir çocuğun doğmuş olabileceği olasılığını yok saymak" biçiminde özetlenebilecek "LIGHTS ŞOVENİZM" -*hafif, yumuşak, zararsız sayılabilecek ırkçılık*- şeklindeki önyargının bile, özgürlüğün temeli olması gereken aklı sakatlayabileceğini çok çarpıcı olarak gösteriyor bu öyküyle Conan Doyle.

Conan Doyle, kendisini Sherlock Holmes'un yerine koyan okurunun kendi kendine sormasını istiyor: Beyaz bir adamın, siyah bir kadından, beyaz bir çocuğu olsa, Sherlock Holmes bunu yadırgar mıydı?

Ben de şöyle sorayım: Effie siyah bir kadın olsa. Ve beyaz bir adamla olan beraberliğinde, beyaz bir çocuğu olsa bunu gizler miydi?

Gerçekten çoğunlukla önyargılar insan aklını tamamen körleştirebilir. Bu yüzden özün (usun/aklın) gürleşmesini, gelişip güzelleşmesini, yani özgürleşmeyi engelleyen olguların başında önyargıların olduğunu düşünüyorum.

Rahmetli Cahit ARF hocamız -toprağı bol olsun- **Özgür İnsan Dergisi**'nde yayınlanan **"Özgürlüğün Temeli"** adlı yazısında, özetle **'özgürlüğün temelini önyargılardan kurtulma teşkil eder'** der ve başından geçen şu olayı örnek verir: *"1932'de Matematik eğitimimin okul devresini bitirerek öğrenci olarak yurda döndüğümde, o zaman Milli Eğitim Bakanlığında yetkili bir görevde bulunan yaşlı bir dostumla ne yapacağımı görüşürken, kendisine gençliğin safdil idealizmi ile, bir Anadolu kasabasında matematik öğretmenliği yapmak istediğimi ve orada öğrencilerimle matematik hocalığı dışında da ilgilenmek istediğimi, onlara mesala Karl Marx ve F. Nitsche'yi okuyacağımı, elimden geldiği ölçüde münakaşa edecceğimi söyledim. O zamanın heyecanlı bir tarih öğretmeni olan yaşlı dostum hayretle, matematik Karl Marx ve F. Nitsche aralarındaki münasebetsizliği işaret etti. Buna çevabın sadece şu oldu: "Maksadım öğrencilerime şu veya bu görüşü telkin değil, özgür (o zamanki sözcükle hür) insanlar yetiştirmek."*

Başından geçen bu olayı aktardıktan sonra da şöyle devam eder: *"O zaman kastettiğim özgürlük, bugün mutluluğumuz için bir bakıma en çok gerekli olduğu kanısında olduğum* ***"ön yargılardan kurtulma"*** *idi.*

Kanımca Milli Eğitimin temel ilkesi, şu anda politik güçleri ifade eden, şu veya bu şekilde şartlanmamış, olayları olduğu gibi gören, her olayda her davranışında 'neden' diye sorabilen ve bu soruya doğal, lojik cevaplar verebilen kişiler olarak yetiştirilmeleri olmalıdır (...)

Ülkemizde bugün Marx bir umacı gibi gösterilmektedir. Oysa Marksizm, çok pek çok kompleks olan ekonomik ve toplumsal olayların anlaşılması yönünde, bugün elde bulunan tek koherant makul şemadır. Buna karşılık ekonomik ve toplumsal olayların izahı için ileriye sürülen bu şemayı, bazı koyu Marksizm saplantıları, olmuş bitmiş, her şeyi anlamaya yeterli bir teori olarak kabul ederler. Oysa istatistik bir varlık içinde bir birey olan insan, kendi dışında olan fizik hadiseleri bile, elinde, deney yapmak ve matematik gibi vasıtalar olduğu halde tamı tamına anlamaktan uzak bulunmaktadır."

Bu uzun alıntıyı, aklın sağlıklı gelişiminin yolu olarak gördüğüm özgürlüğü; sakatlayan, engelleyen en önemli olgulardan birinin "önyargılar" olduğunu Prof. Dr. Ahmet İnam da görsün diye yaptım.

Prof. Dr. Ahmet İnam'ın, bugün içinde yaşamak zorunda bırakıldığımız barbarlaşmanın baş sorumlusu **"denetleyici akıl"**dır şeklinde değişmez bir önyargısı var.

Prof. Dr. İnam, ekte verdiğimiz **Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan röportaj**ında ve aşağıda uzun bir alıntı yapıtğımız, Cumhuriyet Gazetesi'nin Cumartesi günleri ek olarak verilen Bilim Teknik Dergisi'nde 'Gönülden Bilime' adlı köşesinde yazdığı yazılarında özetle; belki bilerek belki de farkında olmadan insanlaşma sürecinin en büyük engeli olarak, yani insanlığın en büyük baş belası olarak gösteriyor, farkında olmadan aklımızın denetleyici boyutunu. Buna **denetleyici akıl** diyor.

Bu yaklaşımıyla Kapitalizmin temelini oluşturan **"Sahiplenme Hastalığı"**nın üzerini örtüyor.

Nasıl mı? Anlatayım:

Milliyet Gazetesi'nin, 15 Eylül 2000 tarihinde yayınlanan nüshasında, Hüseyin Şentürk'ün; ***"Ufukta bir esaret dünyası mı var?"*** şeklindeki sorusuna karşılık olarak; *"Bu azgınlığın sürecine dair işaretler var. Teknolojiye son derecec kitilenmiş bir ekonomik yapı bunun gideceğini gösteriyor. Ben böyle gidemeyeceğini düşünüyorum.* ***Çünkü denetleyici akıla karşı da hâlâ dünyanın çok yerinde yerellikler var.*** *Biz hâlâ Anadolu'da türkü söyleyebiliyoruz. Ben bu coğrafyada yetişmiş, fark-*

lı bir insanım. Dolayısıyla ben farklılığımı evrensellik içinde koruduğum sürece, yani hem Avrupa'nın bir parçası olacağım, hem diğer insanlarla birlikte olacağım ama kendimi kaybetmeden olacağım. Uzay gemisine bineceğim ama Karacaoğlan'ı söyleyebileceğim. Türkü hiçbir zaman kaybolmadan teknolojiyle bütünleşecek. Teknoloji gelince her şeyin ortadan kalkacağı, çok soğuk, karanlık bir dünyaya girecceğimizi düşünmüyorum." diyerek, 'Denetleyici Akıl=Teknoloji'nin insanlığa zarar verdiğini, ama Denetleyici Akıl=Teknoloji'nin insanlığa zarar vermesini "yerellikler"in önleyeceğini söylemiş oluyor.

Bu bağlamda, Cumhuriyet Gazetesi'nin Cumartesi günleri ek olarak verilen Bilim Teknik Dergisi'nde ***"Gönülden bilime"*** adlı köşesinde **Denetleyen aklın denetlediği** başlığı altında da şöyle açıklıyor Ahmet İnam **denetleyici akl:** *"Nasıl bir düşünce yapısı, nasıl bir tavır alış, nasıl bir kavrama biçimi, teknolojiyi doğuruyor? İnsan aklının hangi özelliğinden çıkıp geliyor hayatımıza teknoloji?*

İnsan denetleyen bir varlık. Varolabilmek için. Geçmişi denetlemeli, tehdit olmasın diye geleceğine. Dünya görüşlerini, ideolojilerini, inanç düzenlerini bu amaçla düzenlemeli. Eğitimi yönlendirmeli. Şimdiyi denetlemeli: Gereksinimlerini karşılayıp, yaşamını sürdürebilmesi için. Geleceğini denetlemeli: Yok olmamak, geleceğe kalmak için. Denetlemeden yaşayamıyor, yaşamını "elinin altında" tutmak istiyor. Salt insana özgü bir özellik değil, denetlemek, kimi hayvan türlerinde de görüyoruz: Kendilerine yaşam alanları yaratıp, onları denetliyorlar.

Nasıl denetliyor insan? Düşünmesini, düşünceler arasındaki, ilişkileri, alışılmış anlamıyla akıl yürütmeleri sağlam "temellere" kurallara bağlamak istiyor. Mantık ve Matematik, köken olarak denetleyen aklın ürünleri. Sağlam düşünürse, hem ruhsal olarak kuşkularını denetleyecek, zaptu rapt altına alacak, hem de çevresiyle olan savaşımında, düşünceler arasında kurduğu ilişkilerdeki yanılgıları azaltacaktır. Düşünme sürecinin çıkış noktalarını, ara aşamalarını, sonuçlarını denetleyecek, denetlemek için yol yordam geliştirecek, kurallar, düzenler oluşturacaktır.

Hesaplayacak, ölçecek, kendini güvence altına almaya çabalayacaktır. Tehlikelerden uzak, emniyetli, önceden görmek isteyen bir yaşam için bilgilerini sistemleştirecek, denetim altına almaya çabaladığı düşünce düzeniyle, sistemli bilgilerini kullanacaktır. Bilgi sistemini denetleyecek, yenileyecek, sağlamlaştıracaktır. (Bilim!)

Bilgi ve düşünce denetim altına alınınca, insan ilişkileri, insanların bir arada bulunduğu toplulukların, toplumların yönetimi, güvence altına alınmak amacıyla, denetlenecektir. Bilgi, düşünce, toplumsal ve siyasal ilişkiler ağı denetleyen, aklın çabalarıyla, varolma uğraşında, yönlendirmeye uğraşılacaktır. Bu açıdan, nisan aklının denetleyici boyutu ya da ***denetleyen akıl,*** *bilimin mantığın, matematiğin, geleneğin, eğitim düzeninin, yöntemin ortaya çıkışında etkin bir* ***güce sahiptir.*** *(Ahmet İnam bu cümleyi; "Bu açıdan, insan aklının denetleyici boyutunun ya da* ***denetleyen akılın,*** *bilimin, mantığın, matematiğin, geleneğin, eğitim düzeninin, yönetimin ortaya çıkışında etkin bir* ***gücü vardır [olmuştur](güçlü bir etkisi olmuştur. (vardır)).*** *" **kurabilecekken, "Sahiplenme Hastalığı"nın dışavurumunu yansıtan sahipli anlatım tuzağına düştüğü için, farkına varmadan "denetleyen akılı" sahip, "gücü" de köle konumuna sokarak, absürd bir durum yaratmış oluyor).** Denetleyen akıl, giderek etkisini arttırarak, bir silah, bir askeri güç, bir ekonomik yapı, bir gelenek, bir ahlak normu olarak hayatımızda yerini alıyor. Bilim ve teknoloji, bugün denetleyen aklın, dolu dizgin at koşturduğu alanlarr durumunda. Denetleyen akıl çerçeveleri, paradigmaları seviyor. Yaşamı kurala bağlamak istiyor. Üstüne basıp yüreyeceği "temeller", "güvenceler" olmadan yola çıkmıyor.*

Aklımız, yalnızca, denetleyen akıldan oluşmuş değil. Akıl, özellikle Aydınlanma felsefesinin sınırları içinde, bir özerklik, bir özgürlük alanı. Her zaman denetlemiyor. Her zaman baskı uygulamıyor. Her zaman, kanıtlamak, açıklamak, önceden görmek tutkusu taşımıyor. ***Denetleyen aklın azgınlığı,*** *aklı ele geçirmeye kalkışması, teknoloji-bilim birlikteliğinin oluşturduğu, düşünsel, kültürel ortam,* ***denetleyici aklın kardeşlerini gözardı ediyor."***

Oysa asıl Ahmet İnam gözardı ediyor, dahası kötülüyor insanını insanlaşmasını sağlayan aklımızın denetleyici boyutunu. Ahmet İnam'ın kastettiği bu akıl, denetleyen akıl değil, patolojik bir olgu olan sahiplenici akıl. Çözümlemeye uğraştığı olgunun, adını doğru koyamıyor, koymuyor, doğru kavramlaştıramıyor, kavramlaştırmıyor Ahmet İnam. Böylece Prof. Dr. İnam, insanın insanlaşmasını sağlayan aklımızın denetleyici boyutunu, patolojik bir sapma olarak görülmesi gereken **sahiplenmecilikle** özdeşleştirerek kötülüyor.

Erich Fromm gibi, Ahmet İnam da, patolojik aklın göstergelerinden biri olan **"sahiplenmecilikle", aklımızın denetleyici boyutu** arasındaki farkı fark edemiyor. Böylece aynı yanılgıya düşüyor.

Oysa düşünmek, her şeyden önce farkı fark etmek demek değil midir? "Farkı fark etmeyene" düşünüyor demek mümkün müdür? Düşünmek, her

şeyden önce fark üzerine kafa işletmek değil midir? İnsan aklıyla görmez mi? Aklı bozulmuş bir insanın görünenin arkasındaki gerçeği görmesi mümkün mü? Gerçeği göremeyene özgür diyebilmek mümkün mü?

Prof. Dr. Ahmet İnam'ı Cahit Arf'ın Özgürlüğün Temeli yazısından yapacağım son bir alıntıyla tekrar uyarmak istiyorum: **"Önyargılar temel özgürlüğümüzü kısıtlar. Ve olayları anlayıp davranışlarımızı kendi kendimize ızdırap yaratmayacak şekilde ayarlamamızı önler."**

Ne dersiniz, Cahit Arf hocamız haksız mı?

1. İsmet Zeki Eyüboğlu'nun Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü'ndeki Öz'ün; üz, uz, us, ös bg. sözcüklerle bağlantılı olduğu, daha doğrusu, ög, öğ, öğe ile eş kaynaklı olduğu, bunun doğal seslere öykünmeden kaynaklandığı ve zamanla anlam genişlemesine uğradığı düşüncesine katılıyorum. Çünkü Türk dilinde g, ğ, y, v, z, s,r sesleri arasında karşılıklı dönüşmenin sayısız örnekleri var. Arapça bağ kurma anlamına gelen İKAL kökünden türetilek AKIL anlamından daha geniş anlamda (IQ+EQ) kullandığım Öz'ün, eski Türkçe US (anlayış gücü, öz, töz) sözcüğü ile kök olarak özdeş olduğunu, aynı kökten geldiğini düşünüyorum.

2. Verimli, bol, sağlıklı, güçlü, gelişkin anlamlarını içeren GÜR kökünün oluşmasında da, doğaya öykünmenin, doğal seslerin yaratıcı bir etken olduğu anlaşılıyor. Bu konuda dışında, İsmet Zeki Eyüboğlu'nun Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü ve Prof. Dr. Hamza Zülfiâr'ın Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan TÜRKÇEDE SES YANSIMALI KELİMELER adlı kitabına da bakılabilir.

3. Arthur Conan Doyle, Sherlock Holmes Bütün Hikayeleri 1, Martı Yayınları, Haziran 2000.

Aydınlanma İçin
İNSANCIL
SEMİNERLERİ

15 Ekim'de Başlıyor

- BALKAR ŞİİRİ-

M.ÖLMEZOV

Seviyorsan, sen öyle sev

Seviyorsan, sen öyle sev,
Sevgilin türkü yaksın senin için,
Efsanelere konu olan
Leyla ile Mecnun gibi.
Seviyorsan, sen öyle sev.

Seviyorsan, sen öyle sev,
Özgürlük savaşını başlatmış gibi.
Sev, prenses Goşayah*
Kanşaubiy için ağlayarak
Gözyaşları taşı delmiş gibi.
Seviyorsan, sen öyle sev.

Türkçesi: Anatoli MİZİEV
Anıl MERİÇELLİ

** Balkar'ların prenses efsanesi kahramanı*

"İLKEL İNSAN" VE "İLKEL TOPLUM" KAVRAMLARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

H. Tuğrul ATASOY

"Kavramlar birkaç örnekte birden bulunan ortak özelliklerin özeti durumuna düşürülmüştür. Bir benzerliği adlandırmakla kavramlar, nitelikleri ayırt etmek zahmetinden kurtulmuş olur ve böylece bilgi malzemesini örgütlemeye daha iyi hizmet ederler. Kavramların gönderme yaptıkları maddelerin kısaltılmış adından başka birşey olmadığı düşünülmektedir." (1) Max Horkheimer, Akıl Tutulması'nda bunları söylüyor ve şöyle devam ediyor *"Kavramlar kullanışlı, rasyonelleştirilmiş, emek azaltıcı aletler haline gelmiştir. Düşünmenin kendisi dev sanai süreçlerden biri durumuna düşürülmüştür; çok kesin bir programa tabidir, üretimin bir parçasıdır."* (2)

Yıllarca kızılderililerin boy gösterdiği filmler seyrettik durduk. Vahşi ve savaşçı apaçiler saldırgan ve acımasız komançiler vardı o filmlerde. Sonraları antropoloji ve kızılderili mitolojisi ile ilgili kitaplar elimize geçtikçe ve biz bunları okudukça gördük ki ne apaçiler ne de komançiler bize anlatıldığı gibi yaşayan insan toplulukları değillermiş. Apaçilerin ve komançilerin yaşadığı toprakların geride apaçi ya da komançi bırakmadan ellerinden alınmasını bir şekilde haklı göstermek zorunda oldukları için, kamuoyu gözünde haklı çıkmak için bu yerli gruplarına haketmedikleri etiketler yapıştırılmış.

Çocukluğumdan beri en ilgimi çeken tv programları belgeseller oldu. Antropoloji konulu belgesellerde çoğunlukla örneğin İnkalar ya da Aztekler işlenir. Buna karşın Nazca kızılderilileri ya da Iroquoslar ile ilgili doğru dürüst birşey yoktur ya da bunlar bir iki kelime ile geçiştirilir. İnkalar ve Aztekler sınıflı ve kişilerarası, sınıflararası tahakkümün hüküm sürdüğü birey ve toplum üzerinde ağır baskı ve denetimin var olduğu topluluklar, buna karşın aynı dönemlerde aynı yakın coğrafyada yaşayan diğerleri tahakkümün en az düzeyde var olduğu yaşadıkları dönem gözönüne alınırsa oldukça demokratik toplumsal düzenlemeleri olan daha eşitlikçi toplumlar. Şunu da belirtmek gerekli sanırım, toplumsal ilerlemeyi ve değişimi toplumlar arasındaki kültürel farklılıkları hep teknik gelişmişlik düzeyine ve ekonomik farklılıklara indirgemeye bayılırız ama bu karşıt toplulukların kullandıkları araç teknolojisi ya da içinde bulundukları ekonomik koşulların üç aşağı beş yukarı aynı olduğu da biliniyor.

İlkel toplumlar ile burada kastettiğim toplumlar, toplum içi tahakkümün olmadığı, modern anlamda yazı, sayı ve zaman kavramlarını kullanmayan, bir bitki ya da hayvan türünü evcilleştirme uğraşı içinde olmayan ya da çok az sayıda evcil bitki ve hayvan türüne sahip olan, avcı-toplayıcılıkla geçinen toplumlardır. Bu toplumlara Kalahari San halkı, İnuit Eskimoları, Aborjinler, erken dönem kızılderili kabileleri (örneğin Hopi kızılderilileri), orman pigmeleri, Güney Amerika'nın Guayaki yerlileri gibi toplumlar örnek verilebilir.

İlkel ya da belki daha doğrusu arkaik toplumlarda yaşayan birey psikokültürel gelişmişlik açısından sanki modern toplumlarda yaşayan 3-4 yaşındaki bir çocuğun karşıtı imiş gibi kanıksatılmaya uğraşılan bir kabul yada bir önyargı var. Onları dışdünyayı anlama ve dış dünya ile ilişki kurma çabaları söz konusu olunca mana düşüncesi etrafında ya da animist düşünce dizgesinde saplanıp kalmış insanlar olarak görmeye ikna ediliriz nedense. Sanki modern insan çok farklı gibi. Modern insanlar arabaları ile konuşurlar, köpekleri hatta balıkları ile konuşurlar, çiçeklerine şarkı söylerler, sanal alemde seks yaparlar, eski eşyalarını atamazlar, bilgisayarlarda oyun oynarlar, sevdikleri şair ya da politikacının insan olduğunu kabullenemezler, spor müsabakalarından sonra büyük tepkiler gösterip sokaklara dökülürler, en bilimsel akademik ortamlarda bile ilkel kabilelere taş çıkartacak renkli ve tuhaf giysileri ile tuhaf törneler ve ritüeller gerçekleştirirler. Bir eskimo kabilesi olan Inuitler bir ayı öldüğünde kabileden birisi ölmüş gibi davranırlar ancak modern insanlar da besledikleri evcil hayvanlar öldüğünde benzer şekilde davranırlar.

İlkel insanın içinde yaşadığı evren ile ilgili kabul ve görüşlerini değiştiremediğinden bu konuda tutucu davrandığından bahsedilir. Ancak Malinowski'den bu yana antropoloji bilimi bu önyargının geçerli olmadığını tam tersine ilkellerin mitlerinin kar-

şılaşılan her yeni durumla birlikte değişime uğrayabildiğini saha gözlemlerinden elde edilen verilerle kanıtlamıştır. Aslında modern denilen toplumlarda yeni bir bilimsel paradigmanın sunulan tüm bilimsel kanıtlara rağmen ne kadar geç ve güç kabul edildiğini gözardı ederek ilkel topluluklara haksızlık ediyoruz.

İlkel toplumlarda yaşayan bireylerin içinde yaşadıkları çevre ile ilgili bilgileri modern toplumlarda yaşayan bireylere kıyasla çok daha derin ve geniştir. Yaşadıkları coğrafyada yetişkin bir birey yaşamını kendi başına uzunca bir süre sürdürebilir. Modern toplumlarda yaşayan bireyler için -özel bir eğitim almadıysa- bu sözkonusu bile değildir. Köknar ile sedir ağacını elma ile ıhlamur ağacını hatta şahin ile kargayı birbirinden ayıramayan en basitinden ekmek yapmayı teorik olarak bile bilmeyen modern insanlar hiçbir şekilde tek başlarına yaşamlarını sürdüremezler. İlkel toplumlarda yaşayan her birey çevresinde yaşayan tüm bitki ve hayvanları ve bunların kendi yaşamı için nasıl kullanılacağını ya da hangilerinden uzak duracağını bilir. Öyle ki çevresinde yaşayan hayvan ve bitki topluluklarını tanımak ve tanımlamak için kullandığı kelime sayısı ve sınıflandırma bilgisi modern biyoloji, taksonomi ve zooloji bilimlerinin o ilkel insanın çevresinde var olan bitki ve hayvan türleri için kullandığı tüm terim ve kelimelerden daha zengin ve kullanışlı olabilir.

İlkel toplumlar sayı kavramında habersizmiş gibi görünürler. Ancak bu görüntü sayı kavramından haberleri olmadığından değil bu kavramı kullanmaya gerek duymamalarından kaynaklanmaktadır. Saymak yabancılaşmak ve bir nesne ya da canlı ile meta ilişkisine girmek demektir. Düşünün büyük bir ailesiniz ve bir yemekte biraradasınız masada kimin olmadığını sayarak mı anlamaya çalışırsınız yüzlere tek tek bakarak mı anlamaya çalışırsınız. İlkel insan sürüsündeki hayvanları saymaz tek tek hayvanlarını bilir. Saymak hayvanı kilosu ve piyasa değeri ile değerlendiren modern insanın işidir.

Bugün için büyük bir kitapçıya gittiğinizde, Bronislaw Malinowski, Claude Levi-Strauss, Ruth Benedict, Edward Evans-Pritchard, Marvin Harris, Pierre Clastres ve Marshal Sahlins gibi çağımızın önemli saha antropologlarının dilimize çevrilmiş kitaplarını rahatlıkla bulabiliyoruz. Ayrıca Murray Bookchin, John Zerzan, Steven Mithen, Richard Leakey gibi başka dallarda çalışmaları olan diğer bilim insanlarının insan davranışları, insan zekasının gelişim süreci ve insanın içinde yaşadığı doğa ile ilişkileri üzerine yazılmış kitaplarında da ilkel insan toplulukları hakkında son derece ilginç bilgi ve yorumlar bulabiliyoruz. Bu bilgiler ışığında karşımıza yıllardır bize aşılanmaya çalışılandan çok farklı bir ilkel insan ve ilkel toplum imgesinin çıktığını görüyoruz. Öncelikle ve en önemlisi ilkel toplumların geçim ekonomisine dayalı kıtlık toplumları değil, tersine bolluk toplumları oldukları biliniyor artık. Modern dünyada yaşayan birey asgari ihtiyaçlarını karşılamak için gününün yaklaşık üçte birini hatta bazen yarısını çalışmaya ayırmak zorunda iken en olumsuz iklim ve doğa şartlarında yaşam süren ilkel kabilelerin günde kişi başına üç-dört saatlik bir çalışma ile kıtlık veya sel dönemlerinde bile yerleşik hiçbir topluma ihtiyaç duymadan yaşayabildikleri gözlemlendi. Bu toplumların bireylerinde modern insanın başına bela olan dejeneratif hastalıkların çok çok az görüldüğü, ortalama yaşam sürelerinin sanılanın aksine oldukça uzun olduğu, çeşitlilik açısından yiyebilecekleri gıda türünün modern toplumlardaki üst tabaka insanlardan çok daha çeşitli ve zengin olduğu, duyularının modern insanlara göre hâlâ çok keskin olduğu, yaşadıkları çevre ile ilgili bilgilerinin modern insanlarla kıyaslanamayacak kadar geniş ve zengin olduğu fark edildi. Bu tahakküm öncesi ilkel toplumlarda cinsiyet ve sınıf ayırımına dayalı eşitsizliklerin olmadığını, çocukların yetiştirilmesi görevinin tüm topluluğun görevi olduğunu, çocukların çok erken yaşlarda modern toplumlardaki yaşıtlarından çok önce toplumsal ve soyut kavramlara hakim olabildiklerini görüyoruz. Bu toplulukları mizah yetenekleri ve sanatsal yaratıcılıkları ile ilgili pek bir şey söylemeye gerek yok sanırım. Daha henüz en eski mağara resimlerinden, estetik ya da teknik olarak bir adım önde olduğunu nesnel ölçütlerle iddia edebileceğimiz bir modern resim yok elimizde.

Bu noktada Pierre Clastres'in Guayaki kızılderililerinde gözlemlediği dilin yapısı, işlevi, kullanımı, toplumdaki rolü ve dilin kullanımına bağlı olarak toplum içinde şef diye adlandırılan bireyin konumuna ilişkin aktardıklarına yer vermek istiyorum; *"Guayaki şarkıları görünüşlerine aldırmadan dinlenilmelidir. Şarkıdan kuşku duyacak olursak, aslında bu dili anlamadığımız için değil midir? Bir çevirici olayından söz etmediğimiz herhalde açıktır. Sonuç olarak Aşe avcılarının şarkıları insanla dili arasında bir hısımlığın işaretidir; daha açık bir deyişle böyle bir hısımlık, ancak ilkel insana özgüdür. Şunu söylemek istiyoruz; Her türlü ekzotizmden uzak bir biçimde vahşinin söylevi, ancak ozan ve düşünürlerin unutmak olayının dışında kaldıklarını; dilin yalın bir araç olmaktan öte bir şey olduğunu; Batı, dili egemenliği altına alıp anlamını yitirirken, çıplak ayaklı düztabanın dile en özgün anlamını verebildiğini vurgulamakta bunu da gözümüzün içine sokmaktadır. Modern insanın dili kendisi için tamamen dışsal bir olgu haline gelmiştir. Çünkü artık yalnızca bir iletişim ve haberleşme aracından ibarettir.*

Anlamın niteliği ile göstergelerin niceliği ters yönde gelişmektedir. Oysa ilkel kültürler dili dil olarak kutsamak konusnuda daha duyarlıdırlar. Bir erginlik göstergesi olan dilin sözünü ettiğimiz iç ilişkisini korumasını becerebilmişlerdir. İlkel insanın ayrıca bir şiir dili yoktur, çünkü zaten dilin kendisi doğal bir şiir olup kelimelerin değeri de bu özellikte saklıdır. Guayaki şarkısını dile karşı bir saldırı gibi değerlendiriyorsak, bu aslında dilin korunduğu biçiminde algılanmalıdır. Fakat koskoca Batının kalkıp da bu sefil vahşilerden dil dersi almayacağını unutuyor olmalıyız." (3) Pierre Clastres şöyle devam ediyor, *"Söz ve güç ilişkisi yerli toplumlarında çok belirgin, elle tutulur bir farklılık içinde uygulanmaktadır: Devlet toplumlarında sözün bir hak olmasına karşılık, Devletsiz toplumlarda tam tersine bir görevdir. Başka bir deyişle, yerli toplumlarının gözünde şefin konuşma hakkı diye bir şey yoktur; çünkü o bir şeftir, kelimelere egemen olamayan, konuşma yeteneğini kanıtlayamayan şef olamaz. Konuşmak şef için bir zorunluluktur, susan bir şef düşünülemez; kabile şefinin sesini duymak ister. Fakat bu duruma bakıp, anlattıklarımızın pek çok yerli toplumunda gözlenen güzel bir konuşma zevki, yeteneği ve hitabet sanatına duyulan ilgi ile karıştırmamak gerekir. Ele aldığımız bağlamda estetik değil siyasal bir sorun dile getirilmektedir. Şefin konuşma zorunluluğu, ilkel toplumların siyasal felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Bu toplumlarda, iktidar alanının kavrayamayacağımız oranda yaygın olduğunu görürüz. Kabilenin titizlikle gözlediği şef nutuklarının doğası bize gerçek iktidarın nerede olduğunu da gösteren şeylerdir... Şef konuşurken aslında hiç bir denetim ve zorlama yoktur, kimse sessiz olmak gayreti içine girmez. Yani şef dinlenilsin duyulsun diye konuşmaz. Buradaki çelişki, şefin sözlerine hiç kimsenin dikkat etmemesi ya da daha doğrusu ilgilenmiyor gözükmeleridir. Şefin konuşma zorunluluğu varsa buna karşılık konuştuğu kişilerin, şefin söylediklerine ilgisiz görünme zorunlulukları vardır... Şefin konuşmaları yaptırım gücü olan bir iktidar tarafından söylenmediği için içerikten yoksundur; şef sözden koparılmış ise nedeni iktidardan güçten koparılmış olmasıdır. İlkel toplumlarda, Devletsiz toplumlarda iktidar şefin olduğu yerde değildir, bunun sonucu olarak da şefin sözü, gücün sözü, otoritenin, komutanın sözü olmamaktadır... Sahip olmadığı bir gücü ve bu güce ilişkin yolyordamı zorlamak için bir şefin deli olması gerekir; şefleşmeye başlayan şef terk edilir; ilkel toplum, gerçek iktidarı bünyesinde barındıran, egemenliğin gerçekten topluma ait olduğu bir yer olarak şefe aynlmış iktidarın yadsındığı yerdir.*

İlkel toplum iktidarın şiddete dayandığının bilincindedir. Dolayısıyla iktidar ve kurum emredicilik ve şef bilinçli bir biçimde birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrım sonuçta söze de yansımış, şefin sözü içerikten yoksunlaşmıştır. Şefe yalnızca "konuşma" şiddetin en uç karşıtı olarak "salt konuşma" bırakılmış, dolayısıyla her şey yerli yerince korunmuş, iktidar ekseni böylece yolundan saparak bütün bir topluma yayılmış ve toplumsal düzen hiçbir güç değişikliği ile bozulmaz hale gelmiştir. Şefin kabilesine karşı bu söz borcu; bu içerikten yoksun söz söyleme zorunluluğu sonuçta söz sahibi adamın güç sahibi olmasının yasaklandığının en sağlam güvencesi olarak karşımıza çıkmaktadır." (4)

Tahakküme dayalı yayılmacı toplumların sömürüp yok etmek yok edemediği yerde çarpıtıp yadsımak yerine bu ilkellere tahammül edebileceklerini düşünmek bence saflık olur. Modern yayılmacı toplumlar, bu toplumları ve bu toplum yapılarını her açıdan küçümsemiş ve bu toplumlarla ilgili bilgi birikimini kendi modern toplumlarına hep yanlış aktarmışlar. Ayrıca bu ilkel toplumlarla ilgili ilk bilgilerin modern toplumlarda yaşayan insanlara genellikle misyonerler ile yayılmacı toplumların işgalci maceraperestleri ve askerleri tarafından aktarıldığını da akılda tutmalıyız. Bu ilkellerin vahşi, katı ve de acımasız oldukları söylenerek onlara uygulanan şiddet haklı gösterilmiştir. Sonraları bu ilkellerin henüz küçük gelişmemiş çocuklar gibi oldukları, kendi yararlarına olacak şeyleri bile anlayamayıp direnç gösterdikleri iddia edilerek güya onlara, onlara rağmen zorba bir yetişkin gibi zorla iyilik yapılmıştır. Yöntem ne olursa olsun bu toplulukların yaşadığı topraklar işgal edilmiş, yaşadıkları topraklardaki doğal kaynaklar tüketilmiş, doğal çevreleri tahrip edilmiş ve toplumlar birçok insanlık dışı uygulamaya maruz kalmışlar.

Gerçek ile ilgisi olmayan, küçük ve yanlış aktarılan özel örneklere dayanarak abartılı genellemeler içeren, tanımlamaya çalıştığı nesneden tamamen kopuk nesnesine yabancılaşmış, üretim ve tüketim aracı haline gelmiş halihazırdaki "ilkel insan" ve "ilkel toplum" kavramlarından kurtulmalıyız. İnsanı, Insanın bu dünyadaki macerasını ve özelde kendimizi daha iyi ve daha doğru anlayabilmek için vakit çok geç olmadan bunu yapmalıyız. Siz ne dersiniz? Saygılarımla.

Kaynaklar

1. Max Horkheimer, *Akıl Tutulması*, Çev. Orhan Koçak, Metis Yay., 1.bası, 1986, s.75.
2. Age., s.76.
3. Pierre Clastres, *"Yay ve Sepet"*, *Devlete Karşı Toplum*, Çev. Nedin Demirtaş, Ayrıntı Yay. Haziran 1990, s.102.
4. Age., s.122-123.

BİLGİ, BİLİM VE EĞİTİM ADINA BAŞIMIZA GELENLER

ALİ FİL

Profesörün "Kültür Lahanacılığı" Öngörüsü

Temel bilimler fakültesinin matematik bölümünde ikinci yılını tamamlayan öğrenci aynı bölümün profesörlerinden birine sorar: *"Hocam, temel bilimler fakülteleri bilim adamı yetiştirmek için öğrenci alır, fakat üniversite sınavında neredeyse en düşük puanı alanlar buralara giriyor, üstelik yıldan yıla da puanları düşüyor, ne diyeceksiniz bu duruma?"* Hoca, soruda profesörlüğünü indirgeyen bir yan da bulmuş olmalı ki kızgınlıkla şu yanıtı verir: *"Oğlum, bilim adamlığını bahçeden lahana toplamak mı sanıyorsun!"*

Olayın yaşandığı Karadeniz'de lahana sebzesi bol, özellikle Doğu Karadeniz'de neredeyse aile başına bir karalahana bahçesi düşer. Profesörün, Karadenizli hemşehrimize yanıtı bu açıdan da oldukça anlamlı. Fakat bütün Anadolu'da yetişen lahana türleri (moru, beyazı, karası, top'u..), yetişme koşulları, besin değerleri göz önüne alındığında durum, bir Karadenizli fıkrasını esinlemekten öte bize özgü bir "lahana kültürü"nü de ortaya koyar. Sayın profesör çok haklıydı, ama yirmi yıl sonrasında çok daha haklı. Çünkü korkusunu çektiği şey neredeyse tümüyle gerçekleşti. Yalnızca billm değil, her şey lahana gibi bahçeden seri toplanabilir olmasıyla değer kazanır oldu. Lahana teki ve lahanalık kimsenin umurunda değil artık.

Üniversitede Kültür Ahlaksızlığı

(Ahlaksızlığın bilinçlice, hele eğitim adına yapılanını "kültür ahlaksızlığı" diye nitelendirmekte bir sakınca yok. Böylece onu kızgınlık, eğitimsizlik ve diğer her tür yoksunluktan kaynaklanan ahlaksızlıktan ayırmış oluruz. "Kültür mantarı"nı doğada kendiliğinden yetişen mantardan ayrı tuttuğumuz gibi.)

Bilgi Üniversitesinin tanıtım broşüründe rastladığım *Reklamcılık* Bölümü lahanın üstüne tuz biber oldu. Böyle bir bölüm Türkiye'deki üniversitelerde ilk olsa gerek. Eskiden devlet üniversitelerinde *halkla ilişkiler ve tanıtım* bölümü vardı. Özel üniversitelerde bu bölüm -örneğin, İstanbul Kültür Üniversitesinde- *halkla ilişkiler ve reklamcılık* oldu. Bilgi Üniversitesi ise *halkla ilişkileri* ayrı *reklamcılığı* ayrı bir bölüm olarak açtı. Demek ki, reklamcılık da artık başlı başına akademik bir bilgi alanı!

Beyaz lahanayı kırmızıya boyayıp yutturuyorsun, diğer lahanaların ruhu bile duymuyor. Dikkat çekerim, burada söz konusu edilen reklamcılığın bir pazarlama olgusu olarak toplumbilim açısından incelenmesi değil, bilgi alanı olarak eğitim yoluyla sunulmasıdır. "Reklamcılık bilimi"nin hangi alanlarla bilgi alışverişinde bulunabileceğini düşünmeye henüz fırsat bulamamış olabilirsiniz: Bir kere insan psikolojisinde uzman kişiler reklam biliminde çok can alıcı noktadadırlar. Çünkü psikoloji göstermektedir ki bütün insanlarda ortak zaaflar vardır. Ortak zaafları değerlendirmek de bir stratejistin işi olsa gerek. Üniversitelerde bu anlamda stratejist yetiştiren bölüm yoksa ne yapacaksınız? Harp akademilerinden böyle bir talepte bulunacak haliniz yok, Reklamcılar Derneği başkanını çağırıp "tanıtım stratejileri" adı altında bir ders olarak verdirirsiniz, olur biter.

Reklamcılık bölümünde Türkçeyi etkili kullanan sanatçılara da gereksinim duyulur. Şişinerek söyleyebiliriz ki, çağdaş Türk edebiyatı bunu fazlasıyla karşılayabilecek güçtedir. Daha çok bilgi edinmek isteyenler, Reklamcılık Derneği Başkanı Hulki Aktunç'tan yardım isteyebilirler. Ayrıca değişik yazın türlerinde ustaca kalem oynatmış, yayıncılık deneyimli uzunca bir eski solcu listesi, yeni açılan özel üniversiteler için hiç de yabana atılır bir kaynak olmasa gerek.

Medyadan İrili Ufaklı Katkılar

Son günlerde okuduğum gazelerden aklımda kalan iki haber:

Eski Yeşilçam artisleri, Bahçeşehir Üniversitesinde ders verecekmiş...

Hülya Avşar, bir tatil beldesinde ekonomi üzerine işadamlarına konferans verdi...

Her gün böyle bir haberi gazeteden keserek "kültür lahanacılığına" hiç değilse arşivci olarak katkıda bulunabilirsek ne mutlu bize. Gel ki arşivcilik de çağ atladı, en azından sanal ortamlara uyumlu dijital bir kaydedici edinmeniz, elinizin ve kafanızın da tümleşik cihazlara biraz yatkın olması gerekiyor.

Popüler bilim dergisi olma iddiasındaki aylık *Focus* dergisinden (Mart 1999, s.44) bir alıntıyla biz de arşivimizi medyanın ilgisine aralamış olalım. (Attilâ İlhan'ın ifadesiyle, 'şu Osvar Wilde ne yaman laf etmiş': *İnek süt içmez.* İşte bizler bunu bildiğimiz için mi nedir, çok satışlı, bir tekel grubuna bağlı yayın organlarından yanıt beklemeyiz. İnternet aracılığıyla bütün eski sayılarını "okuyucularına" açsalar da kendileri kendilerini okuyacak vakit sahibi değiller: İnek, süt verdiğinin ayrımında değildir çünkü.) Dergi bir sayfasını bilimsel ağırlıklı kısa haberlere ayırmıştır ve buraya alacağımız metin de o nitelikte bir haber gibi diğerlerinin arasında yer almaktadır. Başka türlü değerlendirilmesini gerektirecek hiçbir ayırtısı yoktur. İşte bilim dergisinin haber metni:

"PENTİ'DEN MASAJ ÇORABI.../ Penti, estetik ve sağlığı bir arada isteyenler için, özenle tasarlayıp kaliteyle dokuduğu 'sağlıklı güzellik' serisinden 'masaj-dinlendirci çorap' adlı yeni ürünlerini halkın beğenisine sundu. Penti'nin yeni ürünü, bacağın her bölgesine farklı oranlarda basınç uygulayarak masaj yapıyor. Ayrıca, günü sürekli ayakta geçiren kadınların büyük sorunu olan varis oluşumunu bacaklara uyguladığı masaj sayesinde engelliyor ve dinlendiriyor. Kan dolaşımını düzenleyen bu çorabın bir diğer özelliği de, bacağın ince ve zarif görünmesini sağlaması...

Tüketicilerine kaliteli ve özel ürünler sunmak için özen gösteren Penti, bu yeni ürününün de en az 'Penti pop-up (popo kaldıran çorap) ve 'Penti Naturel' (doğal sıcaklık veren) kadar ilgi görmesini bekliyor."

Bu metni buraya aldığım için bütün kadınlardan özür dilemem mi gerekir, bilmiyorum. Ama en azından bu çorapla bütün sağlık sorunlarından kurtulmuş, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği veya benzeri bir kuruluşun seçeceği ya da bu gibi kuruluşları temsil yeterliğine sahip 4-5 kişilik bir çağdaş Türk kadını grubundan özür dilemeye her an hazırım.

Şimdi de benim arşivleme olanaklarımı gerek teknik, gerekse yöntem olarak oldukça zorlayan olaya geldi sıra: İTÜ'de profesör Şener Üşümezsoy'un, çevresince "Oturan Boğa" diye çağrıldığını biliyor muydunuz? Ben Hülya Avşar'ın televizyondaki programından öğrendim. Sayın profesörü büyük Marmara depreminin hemen sonrasında Kızılderili giysileriyle tv'de görünce ilkin tanıyamadım. Marmara fayı boydan boya kırıldı, artık İstanbul'da büyük deprem olmayacak diyerek içimizi ferahlatan bu şakacı profesör, meğer özel yaşamında da çok şakacıymış. Yine birtakım medyaya göre diğer-deprem profesörleri "zemin etüt araştırma", "yapı denetimi" gibi adlar altında şirketler kurarak deprem korkusunu ranta dönüştürmek isterken "Oturan Boğa" yerinde oturmakla kalmış ve kızılderililiğini olsun değerlendirebileceği bir teklif gelmemiş medyadan. Selim İleri gibi, yazdığı senaryonun yalnızca "nevi şahsına münhasır" bölümünde oynatılmış. Ama olsun, Türkiye bir deprem ülkesi, yalnızca ortamı ısıtanlar değil, yanlışlarından ders çıkarabilenler de gelecek büyük depremlerde bir yolunu bulabilir.

Batıyı Yağmalamanın Dayanılmaz Hafifliği

Tevfik Fikret *Promete* şiirinde aydınlara ve gençlere şöyle seslenir: *Yüklen getir -ne varsa- biraz meskenet-fiken, / Bir parça ruhu, benliği, idrâkı besleyen* **(meskenet-fiken:** miskinliği gideren).

Batıda miskinliği, geriliği gideren çok şey vardır kuşkusuz, Doğuda olduğu gibi. Bizim okumuş yazmışlarımız da kesik olmasınlar, Tanzimattan beri yoğun biçimde Batıdan yüklenip getirmektedirler, neredeyse Fikret'ten elli yıl öncesinden bu yana. Cumhuriyet döneminde devletin temel kültürel yönelimi olsa da, bazılarımız hâlâ Batıdan hiçbir şeyi gereğince yüklenip getiremediğimizi düşünebilir. Bir yandan Batı kültürünü "yağmalarken" diğer yandan bu kültürden bunca olan bitene karşın toplum olarak kendimizi olanca yoksun duyumsamamız hüzün verici. Tüketim toplumu olma yolunda Batıyla bu denli benziyor görünürken, sosyokültürel-ekonomik tarih ve günümüzdeki kimi yansımaları açısından yabancılığımız en azından birkaç yüzyıl daha sürecek gibi. Böyle giderse -ki öyle gözüküyor- iyimser bir tahminle, birkaç yüzyıl sonra ulusal ayrımlar tümüyle ortadan kalkacak. Ya da kimi sembolik ayrımlar, turizmi canlı tutmak için yaşatılmaya devam edecek: Turistlerin dış hatlar terminalinde maraş dondurmacısıyla karşılanması, Tokyo'ya her gelen turiste bir geyşanın otel odasına dek refaket etmesi gibi. Geleneksel olan ülkeye dolar getirecekse yaygınlaşacak, bizim Bursa Kılıç Kalkan Oyunu gibi turistlerin kanını donduran bir şeyse unutulup gidecek. Belli de olmaz, bir bakarsınız Kılıç Kalkan Oyunu, Mehter Takımının yerini almış; üstelik birbiriyle evlenmiş bir vapur dolusu erkeği "Bursa" oyunuyla karşılamanın geleneksel hoşgörü kültürümüzü dışa açan bir yanı da var.

Türkçe gibi dillerin unutulup gitmesi de olasıdır. **M**illiyetçi **HP** bile bu denli *globalleştikten* sonra, bana kimse Türkçenin şöyle büyük şairleri, şöyle romanları, destanları var demesin! Toplumsal tarihin akışı şimdiye dek hiçbir ulusun milliyetçiliğini, dinini ya da herhangi bir değerini gözetmedi. Buna en iyi örnek Batının kültür tarihidir: Günümüzde Batıyı güçlü kılan büyük kültürel değerleri (felsefe, sanat,

amacından sapmamış bilim) değil, aksine o değerlere sırt çevirmeyi göze aldırabilen teknolojik donanımı ve bu yolla dünya üzerinde kurduğu egemenliktir. Diğer bir deyişle sözünü ettiğimiz değerler Batının değerleri olmaktan çıkıp bütün insanlığın değerleri olmuştur, bu nedenle de Batının günümüzdeki sermayeci yapısıyla çatışmaktadır.

Geldiğimiz noktadan baktığımızda "Batıda ne bulursan yüklen getir" düşüncesi günümüzde geçerliğini büyük oranda yitirmiş gözükmektedir. Şöyle yaklaşmak daha doğru olabilir: Batıdan bir şey yüklenebilmek, Batıyı iyi çözümlemeyi gerektirir, günümüze uzanan Tanzimat kafasıyla olamayacağı açık. Batının sosyokültürel-ekonomik süreçlerini kafamızda sağlam yerlere oturtmadan orada bir üniversite bitirmekle gün gün bütün dünyaya yayılan tüketim kültürü sürüsünden ayrıldığımızı sanmak da yanılgı olur. Unutmayalım ki, eğitim de bir tüketim etkinliğidir. İngilizce eğitimiyle de küresel bir pazara ulaşan uluslararası sermaye (yalnızca İngilizlerin kazancı yılda 10 milyar dolar kadar), başta ekonomi çevrenli alanlar olmak üzere tüm alanlarda "yurtdışı eğitimi" adı altında öğrenci toplamaktadır. Doğal ki eğitim dili İngilizcedir, yani gelecekteki tümüyle *globalleşmiş* dünyanın ortak dili. Şöyle durup baktığımızda günümüz için artık sıradan olan şu gerçeklerle karşılaşıyoruz: Batı için değer, seri pazarlanabilir olan ve çok kazanç getirendir. Sanat, felsefe, edebiyat indirgenebildiği oranda satış nesnesi niteliği kazanır. En çok satabilecek roman bütün dillere çevrilip kısa zamanda dünyanın her yanına ulaştırılmalıdır. Klasik kültür, Batı felsefesi gibi alanlar yurtdışı eğitiminde pek sözkonusu edilmez; eğitim, pazarı canlandırabilecek bir motivasyon aracıdır çünkü. Kendi dilinde (Almancada) zor anlaşıldığı bilinen Hegel'i yüz elli sayfalık "90 Dakikada Hegel" kitapçığıyla dünyanın dört bir yanında pazara çıkaran anlayış, felsefeyi ancak bu kadar indirgeyebilirdi. Dünyayı seri olarak katedebilecek paketin içine bu kadar felsefe sosu yeter de artar bile.

Edebiyatın kimi dallarında daha çok iş var: Okurlar cinsellik ve aşk gibi doğal gereksinimleri, Osmanlı haremini gözetleme duygusunu güçlü biçimde veren romanlarla ne ölçüde giderebilirler? Bu soruyla Türk edebiyatında da açlık, uyku gibi doğal gereksinimlere yaklaşabilecek bir standart yakalanabilir. Geriye tarihsel konulara yatkın bir yazar bulup işi pişirmek kalıyor.

Mc Donald's, yeme-içme gibi doğal bir gereksinimi en seri biçimde, dünyanın her yerinde aynı standartta karşılayabildiği için sevgililerin en gözde uğrak yerlerinden biri olmuş. Batının Mc Donald's yeme-içme, paketleme deneyiminden her alanda çok ustaca yararlandığını itiraf etmek ilkin "tüketici" okurlara ve sinemaseverlere düşse gerek. Neyimize gerek, biz yalnızca söyleyelim ve haddimizi bilelim.

Mağrip'in Kuzeyindeki
Geniş Üniversite Bahçeleri

Meğer, profesör "kültür lahanacılığı" öngörüsünde çok yerel kalmış, *globalleşme* süreci gereğince, dünya düzleminde düşünememiş. Batının, Amerika'nın geniş üniversite bahçelerini öğrencilerin özgürce yayılma-kaykılma alışkanlıklarının bir sonucu olarak mı düşünmüş, ne! Yine *globalleşme* sürecinin bir gereği olarak bu bahçeler -bizim devlet okulları bahçelerinin ücretli otopark alanı olarak işletilmesi gibi- özelleştirilme yoluna gidilip üniversitelerin ilgili anabilim dallarının bilimsel katkısıyla, hormonlama teknolojisinin ışığında yeşil sebze üretimine açılsa fena mı olur? -YÖK kafasıyla bu denli *global* düşünmek sayın profesörün ne haddine.- Böylelikle Türkiye'de üniversite kazanamayıp Batıdaki apartman ünlversitelerine binlerce dolar yatıran özel okul öğrencileri, geniş bahçeli üniversitelerde okuyan arkadaşlarının yanında kendilerini değersiz duyumsamamış olurlar.

Medyanın küçük bir katkısını daha sunmadan edemeyeceğim. *Bankaları, devleti hortumlayanlar genellikle birden çok yabancı dil bilen, Batının en iyi üniversitelerinde eğitim görmüş kişiler arasından çıkıyormuş.* İnsan şunu sormadan edemiyor: Bu ülkede birkaç yabancı dil bilen, Batının iyi üniversitelerinde yetişmiş kaç kişi var? Çok az kişi, diyelim birkaç bin. İşte hortumlamanın nedeni bu azlıkta. Bu kişiler on binlerce, yüz binlerce olsaydı o zaman hortumlama işi zorlaşırdı. Herkesin kamuyu hortumlamaya çalıştığı bir toplumda ortak çıkarları gözeten bir denge kurulmak zorunda kalırdı. Yeni dünya düzeninde hırsızın hırsızı denetlemesi daha kolay oluyor. Hiçbir duygusallık gözetmeyen oldukça akılcı bir önlemdir bu. Ulusal kaynaklar tümüyle erimeden, *global* sürece eklenmenin bir gereği.

İşte sözkonusu nedenle, eğitimin özelleştirilmesi ayrı bir önem kazanmıştır. Bütün öğrencilerimize Batıda eğitim gördüremeyeceğimize göre bu işi ulusal sınırlarımız içinde, *global* bir yaklaşımla daha fazla gecikmeden çözmeliyiz. Devlet üniversiteleri özelleştirilmeden önce, özel üniversitelere aktarmada zorluk yaşanan hazine arazilerinin bu kurumlara aktarılması yaşamsal önemdedir. Mağrip'in kuzeyindeki bahçeler bizim Harran'da olduğu gibi suyun önünü çevirmekle yeşermedi. "Kültür yeşilliği" ekolojik dünyanın olduğu gibi *global* sürecin de kaçınılmaz gereği.

***Dr. Halidun Şen* Bilimselliği**

Halidun Şen'in bilimselliği ne tam *global* sürecin bilimselliğine ne de bizim yerel YÖK bilimselliğine uyuyor. Bu nedenle bu bilimselliği burada özel olarak inceleyeceğiz.

İnsancıl dergisinin 123. sayısındaki *"Bir Toplum-dilbilimci Aranıyor"* yazımda Osmanlıcayı -dilbilimi arkasına alan ifadesiyle söylersek *dil-yetisi-bilimlerinin günümüz bilgileri ışığında* ayrı bir dil ilan etmesini eleştirmiş, bu gibi konularda düşünürken kuşkuyu elden bırakmamanın bilimsel bir gereklilik olduğunu anımsatmıştım. Dilbilimde de birbiriyle uzlaşmaz yönelimler olduğunu, dil aileleri konusunda da tam bir sonuca varılamadığını dile getirmiştim. Batı literatürüne inanç düzeyinde bağlılığını da yine bilim adamı kişiliği açısından sakıncalı bulmuş, bir tümcesini ise anlam çelişmesi nedeniyle eleştirmiştim. Halidun Şen, *İnsancıl*'ın 126. sayısında bu eleştirilerimi *"Öğrenmeden Düşünenler"* adlı kızgınlık dolu yazısıyla karşılamıştı. Halidun Şen'in *"Öğrenmeden Düşünenler"* yazısını okuduktan sonra da sıraladığım düşüncelerimde bir değişiklik olmadı. Dilbilim alanında doktora yapmış, bir kişiden bilimselliğin gereğince yazılar bekliyorsunuz, o ise kişiliğinize saldırarak baskın çıkmaya çalışıyor. İkide bir de diplomasıyla övünen "bilim adamı"na göre Türkiye'de Dilbilimleri Yetisi Fakültesi olmadığı için Türkiye'dekilerin hepsi dilciymiş, kendisinden başka dilbilimci yokmuş Türkiye'de. Anlaşılan, Batının geniş üniversite bahçelerinde "kültür bilimadamı" yetiştiriciliğine ayrılmış, hayallerimizin olsun erişemeyeceği genişlikte yeşil alanlar; bizim YÖK üniversitelerinin gözünü kamaştırmaya uzun bir süre daha devam edecek.

Sözkonusu yazıda söylediklerine geçmeden bir iki konunun altını çizmekte yarar görüyorum.

Dilbilim gibi hem nesnesi hem de aracı dil olan bir bilgi alanında elde edilen bilgiler ne denli bilimsel olabilir? Dili tarihsel ve toplumsal bağlamından soyutlayarak incelemek olası mıdır? Dilbilim yirminci yüzyılda geniş bir akademik çevrede kabul görse de bu sorularla konuya bakanlar hiçbir zaman "dilbilim" adı altında yürütülen çalışmalarla elde edilen bilgilere bilimsel bilgi olarak bakmamışlardır. Dilin bilgisini elde ederken bu bilgiye biçim veren tarihsel süreci ve toplumsal ortamı gözardı etmek bilimsel bir tutum olabilir mi? Bu sorulardan bir kısmı felsefeden son yüz-yüz elli yılda ayrılan çoğu bilgi alanı / bilim için de sorulabilir. Felsefeden ayrılan bilgi alanları (estetik vb.) / bilimler (sosyoloji, psikoloji vb.), genel olarak bakılırsa bilgiyi tartışmalı bir yordamla ileri sürmüşlerdir. Psikoloji kuramları, sosyoloji kuramları bunu gösterir ve bu alanlar felsefeden sanata geniş bir etkileşim aralığında devinirler. Psikoloji klinik bulgulara da sahip olduğu için daha olgusal doğrular ileri sürebilir fakat bu, psikolojinin sözünü ettiğimiz genel durumunu değiştirmez.

Denilebilir ki, dilbilimin nesnesi "dil", tümüyle betimlenebilir somut bir varlıktır. Kendiliğinden sınırlı bir yapıda olması bakımından diğer bilimlerin / bilgi alanlarının nesnesinden ayrılır. Bu nedenle de dilbilimdeki bilgiler felsefeden ayrılan diğer alanlara göre daha az tartışma götürür. Bu düşünceyi "dilin yalnızca kendisi için incelenmesi" ilkesine sıçratırsanız, dilbilimin sınırlarını kabaca çizmiş olursunuz. Fakat bununla kalmıyor. Dilbilim çalışmaları "dilin kendisi için incelenmesi" ilkesinden "sanat yapıtının dilsel bir yapı kabul edilmesi"ne dek tarihsel bir süreç izliyor. İdealist felsefenin bilgi kuramı olan yapısalcılığın da dilbilim çalışmalarından kaynaklandığını burada anımsamak gerekir. Bilindiği gibi yapısalcılık, 1960'larda yaygınlaşıp tartışılmaya başlanmış ve çıkışından daha değişik boyutlarda dilbilimden insani bilimlere uygulanmaya başlamıştır. Biçimden içeriği, yapıdan tarihi ve insanı dışlayan dilbilim kaynaklı yapısal uygulamaların, tarihi maddeci felsefenin bütünleyicisi olan diyalektiğin karşısında yer aldığı günümüzde neredeyse tartışmasızdır.

Dilbilimi, sonradan kazandığı her tür felsefi-politik anlamlarından ayrı, dillerin mekanik bir anlayışla betimlenmesi düzeyinde anlayan Halidun Şen'le aslında çok fazla tartışabilecek bir şeyimiz yok. Bunun yanına tartışma biçemini de koyarsanız iş daha da çekilmez olur. Yine de *"Öğrenmeden Düşünenler"* adlı iki buçuk sayfalık yazısında adımı yirmi yerde anma muhabbetine karşılık ben de kimi düşüncelerine değinmeden edemeyeceğim.

Üçüncü paragrafın sonuna dek Halidun Şen, yine Fransa'da bitirdiği üniversiteden aldığı diplomayla övünüyor, geçelim burayı.

İzleyen paragrafta Agah Sırrı Levend'den bir alıntıyla Osmanlıcanın Türkçeden ayrı bir dil olduğu düşüncesine dayanak arıyor. Bütün sözlükler, ansiklopediler, Agah Sırrı Levned dışındaki edebiyat tarihçileri, dilciler vb.; Osmanlıcayı *XIII-XX yüzyıllar arasında Osmanlının yayıldığı alanlarda kullanılan, Arapça ve Farsçanın yoğun etkisi altında kalan Türk dili* olarak tanımlasa da Halidun Şen yalnızca A.S.L'in düşüncesine katılıyor olabilir. Halidun Şen'in alıntıladığı metinde göremediği bir şey var. A.S.L.'in şu tümcelerine bakalım: *"Tekke edebiyatı ile halk edebiyatının dili Türkçe idi. Klasik edebiyatın dili ise Arapça ve Farsça'nın etkisi altında büsbütün başka bir yol güden yapma bir dildi."* (1) Ne diyor A.S.L.: *Klasik edebiyatın dili... Yani Divan edebiyatının dili... saray çevresinde bile konu-*

şulmayan Osmanlıca. Alıntı tümcelerden de anlaşıldığı gibi Osmanlıca yapma bir **edebiyat dilidir.** Salt bu yanıyla alsak bile dilbilim Osmanlıcayı ayrı bir dil olarak kabul etmez. Çünkü dilbilimin öncelikli konusu sözlü dildir. Şu tümcelere bakalım: *"Yapısal dilbilim iki önemli kanıt aracılığıyla sözlü dilin öncelik taşıdığını vurgulamıştır. Bu kanıtlardan biri, söz yazıdan daha eski ve daha yaygındır; ikincisi ise, bilinen yazı sistemlerinin sözlü dil birimleri üzerine kurulmuş olmasıdır. Yazılı dil, okulda dil öğretimine bağlı olmasına, çeşitli nedenlerle ve özellikle de edebiyatın etkisine karşın bütün saygınlığını korusa bile, sözlü dile verilen öncelik, yazılı dile ikinci derecede ve simgesel bir işlev verir."* (2) Osmanlıca, Türkçenin söz ve yazı dili üzerine kurulmuş, Türkçenin yabancı etkilerle yozlaşmış bir dönemidir. Dilbilim Osmanlıcayı incelerken bunu göz önünde bulundurur. Alıntımızdan şöyle bir yargı da çıkmaktadır: *Sözlü varlığı olmayan dil yoktur.* Gerçekten de Afrika'nın kimi bölgeleri gibi henüz ilkel yaşamın sürdüğü yerlerde yalnızca sözlü varlığıyla günümüze dek gelebilmiş diller vardır, fakat dünyanın hiçbir yerinde başlangıçtan beri yazılı olarak var olmuş bir dil yoktur. Kimi yapma dil denemeleri de bilindiği gibi başarısızlığa uğramıştır.

Bir yerde şöyle diyor sayın dilbilimci: *"Dil-bilimin temel (ortak) bilgilerinden kuşku duyan bir dil-bilimcinin dışarıdan bilgi ithal eden değil de, içeride bilgi üreten bir dilbilimci olması gerekiyor, böyle biri yok Türkiye'de."* (3) Bu tümceden dilbilimcinin de kendi alanıyla ilgili çalışmalardan kuşku duyabileceği anlamı çıkıyor. Ama Halidun Şen, dilbilim bilgilerinden kuşku duyamıyor, ona kuşku duymak yasak, çünkü o bilgiyi dışardan ithal ediyor, içerde bilgi üretemiyor. Nasıl bilim adamlığıysa, kendine dilbilimci diyor, fakat dilbilimin bilgilerinden kuşku duymayı kendine yasaklıyor. Yani kendi alanının bilgilerine inanma ölçüsünde bağlı, yalnızca bellemeci bir "bilim adamı".

Gelelim dil ailelerine. Halidun Şen, bildiğim kadarıyla Osmanlıcayı ayrı bir dil ilan eden ilk dilbilimci. Bir an olsun ayrı bir dil olduğunu kabul edelim. Bu durumda keşfedilmeyi bekleyen yeni dillerin varlığını da kabul etmiş oluruz. Keşfedilen yeni dillerin de sınıflandırılması gerekir. Hani dilbilimciler dil aileleri konusunda uzlaşmış, tüm dilleri sınıflandırmıştı! Dilbilimin dil aileleri konusunda geldiği noktaya bakalım: *"Yeryüzündeki dil aileleri konusunda kesin bir sayı vermek zordur. Bazı dilbilimciler dil ailelerinin sayısını 40, 50 arasında gösterirken, bazıları da 100'ün üstünde dil ailesinden söz ederler. Tarihsel, yani kaynak açısından sınıflandırma yöntemine ilişkin bu çelişkili önerilere karşın, HİND AVRUPA, URAL-ALTAY, HAMİ-SAMİ dil grupları dışında GÜNEY-DOĞU ASYA DİLLERİ, OKYANUS VE AVUSTURALYA DİLLERİ GRUBU'ndan söz edilebilir."* (4)

Neymiş, *bilgi edinmeden fikir edinme serüvenini sürdürüyormuşum... bilgisizliğin kurbanı olmuşum ya da bilgiyi çarpıtıyorum, belki de işime öyle geliyor!*

Sayın dilbilimcinin şimdi alıntılayacağımız tümcelerinde bakın dil aileleri konusunda dilbilimcilerin tümüyle uzlaştığına neyi dayanak gösteriyor: *"Dünyanın ünlü dilbilimcilerinden olan A. Meillet ve Marçel Cohen'in yönetiminde bir grup dil-bilimcinin ortak çalışması olarak ortaya konulan Dünya Dilleri 'Les Langues du Monde' adlı yapıt olsun, yine dünyanın tanıdığı ünlü bir dil-bilimci olan Bernard Pottier yönetiminde dilbilimcilerin hazırladığı 'Le Langage' adlı yapıt olsun, dil-bilim ve dil-yetisi-bilimleri sözlüğü olsun (listeyi uzatmamak için burada kesiyorum) ve diğerleri olsun hepsi dil aileleri konusunda uzlaşmıştır."* (5) Ünlü dilbilimciler söylediyse doğrudur (!). İşte Halidun Şen'in bilimsellik ölçütlerinden biri dahal Alanındaki bilgilerin doğruluğunu, bilgiyi ileri sürenin ününe göre sınayan "bilim adamı" **Ünlü** dilbilimciler düşünüyor, karar veriyor ve siz de onlara inanmakla, onların yazdıklarını bellemekle yetiniyorsunuz; kendinize dilbilimci demekte niye sürekli fırsat kolladığınızın ipuçları yine sizin tümcelerinizde.

Anlaşılacağı gibi, alıntıladığımız tümcelerde sözü edilen ilk iki yayın, popülist bir yaklaşımla hazırlanmış: *Tanınmış dilbilimciler ve onların yönetiminde bir grup dilbilimcinin çalışması...* Böylece "bilimsellik" enine boyuna kullanılmış oluyor: *İndirgenmiş bilgi, dünyaca ünlü bilim adamı ve ekibi, uluslararası medyayla çalışmakta deneyimli bir yayınevi* bir araya geldiği zaman ortaya çıkan yapıtın bilimselliği artık tartışma götürmez! Üçüncü dünya ülkelerinin üniversitelileri için bu yapıtların özgünleri onlarca dolar ödenip yurt dışından getirtilmeye değerdir. Doğal ki böyle olması da *global* düşünmenin gereği.

Alıntıda sözü edilen bir başka kaynak da "dil-bilim ve dil-yetisi-bilimleri sözlüğü" Her tür sözlük, bilgiyi tartışma süreci içinde değil de yaygın olarak kabul gören biçimiyle vermeyi yeğler. Bu nedenle de bilgiyi ister istemez indirgemiş olurlar. Aksiklopedi, sözlük gibi yapıtlar henüz tartışması süren bir konuda çok doyurucu kaynaklar olmasa gerek. Ama yine de TDK'nin *"Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü"*ne bakmak isteyebilirsiniz. *Dil* ailesi maddesinde ortak kabul gören sınıflamadan sonra şöyle bir tümceye yer verilmiş: *"Bu konuda kesin sayılabilecek sonuçların yanı sıra doğrulanması güçlük gösteren varsayımlara da rastlanmaktadır."* (6)

Halidun Şen'in yazmadıklarını yazmış gibi gösterme hünerine de sahipmişim. "Bir Toplum-dilbilimci Aranıyor" yazımda "Osmanlıca-Türkçe Sansür" yazısından şu tümceleri alıntılamıştım: *"Türkçenin yıpranmamış bir dil oluşunun en büyük nedeni, Osmanlıca dediğimiz kül tabakasının Türkçenin üstünü örtmüş olmasıdır. Bu kül tabakası yüzünden Türkçe doyasıya kullanılmamış, yaşamamış, yaşanmamıştır.*"(7) Eleştirim ise şöyle: *"... Osmanlıcayı kül tabakasına benzeterek Türkçeyi örtüp koruduğunu söylüyorsunuz. Ardından da bu kül tabakası yüzünden Türkçenin doyasıya yaşanmamış olduğunu ekliyorsunuz. Osmanlıcanın Türkçeye yararı mı olmuştur zararı mı, anlaşılmıyor.*"(8) Ve Halidun Şen, eleştiriye yanıt veriyor: *"Bense '(...) Osmanlıca merkezî gücün diliydi. Türkçe ise Anadolu insanının dili olarak, üstüne serpilen külün altında yaşam savaşı verdi.' diyorum. Burada, kül tabakasına benzettiğim Osmanlıca'nın Türkçe'yi örtüp koruduğu anlamı bu cümlenin neresinde? İster anlam-bilim açısından, ister metin-bilim açısından incelensin, Ali Fil'in cümlemdeki anlatılmak istenen düşünceyi nasıl çarpıttığı hemen görülür. Türkiye'de bu işi yapanlara ben 'anlam çarpıtıcısı' adını taktım, yeni bir meslek türü bu da(!).*"(9) Hoca'nın, karanlık ahırda kaybettiği anahtarı, aydınlık kapı önünde araması gibi... Eleştirdiğim tümcesini savunamayacağını anlayınca onun yerine aynı yazısından başka bir tümce koymuş. Böylece, en azından okuru kandırırım diye mi düşünmüş, ne! *"Türkçenin yıpranmamış bir dil oluşunun en büyük nedeni, Osmanlıca dediğim kül tabakasının Türkçenin üstünü örtmüş olmasıdır."* (Bu tümcedeki başka bir yanlış da iki tane Türkçe varmış gibi bir anlam çıkmasıdır.) Böyle bir tümce kuracaksınız, sonra da *Osmanlıcanın Türkçeyi örtüp koruduğunu tümcemin neresinden çıkarıyorsunuz* gibisinden yüksek perdeden atıp tutacaksınız. Bu tümceyi anlamak için anlambilime, metinbilime gerek yok, okuryazar olan herkesin kolayca anlayacağı yalınlıkta. Haklı çıkmak için yukarıdaki gibi ayak oyunlarına başvuracaksınız, bize "anlam çarpıtıcısı" demekten de geri kalmayacaksınız. Ne diyelim, elinizden her şey geliyor.

Bizimle ilgili bir başka saptaması da şu: *"Ali Fil, eleştirdiği yazımdan yapmış olduğu alıntıların, bırakın paragrafını, sütununu, sayfasını bile belirtmemiş. (...) Ali Fil, bu davranışlarıyla, okurun, yapılan alıntıların doğruluğunu kontrol etme ve bu alıntıları içinde bulunduğu bağlama göre değerlendirme, böylelikle fikir edinme özgürlüğünü engelliyor. (...) Ne yazık ki Türk insanının büyük bir çoğunluğu zamanı babadan kalan bir miras gibi bol, bol ve hiç düşünmeden harcıyor.*"(10) Sözkonusu edilen iki buçuk sayfalık bir dergi yazısı. Okurun dergide bu yazıyı bulması ve okuması beş-on dakikayı geçmez. Sözü edilenin tam aksine, yazıyı tümüyle okumak, alıntıların doğruluğunu kontrol etme ve bağlamına göre değerlendirme olanağını tümüyle sağlar okura. Bir yazıyı, yazarını gereğince değerlendirebilmek için de bir zorunluluktur bu. Fikir özgürlüğüyle ise hiçbir ilgisi yoktur, sözünü ettiğimizin. Okura bu denli tezgahtarlık yapma eğilimi, Halidun Şen'in diğer yanlarıyla bir araya getirilince bütünleyici anlamını kazanıyor: Dilbilimi, bitirdiği okulun kitaplarından bellemiş, mezun olduktan sonra da ünlü dilbilimcilerle idare etmiş, kuralcı, biçimci "bilim adamlığı" Zamanı kimin babadan kalma miras gibi bol ve hiç düşünmeden harcadığıysa belli.

Bir keresinde, *İnsancıl* dergisinde kendisine sormuştum; bütün bilgi alanlarının insan yaşamını kolaylaştırmak, güzelleştirmek, zenginleştirmek gibi amaçları olması düşünülür, dilbilimin insanlık için yapmak istediği nedir? Farklı sözcüklerle olabilir fakat dediği şuydu: *Dilbilim, eldeki sınırlı sayıda metinden yola çıkarak İbraniceyi İsrail toplumunun dili olabilecek denli geliştirdi, adeta İbraniceyi yeniden yarattı.* Dediği doğru olmalı. Herhalde İsrail okullarında ilk İbranice derslerini de ABD'li dilbilimci-generaller vermiştir. Halidun Şen, inanıyorum ki dili niçin incelediğinin ayrımındadır, ama herşeye karşın bizden gizli tutmayı şimdiye dek becerebildi.

1. Halidun Şen, *Osmanlıca-Türkçe Sansür*, İnsancıl, sayı:121.
2. Zeynel Kıran, *Dilbilim Akımları*, 2.basım, Onur Yayınları, sayfa:128, Ankara 1996.
3. Halidun Şen, *Öğrenmeden Düşünenler*, İnsancıl, sayı: 126.
4. Zeynel Kıran, adı geçen yapıt, sayfa: 49.
5. 3'ün aynısı.
6. Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara 1980, sayfa: 58.
7. 1'in aynısı./ Ali Fil, *Bir Tpolum-Dilbilimci Aranıyor*, İnsancıl, sayı: 123.
8. Ali Fil, adı geçen yazı.
9. 3'ün aynısı.
10. 3'ün aynısı.

Aydınlanma Yolunda Milimetrik Çalışmalar İNSANCIL ATÖLYESİ'NDE

BİLGİ EDİNMEDEN FİKİR EDİNMEK

Halldun ŞEN

Sayın Hüseyin İçen'in *Bilim ve Ütopya* dergisinin Kasım 2000 sayısında, aynı yılın Mayıs ayındaki *Dilin Biricikliği ve Yazım Biçimim* başlıklı yazımı eleştirme biçimi ve içeriği, Türkiye'deki bazı kötü alışkanlıkların hâlâ sürmekte olduğunu bana anımsattı.

Sayın İçen şöyle diyor: *"... Türkçe'deki 'ğ' (yumuşak g) sesinin bir sesbirim (phoneme) değil, bir değişke (allophone) olduğunu kendinin yıllar önce söylediğini ve kendi deyişiyle (anglofon) dilcilerin bunun ancak yeni ayrımına vardığını ileri sürüyor. Önce biraz sabırsız buldum yazarı. Bir kişi dedi diye her öneri kabul görür mü? Her bilimsel veri uzun araştırmalardan sonra ortaya çıkar."* (1)

"ğ" sesinin ses-birim olmayıp, değişke olduğu bilgisi 1955 yılına dayanıyor. Hocam Louis Bazin'in hocası olan Jean Deny, Türkçe'nin Dil-bilgisinin Prensipleri "Principes de Grammaire Turque" (2) adlı kitabının 33, 34 ve 74. sayfalarında bu bilgiyi vermiştir. Diğer bir deyişle "ğ"nin ses-birim olmayıp değişke olduğu Fransızca yazılmış kaynaklarda 1955 yılından bu yana bilgi olarak aktarılmıştır. Sayın İçen'e göre 45 yıldır bilinen bir bilginin Türkiye'de kabul görmesi için sabırlı olmak gerekiyormuş... Kendilerine göre "her bilimsel veri uzun araştırmalardan sonra ortaya çıkar", acaba 45 yıl yeterli değil mi Sayın İçen için?

Buraya kadar olan bölüm bana 90'lı yılların başında Fransa'nın İstanbul'daki Kültür Ateşesi Bay Tolstoï (Lev Tolstoï'un torunu) ile yaptığım bir görüşmeyi anımsattı. Bay Tolstoï bana *"batı ülkeleri kadar olmasa da Türkiye ilerliyor, sabırlı olun"* demişti. O yıllarda İstanbul'da dil-yetisl-billmleri fakültesinin açılması hazırlıkları ilerlerken, Fransa'dan, dil-yetisi-bilimleri mezunu ve uzmanlığını elde etmiş dil-bilimci, coğrafya-dil-bilimci, anlam-bilimci, gösterge-bilimci, toplum-dil-bilimci vd. istemiştim. Bay Tolstoï ile görüşmemin nedeni buydu. O dönemin, yanılmıyorsam, Araştırma ve Teknoloji Bakanı Hubert Curient bu çalışmalara destek vermişti, ama olmadı, Fransa o öğretim görevlilerini yollamayı uygun bulmadı, fakülte de açılamadı.

Ama sabırlı olmak gerek(!), bilim dünyasında öyle her şey bir kişi dedi diye kabul edilemez(!), hele şöyle bir 40, 50 yıl geçsin, acelemiz ne(!?). Türkiye'nin zamanı bol, hem de çok bol(!), "sabreden derviş muradına ermiş" Sabırla muradımıza ereceğimiz günü bekliyoruz. Batı muradına ereceği günlere koşarak ilerliyor. Biri sabırla bekliyor, diğeri koşuyor, acı veren bir fark.

Sayın İçen yazmadıklarımı da yazmışım gibi öne sürüyor ve diyor ki, *"Ayrıca, 'ğ'nin değişke olduğunu yazar mı önce söylemiş, Berke Vardar mı? Yazar önce ben söyledim diyor, daha sonra Berke Vardar'ın söylediği çıkıyor."* (3) Benim bu konuda yazdıklarım şunlar "Türkiye'ye döndüğüm yıl olan 1988'den beri sesçil yansızlaşma (neutralisation) özelliklerini de ortaya koyarak savunmama rağmen uzun yıllar bu gerçekler kabul görmedi. Bir kaç yıl önce öğrendim ki 'ğ' sesinin ses-birim olmayıp, değişke olduğunu anlamış dilcilerimiz. Ne büyük zaman kaybı Türkçe için. Kaldı ki Berke Vardar *Une introduction à la phonologie* (7) yapıtında, hocam Louis Bazin'den yaptığı bir alıntıyla 'ğ' sesinin niçin ses-birim olmayıp /g/ ses-birimin birleşimsel değişkesi olduğunu 1975 yılında yazmış" (4). Bu yazılanlarda "önce ben söyledim" diye bir cümle olmadığı gibi, "önce ben söyledim" anlamı da çıkmıyor. Bu konuda yorum yapmıyorum, yorumu okurlara bırakıyorum.

Sayın İçen, bilgi edinmeden fikir edinme özgürlüğünü (!) kendine tanıdığı için, bakın ne diyor, *"Yazının sonunda da kendine özgü yazı biçiminin açıklamasını yapıyor diyeceğim, ama yapmıyor, yalnızca karşı çıkanları haşlıyor. Daha önce İnsancıl dergisinde kendi yazımına ilişkin açıklamayı yaptığını söylemekle yetiniyor."* (5)

Birleşik sözcüklerin ne birleşik ne de ayrı yazılmayıp, birleşik sözcükleri oluşturan sözcüklerin aralarına kısa çizgi (tire) koyarak yazmamın, {-mI-} soru son-ekinin sözcüğe bitişik yazılmasının, Fransızca dışında tüm Roman dillerinde, İngilizce ve Rusça'da olduğu gibi, Türkçe'de de ayırıcı işlevi "fonction distinctive" olduğu bilinen, hareketli "mobile" enerji vurgusunun "l'accent d'énergie" kullanılması koşuluyla {-DA-} bağlacının sözcüğe bitişik yazılmasının gerekliliğini ses-bilgisel (ses-bilgisi, dil-bilim dışıdır), ve dil-bilimsel (sırasıyla ses-bilim-

sel, biçim-ses-bilimsel "morpho(pho)nologie", biçim-bilimsel) nedenleriyle birlikte oluşa-bilecek karşıt savlar da yanıtlanarak toplam 14 dergi sayfasına sıkıştırılarak kısaltılan bir yazıda ortaya koydum. Ve Sayın İçen, yukarda belirtilen açıklamalardan habersiz, şöyle diyor: *"Sayın Şen bu kendine özgü terim bölme uygulamasının nedenlerini açıklasa da dinlesek..."*. (6)

Bir bilim adamının yapması gereken ilk şey, kaynağı verilmiş bilgilere ulaşmak, yani yazım biçimimi açıkladığım *İnsancıl* dergisinin Mart, Nisan, Temmuz, Ağustos 1999 yılı sayılarını bulup, yazım biçimimin nedenleri hakkında bilgi edinmektir, kağıda kaleme davranmadan önce. Bu senenin ilk dersinde, öğrencilerime ezberi sevmediğimi, düşünerek öğrenmenin gerekliliğini, öğrenmeden düşünmenin tehlikelerini, zararlarını anlattım. Ama, bir öğretim görevlisi olduğunu sandığım Sayın İçen'in eleştiri yazısındaki bilgi edinmeden fikir edinme tutumu eğitim, öğretim ve bilim adına çok üzücü. Sayın İçen'in ya da başka birinin isteği üzerine aynı yazıyı tüm nedenleri ve karşıt savların yanıtlarıyla birlikte ikinci kez *Bilim ve Ütopya*'daki ne mayıs 2000 sayısında ne de bu yanıt yazımda vermem olanak dışıydı.

Kısaca yazım biçimim Türkçe'nin bel-kemiğini oluşturan, dört ses-bilimsel-bütünlüğe "entité phonologique", diğer deyişle dört biçim-ses-bilimsel-bütünlüğe "entité morpho(pho)nologique" (bağımsız, bağımlı, yarı-bağımlı, yansız "neutre"), düzenli-ses-bilimsel-bütünlüğe "entité phonologique régulière", düzensiz-ses-bilimsel-bütünlüğe "entité phonologique irrégulière", derilmeli donmalı, derilmesiz donmalı kaynaşık sözcük türleriyle, birleşik sözcüğün arasındaki farklara, bağımsız-ses-bilimsel-bütünlüklerin sınırlayıcı "démarcative" özelliğine vd. bağlıdır. Yazım biçimimin açıklanışını her sorulduğunda yazmamın, yazdığım bir yazının tekrarı olacağından tekrar, tekrar istek üzerine bunları yazıp açıklamam olanak dışı. Açıklanarak yazıya dökülen bilgiler, anlaşılmayan bir nokta yoksa, tekrar, tekrar yazılıp açıklanmaz, bilginin açıklandığı kaynağın verileri verilir, merak eden o kaynağı bulur ve o konu hakkında bilgi edinir.

Sayın İçen aynı yazısında sayfa 63, sütun 2'de "Kısa çizgi ne işe yarıyor?" diye soruyor.

Yazım biçimim, Türkçe'de sayıları 100 civarında olan sesçil özelliklere dayanan ses-bilgisel yapısının, ses-bilimsel, biçim-ses-bilimsel ve biçim-bilimsel sisteminin günümüz bilgileri içindeki gerçekliklerine dayandığı gibi, bu sözü edilen gerçeklikleri ortaya çıkartıyor. Öne sürülen ve kanıtlanan bir sav, karşıt bir sav tarafından çürütülmediği ya da yenilenerek daha geçerli bir duruma getirilmediği sürece geçerliliğini korur. Öne sürdüğüm yazım biçimimde salt birleşik sözcükleri oluşturan sözcüklerin arasına kısa çizgi koyarak yazmak yok. Üstten 1. ve 3. paragrafta kaba hatlarıyla Türkçe yazımın eksikliklerinin neler olduğunu yazdım. Bu eksiklikler giderilmediği ve de Türkiye'de dil-yetisi-bilimleri fakülteleri açılmadığı sürece, Türkçe'deki dil karmaşası süreceği gibi, hiç bir bilimsel veriye dayanmadan "bana göre bu daha doğru", "Bana böylesi daha doğru gibi geliyor", "öyle olması bence daha iyi" gibi ve benzeri, bilimsellikle yakından uzaktan ilgisi olmayan düşünce biçimleri de ortalıkta salına, salına dolaşmayı sürdürecektir. Kanıtlamış olduğum yazım önerim, Türkçe yazımın daha belirgin olmasını sağlayacağı gibi, günümüzden 40, 50 ya da 100 yıl sonra dildeki sesçil, ses-bilimsel, biçim-ses-bilimsel, biçim-bllimsel değişiklikleri inceleyecek olan dil-bilimcilere ışık tutacaktır.

Türkçe'nin bir eksiği daha var. O da 12 Eylül öncesi ve sonrasındaki TDK'nın çıkardığı Türkçe sözlüklerin hiç birinde sözcüklerin sesçil çevri-yazısının "transcription phonétique" bulunmamasıdır. Sesçil çeviri-yazı dillerin o günkü ses kaydıdır. Siz dilinizin ses kaydını sözlüklerinizden esirgerseniz, 50, 100 yıl sonra gelenler bu-günün Türkçesi üzerinde çalışma yapmak istediklerinde işleri oldukça uzayacak ve zaman kaybına uğrayacaklardır. Türkçe yazımın sesçil (fonetik) olmayıp yaklaşık olarak ses-bilmisel olduğunu da unutmamak gerekir.

Sayın İçen, yazımın üç ayrı konudan oluştuğunu ve birinden ötekine geçişin belirsiz olduğunu yazıyor (sayfa 61, sütun 1 ve 2). Birinci konudan ikinci konuya geçişin belirsiz olduğunu söyleye-bilmek için ses-bilgisi ve ses-bilimi ayıran ince çizgiyi kavramamış olmak gerekiyor. Birinci konu Ruhlen'in dilin biricikliği savıdır. Bu savı kanıtlama çalışmalarında Ruhlen'in kullandığı yöntem, ses-bilimde de kullanılır, ses-birimleri bulmak için. Bu ses-bilimsel yöntemin, Türkçe'nin sesçil yapısının iyi tanınmaması nedeniyle, Türkiye'de hatalı kullanılışının örneğini vermek için, ikinci konu gibi ele alınan "ğ" konusuna girdim. Birinci konudan, ikinci konuya geçişi sözü edilen yöntem sağlamıştır. Üçüncü konu tamamen bağımsızdır ilk iki konudan. Üçüncü konu benim yazım biçimim konusuydu ve verilerini vermiş olduğum kaynakta bu konu açıklanmıştı. Bu konuyu tartışmak istediğini "Ama benim tartışmak istediğim, üçüncü konu: yazarımızın kendine özgü yazım biçimi" (7) diyerek belirten Sayın İçen'in daha ilk satırlarından, bilgi edinmeden, bazı korkuların kılavuzluğunda, fikir edindiğini gördüm. Unutmayalım ki korkunun kaynağı bilgisizliktir. Ayrıca şunu da belirtmeden geçemeyeceğim: dergilerde

bir yazı içinde ilişkisi olmayan birkaç konu niye işlenmesin?

Türkçe'de düzeltme imi elbette Sayın İçen'in de dediği gibi kullanılmalı. Ancak sözü edilen kullanım, aktarma öğelerin sesçil, ses-bilimsel ve biçim-bilimsel yönden türkçeleşmelerine bir engel de oluşturmamalı. Düzeltme imi taşıyan tüm aktarma öğelerde sözü edilen imi kullanırsak, bu yabancı sözcüklerin türkçeleşme sürecini oldukça uzatmış oluruz. Bu sözcüklerin türkçeleşme sürecini baltalamadan nerelerde, hangi durumlarda düzeltme imini kullanmalıyız: "1) Aktarma öğeler arasında anlam karmaşasını engellemek için kullanır. "~" karşıtlık "opposition" imi. Örnek: **hakîm ~ hâkim.** Aktarma öğeyle, Türkçe sözcük arasındaki anlam karmaşasını gidermek amacıyla kullanılır. Örnek: **hala ~ hâlâ** (hala sözcüğü Arapça kökenli olmasına rağmen her bakımdan türkçeleştiği için türkçe sözcük olarak kabul edilir.)..." (8) Bu nedenlere dayanarak "kâhin" sözcüğünü "kahin" biçiminde yazabilirim. Sayın İçen aynı düşünceyi paylaşmasa bile. Aktarma öğelerin büyük bir çoğunluğu zamanla aktarıldıkları dilin sesçil, ses-bilimsel vd. özelliklerine boyun eğdikleri gibi, geldikleri dil(ler)deki anlamlarını yitirip, aktarma öğe olarak girdikleri dil(ler)de, o dil(ler)in mantığına uygun yeni anlamlar kazanırlar.

Sayın İçen'in ilginç düşünceleri var: *"Sayın Şen yazısının sonuna doğru, yazısındaki yazımı uygun bulmayanlara karşı, ben bunu 'doktora tezimde kanıtladım' dediğini söylüyor. Bu tümceyi nasıl düzeltelim ki? Doktora tezleri bir görüş kanıtlamak için yazılmazlar (...) Üstelik bu kanıtlanacak bir konu da değil. Bir dilde yazım konusunda seçme yapılır, yeğlenir, önerilir, tartışmaya sunulur, ama herhalde kanıtlama en son akla gelecek bir eylem."* (9)

Bilim sağlam taban(lar)a oturduğuna göre, doktora tezi bir buluşun, bir yeniliğin (buluşun ve yeniliğin olmadığı ve de kanıtlanmadığı doktora tezi, tez değil temiz yapılmış bir ev ödevidir) önerildiği, tartışıldığı ve bilimsel verilere dayanarak öne sürülen yeniliğin, buluşun kanıtlandığı bir çalışmadır. Siz doktora tezinizi, usta bir satranç oyuncusunun karşı hamleleri düşünerek oynadığı gibi, oluşa-bilecek tüm karşıt savları yanıtlayarak hazırlamak zorundasınız. Doktora tezinizde savlar aralarında, sizin kaleminizde kıyasıya tartışırlar. Bilimsel dayanağı güçlü olup varlığını ve günümüz bilgilerine göre doğruluğunu kanıtlamış olan savı, sizin savunmada jüri üyelerine karşı savunmanız sizi pek fazla terletmez. Ama tezinizdeki tartışma yetersizse, olası tüm karşıt savlara yanıt vererek, savınızın sağlamasını doğru dürüst yapmamışsanız, savunmada jüri sizi hallaç pamuğu gibi atar. Yeni bir buluş gibi görünse bile kanıtlayamadığınız bir düşünce biçimi, savı jüri geri çevirir, ya da duruma göre tezinizi tekrar gözden geçirmek koşuluyla iyi ya da orta dereceyle sizi salar. Ayrıca tezinizi hazırladığınız dönem içersinde, tezinizi yöneten hocanızın ya da hocalarınızın, seçtiğiniz konuyla ilgili yanılgılı bulduğunuz düşüncelerini tartışmaya açarak, niçin yanılgılı bulduğunuzu bilimsel verilere dayanarak açıklayarak bulgularınızı jüri önünde savuna-bilirsiniz. Kısacası tezde öne sürülen yenilikler, buluşlar kanıtlanmak zorundadır. Seçtiğiniz konuda, bu işi başara-bilmek için, hocalarınızın ve jürinin üstünde olmak zorunda olduğunuz size sürekli hocanız tarafından, hazırlık dönemi boyunca anımsatılır. Benim öğrenimimi gördüğüm üniversitenin dil-yetisi-bilimleri fakültesinde (10-12 yıllık bir öğrenim) bu böyleydi.

Türkçe yazım 1928'den bu yana Latin harflerini kullanmaktadır. Yani 72 yıldan beri. Bu süre bir dilin yazım yaşamında çok, ama çok kısadır. Bu nedenden dolayı günümüz Türkçesi'nin ses-bilgisel, ses-bilimsel, biçim-ses-bilimsel özellikleri ortaya çıktıkça, yazımdaki eksiklikleri de ortaya çıkmaya başladı. Dilleri her biçimiyle, her yönüyle (yazılı dillerin yazım dilini, sözlü dilini, sözlü dilleri) bilimsel olarak inceleye-bilen tek bilim dalı, bu-gün için dil-yetisi-bilimleridir. Türkçe'nin yazımını ilgilendiren çalışmalar ses-bilgisini, ses-bilim, biçim-ses-bilimi dolayısıyla biçim-bilimi ilgilendirir. Türkçe'nin yüzden fazla sesçil özelliklerine dayalı ses-bilimsel sistemi içinde ulaştığımız ses-bilimsel-bütünlüklerle biçim-ses-bilimsel alana girmiş oluruz, bu da biçim-bilimin göbeğine giden yoldur. Bu çalışmaların, Latin harfleriyle olan yazım geçmişi henüz çok yeni olarak kabul edilen ve de Osmanlıca'nın üstüne döktüğü küllerden yeni, yeni kendini kurtaran Türkçe'nin, yeniden rahat soluk almaya başladığı bu kısacık dönem içinde, elbetteki dilciler tarafından oturtulamamış olan bazı gerçekliklerinin ortaya çıkması çok doğaldır. Sayın İçen "Üstelik bu kanıtlanacak bir konu değil." derken, Türkçe'nin ses-bilgisel, ses-bilimse, biçim-ses-bilimsel ve biçim-bilimsel gerçeklikerinden habersiz görünüyor. Türkçe'nin yazım eksiklikleri bu dört alanın günümüz bilgilerine dayanılarak kanıtlanmıştır. Ayrıca bu yazım eksikliklerinin sağlaması, biçim-tümce-bilim "morphosyntaxe", tümce-bilim ve anlam-bilim alanlarında da yapılmıştır.

Türkiye'nin hiç-bir konuda sokağa atacak zamanı yoktur. Türkçe hâlâ dil-bilim haritalarından oluşan, dil-bilim atlasına sahip değildir. Olacak iş değil, ama Türkiye'de oluyor ve bu ülkede birileri çıkıp size Türkçe'nin yazımındaki eksikleri "kanıtlamak için son düşünülecek bir eylemdir" diyor.

Dilde kullanılan sözcüklerin seçimi, eğer dil o

sözcükleri dışlamamışsa, göreceli dir, buna keyfidir de "arbitraire" diye-biliriz. Dili kullananlar "us", "seslem" gibi sözcüklerin yanında, "memnuniyet", "arkaik" gibi sözcükleri de kullana-bilir. Sayın İçen'in yazdığı gibi bu bir tutarsızlık değildir (sayfa 64, sütun 1, paragraf 1). Asıl tutarsızlık, belli bir oranda olma koşuluyla dillerde kullanılan ve de dilleri besleyen aktarma öğelerin kullanılmaması düşüncesidir.

"ve de"yi sıkıntılı bir bağlaç olarak yorumluyor Sayın İçen (sayfa 64, sütun 1) "ve de" ayrıntı belirten bir bağlaçtır "ve"den farklıdır bu yönden. Çift edilgen ve çift ettirgen son-eklerini kullanmamı yazım garipliği olarak niteliyor Sayın İçen (sayfa 64, sütun 1). Türkçe'de de diğer dillerde olduğu gibi ikileme "redoublement" kullanılır ama güç katmak için. Gereken yerlerde anlamı güçlendirmek için ikilemeyi kullanmam, gerekmeyen yerlerdeyse kullanmamam bana, yani yazara ait göreceli bir seçimdir. Dilin olanaklarını kullanmak gariplik değildir, hatta dilin olanakları zorlana-bilmelidir.

Kullandığım dil-yetisi yeteneği terimi Sayın İçen'i şaşırtmış, kendilerine göre "yeti" ve "yetenek" sözcükleri aynı anlamı taşıyor: *"Yazar birkaç yerde 'dil-yetisi yeteneği' terimini kullanıyor.(...) Bununla ilgili bir şey yazarken biraz duraladım -acaba bilgisizliğim mi ortaya çıkar diye. (...) Yeti ile yetenek kavramlarını ayırt etmeye çalıştım. Yeti, doğuştan gelen eğilim... Eee, yetenek de öyle. (...) Yazar, bunu açıklasa da anlasak..."* (10) Bir dilde, dil-yetisi-bilimlerinin günümüz bilgilerine göre, aynı anlam(lar)ı ve kavram(lar)ı içeren sözcük yoktur, aralarında muhakkak bir küçük fark, ayrıntı "nuance" vardır. Türkçe'de meleke sözcüğünün karşılığı yeti sözcüğüdür, kabiliyet sözcüğünün karşılığıysa yetenek sözcüğüdür. "yeti: (ruhbilim) Bellek, usa vurma, algılama ya da imgeleme gibi insanın doğuştan gelen zihin güçlerinden biri. Yetenek: (eğitbilim) Kişinin kalıtımsal olarak öğrenmesini çerçeveleyen sınır ve dışardan gelen etkiyi alabilme gücü." (11) Dil-yetisi yeteneği: doğuştan gelen zihin güçlerinden biri olmanın yanı sıra kişinin kalıtımsal olarak öğrenmesini çerçeveleyen sınır ve özellikle dışardan gelen etkiyi ala-bilme gücüdür. Denile-bilir ki "yeti" terimini ruh-bilimden, "yetenek" sözcüğünü de eğit-bilimden almışsınız. Bilim dalları arasında ya da felsefeyle bu tür terim alış verişi doğaldır. Dilbilim biyolojiden hâkim özellikler "traits dominants" ve çekinik özellikler "traits recessifs" gibi terimleri içerdikleri kavramlarıyla alırken, felsefe (11*), dilbilimden söylem teriminin tanımını alarak kendi alanında uygulamaya koymuştur.

Sayın İçen yine yazmadıklarımı yazmışım gibi gösterme çabasında: *"Sayın Şen... şu terimleri kullanıyor, Homo sapiens, Homo habilis, Homo Habilis, Homo Sapiens, Homo eraktus (onun yazımını korudum)."* (12) Sayın İçen'in öne sürdüğü gibi, yazımda bu Latince terimlerin ikinci öğesini büyük harfle yazmadım. Sayın İçen, yazımdan yaptığı alıntıların, bırakın sütununu, paragrafını belirtmeyi, hangi sayfadan olduğunu bile yazmıyor. Bu, okurun söz konusu alıntının doğru yapılıp yapılmadığını kontrol etme hakkının ellnden alınmasıdır. Okur, yazarın yapmış olduğu alıntılara gözü kapalı inanmak zorundadır diyenlerin tutumudur Sayın İçen'in tutumu. Okura saygısızlıktır bu tür davranışlar. Aslında kendine saygısı olmayanların başkalarına saygı duymalarını bekleyemeyiz.

Latince terimlerin kimi yerde ilk öğelerinin baş harfinin büyük, kimi yerde terimin tümünün büyük harfle yazılması, yani: "Homo habilis" ve "HOMO HABİLİS" biçiminde yazılması, yazımın anlatmak istediklerini, sırasıyla, vurgulamama ya da vurgulama amacını güdüyor.

Sayın İçen, *"Elbette, en iyisi (...), Latince de olsa yabancı terimin yerine Türkçe karşılık önermektir. (...) 'homo sapiens' yerine 'düşünen insan', 'homo eraktus' yerine 'dik duran insan' neden demiyoruz, anlaması güç. Bu bence Türkçe yazımda değişiklik önermekten (...) çok daha önemli."* diyor, sayfa 64, sütun 1 de. Sayın İçen'in unuttuğu birşey var, o da benim bir dil-bilimci oluşumdur. Ben uzmanı olduğum bilim alanında terim türetme çalışmasını yaparım, yapıyorum da zaten. Bilim adamlarının uzmanı oldukları alanlarda terim türetmeleri bilimsel yönden kavramsal yanılgılara neden olmama amacıyla daha doğrudur. İşin aslına bakarsanız terim türetme işinin en doğrusu dil-bilimcilere, terim türetileccek olan bilim alanlarının uzmanlarının bir araya gelip çalışmalarıdır. Sayın İçen'in uzmanı olmadığı bir bilim alanında terim türetmeye kalkması ve bunun benim yaptığım dil-bilimsel çalışmadan çok daha önemli olduğunu söylemesi, bana dil-bilimci Claude Hagége'in bilimsel terbiyenin güzel örneklerinden birini oluşturan "dil-bilim dışımı, ne haddime" deyişiyle nasıl bir karşıtlık oluşturduğunu anımsattı.

"Homo sapiens (bu-günün insanı)ten itibaren" (13) kullanım biçimimi beğenmemiş Sayın İçen, *"homo sapiens'ten (bu-günün insanı) itibaren..."*(13) kullanım biçimi daha iyidir diyor, zira parantez içine alınan açıklama uzun olduğu zaman kopukluk oluşacağını söylüyor (bkz.13). Sayın İçen, benim, parantez içi açıklamanın uzun olduğu yerde, bu eleştirdiği biçimi kullandığımı görmüş mü? Yazıyı yazan kişi dilin olanaklarını kullanmakta özgürdür; örneğin: parantez içi açıklama kısaysa "Homo sapiens (bu-günün insanı)ten itibaren" ya-

zım biçiminin ne dil-bilgisellik, ne kabul edile-bilirlik "acceptabilité", ne de değiş-bilim "stylistique" açısından hiç, ama hiç-bir sakıncası yoktur. Tutarlı olan bir yazar, elbette parantez içi açıklama uzunsa, Sayın İçen'in önerdiği biçimi, kabul edile-bilirliğin geçerli olması için kullanır, ama parantez içi açıklama kısa olduğu zaman, benim kullandığım biçimi kullanmayı gereksiz bulmak, yazarın dilin olanaklarını kullanmadaki özgürlüğünü kısıtlama girişimi olmuyormu?

Sayın İçen "Sayın Şen, /ğ/ sesinin özelliklerinden biri olarak sesçil yansızlaşmadan söz ediyor." (14) diyor. Uluslar-arası sesçil yazılımda sesler [ ] içinde gösterilir, ses-birimlerse / / içinde gösterilir. Uluslar-arası seçil abeceyi kullanmama konusunda Sayın İçen haklıdır, zira "ğ" sesi [ɣ] biçiminde yazıldığında okurların (dilciler ve de dil-bilimciler dışında kalanlar) bu yazım biçimini bilme zorunlulukları olmadığından, anlamazlardı.

İnsanlar bilgi edinmeden fikir edinmenin dayanılmaz hafifliğine kendilerini kaptırdıkları zaman, yanıtını bu yazıda verdiğim türde eleştiriler çıkıyor ortaya. Artık belli bir yerden sonra sizin giydiğiniz ceketin biçimini, rengini vd. tartışmaya açar gibi, dilin size verdiği olanakları kullanma özgürlüğünüzü tartışmaya açıyor. Asıl amaç, aktardığınız bilgiler değil, katı kuralcı dil-bilgici alışkanlığıyla yola çıkarak, bilgiyi dışlayıp, kendine yanılgılı gelen ya da hoşuna gitmeyen biçimleri tartışmaya açmak. Burada unutulan çok önemli bir nokta var, o da: dil-bilgisinin dili değil, dilin dil-bilgisini yönettiği gerçeği. Diğer bir deyişle dillerin dil-bilgileri de dillerdeki değişimle birlikte değişmek zorundadır. Sayın İçen'in, içindeki bilgiyi eleştirmeyip, hoşuna gitmeyen biçimini eleştirdiği yazımda, bilimdeki bilgilerin değişkenliğini kendi alanımı ele alarak anlatmıştım.

Kısacası, dilin olanaklarını kullanırken hep aynı biçimleri değil de, Sayın İçen ve onun gibi düşünenlerin gözünde, yerine göre değişik biçimleri kullandığınızda tutarsız oluveriyorsunuz.

Manhattan

Cam kafeslerin çatkısında gözlerimiz-

deltaya sıkışmış şahmeran
gününkanlı kırıklarını saçıyor

Gözlerimizi kızıl dikenlerden kaçırıyoruz

Göğe doğru kabaran ada
kurutuyor dünyanın gözlerini.

Aynanın çatlaklarında kör kör dolaşıyoruz.

Mustafa ZİYALAN

Aktarmalar, Göndermeler

1. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin İçen, *Dilin Biricikliği ve Yazım Biçimim Üzerine,* Bilim ve Ütopya, sayı 77, Kasım 2000, sayfa 61, sütun 1.
2. Jean Deny, *Principes de Grammaire Turque (turk de turquie), Publié Avec Concours du CNRS,* Adrien-Maisonneuve, Paris, 1955, 180.
3. 1in aynısı, sayfa 61, sütun 1, paragraf 3.
4. Halidun Şen, *Dilin Biricikliği ve Yazım Biçimim,* Bilim ve Ütopya, sayı 71, Mayıs 2000, sayfa 83, sütun 3, paragraf 2nin sonu ve 3ün başı.
5. 1in aynısı, sayfa 61, sütun 1, paragraf 3ün sonu.
6. 1in aynısı, sayfa 62, sütun 2, paragraf 2nin sonu.
7.1in aynısı, sayfa 61, sütun 2.
8. Halidun Şen, *Türkçe'de Dil Karmaşasının Nedenleri,* İnsancıl, Aralık 1998, sayı 98, sayfa 35.
9. 1in aynısı, sayfa 63, sütun 2 ve 3.
10. 1in aynısı, sayfa 64, sütun 3, paragraf 3.
11. Türkçe Sözlük, T.D.K., genişletilmiş 7.Baskı, L-Z, sayfa 1308 ve 1309.
11*) Betül Çotuksöken, *Felsefi Söylem Nedir,* Ara yayınları, Kasım 1991 ve İnsancıl, Şubat 1992, sayı 16, sayfa 28-32.
12. 1in aynısı, sayfa 64, sütun 3, son paragraf.
13. 1in aynısı, sayfa 64, sütun 2.
14. 1in aynısı, sayfa 64, sütun 3, paragraf 3.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

17 Ağustos Cuma

İki yıl önce yer sarsıntısıyla vurgun yedik. Vurgundan sonra herşeyin değişeceği söylendi. Ben, hayır dedim, hiçbir şey değişmez.

Bugün halk, iki yıl öncesine göre daha kötü durumda. Binlerce kişi işsiz... binlerce kişi, akşam eve nasıl ekmek götüreceğini karakara düşünüyor.

Yalnız Türkiye mi böyle. Bütün dünya halkları yoksulluğun paslı zincirinde inim inim inliyor.

Thomas Paine, Fransız burjuva devrimini savunmak için 1791 yılında yazdığı İnsan Hakları adlı eserinde şöyle der, *"Dünyanın herhangi bir ülkesinde ne zaman ki 'benim fikirlerim mutsuz değildirler, onların arasında ne bilgisizlik ne de sefalet vardır; hapishanelerim boştur; sokaklarında dilenci yoktur; yaşlı insanlar yoksulluk çekmezler; vergiler ezici değildir; ben onun saadetinin koruyucusu olduğum için insanlık alemi benim dostumdur' denirse; ve ancak bu şeyler söylenebilirse; işte o zaman o memleket anayasası ile ve hükümeti ile öğünebilir."*

Burjuva ihtilalcileri, 1790'larda böyle bir dünya düşünüyorlardı. O dünyada sefalet yok, dilenci yok. Hapishaneler boş. Herkes bilgili, herkes esenlikli.

Şimdi böyle mi dünya. Burjuva sınıfı oturup bunun hesabını vereceğine, yoksulluğu, sefaleti, hapishaneleri çoğaltıyor.

Türkiye'de beş on adam dolarla halkın canına okuyor. Basın, Tayyip Erdoğan, değişti mi, değişmedi mi diye halkı oyalıyor. Erdoğan değişebilir mi diye ruh hekimlerine soruyorlar. Ruh hekimleri de ciddi ciddi anlatıyorlar.

Bütün bunlardan iyi bir komedi çıkar.

21 Ağustos Salı

Konusu nerdeyse ezbere bildiğimiz eserler vardır... *Don Kişot, Faust, Romeo Jülyet*. Bu eserleri de çok zaman önce okumuş da olabiliriz. Bu yüzden bu eserler yeniden okunmaz. *Kral Oidipus* da çok bilinen eserlerden biri. Freud'un da etkisi var bunda. Herkes bilir. Oidupus'un anasıyla evlendiğini.

Tabii ben böyle yapmıyorum. Daha önce okuduğum eserleri yeniden okuyorum. Geçen gün Sofhokles'in *Kral Oidipus*'unu yeniden okudum.

Kral Oidipus'u Bedrettin Tuncel çevirmiş. Bedrettin Tuncel'in giriş yazısını okurken şu dikkatimi çekti. Bedrettin Tuncel, ne kadar alçakgönüllü. Alçakgönüllülük eskilerin bir özelliği. Şimdi öyle değil, iki satır karalayan, nerdeyse bütün dünyanın kalkıp kendisine selam vermesini bekliyor.

Hegel, *Kahramanlık Çağı* için özetle şöyle der, bu çağda kişilerin eyleminin temelinde erdem vardır. Kişi, eyleminin sonuçları neyse, sıyırtmadan üstlenir. Hegel'in deyişiyle *"öyle ki hak ve düzen, yasa ve ahlak onlardan çıkar ve onlara bağlı kalan bireysel eserler olarak edimselleşir."* Sözgelimi Oidipus, *"Ben öldürdüğüm adamın babam olduğunu bilmiyordum. Evlendiğim kadının da annem olduğunu da bilmiyordum"* demez.

Oidipus, bu kuşkular belirdikte sorunu kapamaz. Tam tersi *"Hiçbir şey vazgeçiremez beni bundan; hakikati öğreneceğim."* Gerçekten de öğrenir. Suçunun cezasını kendine, kendisi verir.

Hegel, modern çağ insanı için şöyle der, *"bizim için, ahlak alanında öznel yön, yani koşulların bilgisi, iyi'ye ilişkin kanı ve içsel niyet, eylemdeki temel öğeyi oluşturur."*

Oidipus modern insan olsaydı şöyle savunurdu kendini. *"En başta bilmenizi isterim. Ben, o kişinin babam olduğunu bilmiyordum. İkincisi, onlar saldırdı bana. Ben kendimi korudum. Üçüncüsü ben bu kenti bir canavardan kurtardım. Siz beni kral yaptınız. Kraliçeyle evlendirdiniz. Meğerse kraliçeniz annemmiş. Söyleyin bu yaptıklarımın, bu eylemlerin suç neresinde."*

Kahramanlık çağı çok gerilerde kaldı... çok gerilerde. Ama ben onu özlüyorum.

22 Ağustos Çarşamba

Yakup Kadri'nin *Panaroma* adlı romanını yeniden okuyorum. Dün okuduğum bölümde şeriatçıların nasıl CHP'ye sızdıklarını anlatıyor Yakup Kadri.

Köklü bir modernleşme yaşanmadı Türkiye'de. Mustafa Kemal döneminde oraya buraya sızan, sinen şeriatçılar, bugün şeriatın iktidarı için kan akabileceğini söyleme noktasına geldiler. Bu noktadan sonra ceza yasaları harekete geçiyor, partileri kapatılıyor. En son Ak Partisi'nin genel başkanı Tayyip Erdoğan için Yargıtay Başsavcılığı harekete geçti. Tayyip Erdoğan'ın parti üyeliğinin düşürülmesi için Anayasa Mahkemesine başvurdu.

Şimdi şunu söylemem gerekiyor. Herhangi bir hareket yasalarla engellenemez. Peki, n'apmak

gerekiyor. Türkiye bu yolda ciddi bir hesaplaşmayı göze almalıdır. Bu hesaplaşma için demokratik bir ortam hazırlanmalıdır.

Ne istiyor şeriatçılar. Türkiye'nin şeriata göre yönetilmesini. Bütün ülkede içki yasaklanacak, kadınlar çarşafa sokulacak, bilimsel eğitim kaldırılacak, bütün yasalar şeriata göre düzenlenecek.

Tabii Gazzali dışında bütün düşünürler de yasaklanacak. Farabi, İbni Sina, İbni Rüşd kafir ilan edilecek.

Mevlana, Hacı Bektaş, İbni Arabi'de yasaklanacak.

İstedikleri bu. Tamam işte bu alanda ciddi bir hesaplaşma zorunlu. Bu hesaplaşma yapılmadan, şeriatçılar o çok güvendikleri, yüzde 99'u müslüman halkın gözünde yerlebir edilmedikçe bu sıkıntı bitmez.

Peki, nerden biliyorum şeriatçıların halkın gözünde yerlebir olacağını. Bunu bilmiyorum. Cumhuriyetçiler, bilimi savunanlar bunu yapmak zorunda. Bildiğim bu.

Yasalar, kişisel düzlemde de sıkıntı yaratıyor. Düşünün, Mustafa Kemal'e deccal diyenler, Anıt Kabir'e gitmek zorunda kalıyor. Bütün kadınları çarşafa sokmak istiyor, ama bunu partinin programına alamıyor. Bu, insanın iç dünyasında ciddi bir sıkıntı yaratır. Şeriatçıların sinirli olmasının bir nedeni de bu. İçinden kendine kıza kıza deccal dediği Gazi'nin kabrine gidiyorsun. Bu, insanı sinirli yapar.

Bırakmak gerekiyor, ben, Gazi'nin kabrini yolduzerle yıkacağım desin. Bunu partisinin programına alsın. Tabii yalnız Gazi'nin kabri yerle bir edilmeyecek. Türkiye'de bütün heykeller yıkılacak, resim, heylek sanatı, dini olmayan musiki yasaklanacak.

Bütün bunları programlarına alsınlar. Açık açık yazsınlar.

Tabii, camiye gitmeyen, oruç tutmayan, içki içen müslümanlara, nasıl bir ceza vereceklerini açık açık söylesinler. Sözgelimi, halk bilsin, namaz kılmayana, içki içene nasıl bir ceza verilecek.

Bu konuda yalan söyledikte ceza verilmeli. Şeriat partisini kuranlar "Biz içkiyi yasaklamayacağız, biz çok karılı evlenmeyi getirmeyeceğiz, biz heykelleri kırmayacağız, biz din dışı her türlü musikiyi yasaklamayacağız" derlerse yalan söylemiş olurlar. İşte o zaman ceza verilmeli.

Türkiye'de bugün yasalar, insanın yalan söylemesini zorunlu kılıyor. Oysa, yasa, doğru söylemeyi zorunlu kılmalı. Doğru söyleme zorunluluğu önceleri huzursuzluk yaratabilir. Ama halk önünde ciddi bir hesaplaşmadan sonra rahatlar ülke.

24 Ağustos Cuma

Gülay Göktürk Sabah'ta şöyle diyor, *"Bugün birileri benim, yıllar önce Leninizmi ve proletarya diktatörlüğünü savunan yazalırımı yayınlasa ve 'Liberalizm diyene bakın neler söylemiş' demeye kalksa ya da diyelim Taha Akyol'un yıllar önce MHP'liyken yazdığı bazı yazılardan alıntıyla Akyol'un şoven milliyetçi olduğunu iddia etmeye kalksa...*

Bu alıntılar herhangi bir etki yaratabilir mi? Herhangi bir merci, bizi geçmiş görüşlerimizle yıpratabilir mi?

Yıpratamaz."

Neden yıpratamazmış. Çünkü *"Bugünkü tezlerimizi, geçmiş tezlerimizle giriştiğimiz zamansız bir tartışma ve dişe diş bir fikir mücadelesi içinden süzüp çıkardık. Reddettiğimiz tezlerimizi nasıl akıl yürütme ve nasıl bir pratik sonucu reddettiğimizi, başkalarını da aktarmaya çalıştık."*

İşte bunlar beni pek üzüyor.

Gülay Göktürk'e şunu sormak gerekiyor. Leninizmden dönmek için dişediş fikir mücadelesi vermişin. Leninist olurken bu dişediş fikir mücadelesini niye vermedin.

Şimdi sorun şu. Bir insan, herhangi bir düşünceyi benimsemeden önce gerçekten dişediş bir mücadele vermelidir. Sokrates'in deyişiyle o düşünceyi kendisinin yapmalıdır. Daha sonra şunu irdelemelidir. Ben bu düşüncenin sonuçlarına katlanabilecek miyim. Bu düşünce için ölüme kadar mücadele edebilir miyim. Üstelik ne pahasına olursa olsun. Bu mücadeleyi verirken ihanete uğrayabilirim, yalnız kalabilirim.

Bütün bu irdelemeler yapıldıktan sonra bir karara varılır. Ama Gülay Göktürkler böyle yapmadı. Hiç irdelemeden, onun bunun etkisiyle Leninst oldular. Bunlarda akıl yürütmenin, düşüncenin damlası yoktu.

Leninizm bunların üstünde, delik deşik, yıpranmış, eğreti bir giysi gibi duruyordu.

Gülay Göktürk'ü tanımadım ama, benzerlerini çok gördüm. Gülay Göktürk'ü tanısaydım, benzerlerine sorduğum soruyu ona da sorardım. Marksizmin bilgi kuramı nedir. Estetik görüşleriniz nelerdir. Marks, Aristoteles'e neden deha dedi.

Gülay Göktürk de, benzerleri gibi beni "burjuva enteli" diye suçlardı.

Sonra n'oldu. 12 Eylül geldi. Üstlerinde iğreti duran Leninist giysilerini hızla çıkardılar. Şimdi buna dişe diş fikir mücadelesi, akıl yürütme diyorlar. Adım gibi biliyorum yarın Türkiye'de proletarya diktatörlüğü kurulsun, bunlar bir gece içinde dişe diş bir fikir mücadelesinden sonra Leninist oluverirler.

Gülay Göktürk'ü okurken niye üzülüyorum. Bu, bir düşmedir. İşte insanın düştüğü bu durum beni

üzüyor. Derin bir pişmanlık içinde bir sabıkalı gibi yaşıyorlar.

Gülay Göktürk'ün benzerlerine bütün bunları söylemiştim.

Tabii onları bu işe sokanlara da kızıyorum. Zamanın bu heyecanlı gençlerine ciddi bir eğitim vermediler.

Felsefe yok, ekonomi yok, siyaset bilimi yok. El kitaplarını ezberlettiler, marksist-leninist yetiştirdiler.

Sonuç Gülay Göktürkler.

Gülay Göktürk, hanım hanımcık yaşaması gereken biriydi.

Ben, bir zamanlar marksist-leninist olup da bugün liberalleşenlere kesinlikle kızmıyorum. Onları suçlamıyorum. Ama dişe diş bir fikir mücadelesinden sonra liberal olduklarına da inanmıyorum.

İnanmamamın nedeni şu. Dişe diş bir fikir mücadelesi verilseydi, bu yazılarına yansırdı. Oysa yazılarında dişe dokunur bir fikir yok.

1 Eylül Cumartesi

Marks'ın bir sözü var, pek severim. Marks *"Herkesin okuma-yazmayı öğrenme hakkı olduğu gibi herkesin yazma hakkı olmalıdır"* der.

İnsancıl dergisi, çıktığı günden beri bunu söylüyor. Herkesin yazma hakkı vardır. Ancak bu hak ciddi bir sorumluluktur. Bu sorumluluk, bir dakika bile bir köşeye bırakılmayacak kadar önemlidir.

Sözgelimi genç bir insan şair olmak istiyor. Bu gencin ilk elde dünya şiirini bilmesi... kavraması gerekir. Bu kavrayış, hem biçimsel, hem izleksel açıdan olmalıdır. Diyelim ölüm. Şairler ölüme izleksel olarak bakmışlar. Şair, bunları incelemeli sonra kendi yorumunu, bakış açısını belirlemeli.

1980 sonrası şiirimizde izleğe boş verildi. Bu yürekli bir çıkış gibi gösterildi. Aslında bu fikirsizliktir. İzleksizlik, hiçbir sorunu olmamaktır.

Bu modadır, gelip geçici bir heves. Ciddiyetsizliktir. Genç şair bu modaya, bu kolaycılığa kapılmamalı.

Şair, konuyla izleği ayırabilmelidir. Ayrıca daha önce işlenmiş bir izleğin tekrarı, şiiri öldürür.

Bu söylediklerim öykücüler için de geçerli. Bütün öykü dünyası ciddi bir biçimde incelenmeli. İzlekler çıkarılmalı. Öykücü kendini belirlemeli.

Özetle söylersem, öykücü ya da şair, kendi kendinin efendisi olmalı, Marks'ın deyişiyle.

Şimdi bunları niye yazdım. Daha önce *İnsancıl*'da duyurduk, *İnsancıl*'a ürün göndermenin koşulları.

Bir iki kişi dışında kimse aldırmadı. Niye aldırmadıklarını biliyorum. Türkiye, yazdıklarının, söylediklerinin arkasında duranlar ülkesi değil. "Burda park yapılmaz" tabelasının altında park yapılır. "Çöp dökmek yasaktır" denilen yerler çöplüktür.

Bu, ister istemez, yazılanın, söylenin pek önemli olmadığı düşüncesini doğuruyor. Ama *İnsancıl* böyle değil. *İnsancıl*, yazdıklarının, söylediklerinin arkasında durur. O duyuruyu, bu sayıda, bir bölümünü değiştirerek yayınlıyorum.

İnsancıl, insanların yazma hakkını savunuyor. Tıpkı Marks'ın döneminde olduğu gibi, şimdi Türkiye'de de yazarları "yetkili-yetkisiz" diye ikiye ayırıyorlar. Özellikle Anadolu, özellikle yetkisiz sayılıyor.

Marks bu konuda şöyle der, *"Eğer Almanlar geriye, tarihe bakacak olurlarsa şunu göreceklerdir, siyasal olarak yavaş gelişmeleri kadar, Lessing öncesi edebiyatın bulunduğu perişan durumunun başlıca nedenlerinden biri, bu yetkili yazarların varlığıdır."*

Bunlar, bu yetkili yazarlar, Marks'ın deyişiyle, *"halkla maneviyat arasında, yaşamla bilim arasında, özgürlük ile insanlığın arasını açmışlardır."* (Marx-Engels-Lenin, Sanat ve Edebiyat, Çev. Aziz Çalışlar, Evrensel Basım Yayın. İstanbul, 1996)

Şimdi de Türkiye'de böyle değil mi. Kendini yetkili gören, kendi kendine, kendini edebiyatın temsilcisi ilan eden bu yetkili yazarlar, edebiyatımızı kuruttular. Türk edebiyatında fikirsizliği, izleksizliği savunan, böylesi bir edebiyatı taçlandıran böylesi kişiler için Hegel şöyle der. *"Önceden kendisinde canlı bir uyarıcı olarak bir tema taşımaksızın, bir şiir yazmak, bir resim yapmak ya da bir ezgi bestelemek için sadece esinlenmeye yönelen ve yalnızca şurada burada malzeme peşinde koşan bir insan, o halde yeteneği ne olursa olsun, salt bu niyete dayanarak güzel bir kavrayış oluşturamayacak ve sağlam bir sanat eseri üretemeyecektir."* (Hegel, Estetik, Çevirenler, T. Altuğ- H. Hunter, Payel Yayınevi, İstanbul 1994).

Türkiye'de "yetkili sanatçı"nın durumu tıpkı tıpkısına bu.

Edebiyatla insanın arasına giren, sahte bir bunalım edebiyatıyla, insanı edebiyattan soğutan bu yetkili yazarları, *İnsancıl* geçersiz ilan etti.

Bugün bile hangi konumda olurlarsa olsunlar geçersizdir onlar.

Edebiyatımız, sokaktan gelen insanla şahlanacak. *İnsancıl*, işte o sokağın dergisidir.

Hapishanelerde öldürülenler, genç yaşta bedenini satmak zorunda kalan kızlar, yerinden yurdun edilenler... nerde bunların şiiri, nerde bunların romanı, nerde bunların öyküsü...

Kaloriferli odasında, karın yağışından sıkılıp, bunalan kişinin iç sıkıntıları, insani edebiyatın öğesi olamaz.

4 Eylül Salı

Erbakan, Tarkan, Orhan Pamuk... Üç ayrı alanda etkinlik gösteren bu üç kişi şimdi ortak bir çizgide birleştiler.

Erbakan... Türkiye'de Sivas kırımını tek bir kelimeyle bile kınamayan, demokrasi mücadelesi verenleri, "Gulu gulu dansı yapıyorlar" diye kınayan Erbakan'a, Amerika'da, Kuzey Amerika Müslüman Topluluğu, İnsanlık Onur Ödülü vermiş.

Tarkan... Önce burda star oldu. Sonra Amerika'ya gitti. Ordan güdümlendi. Şimdi Türkiye'de daha çok satıyor.

Nevin Kodallı, Tarkan'ın müziği için şöyle diyor, *"Tarkan'ın söyledikleri de bütün dünyadaki benzerlerinin söyledikleri gibi çok ilkel şeyler. Öyle bir müzik ki, aynı sözleri tekrarlayarak herkesin kafasını uyuşturacak."* (Hürriyet, 3 Eylül 2001)

Orhan Pamuk... Önce Türkiye'de star oldu. Şimdi Amerika'da. Amerika'daki yayıncısı Orhan Pamuk için *"eski yayınevi Orhan Pamuk'a Amerikan kitap pazarında yer açtı. Ama ben onun daha fazla potansiyeli olduğuna inanıyorum."* (Hürriyet Pazar 2 Eylül 2001)

Marks, bu konuda şöyle der, *"Bir yazar, düşünceler ürettiği sürece değil, ancak yapıtlarını yayınlayan yayıncıyı zenginleştirdiği sürece, ya da bir kapitalist için ücretli emekçi ise, üretken bir emekçidir. (...) yayıncısı için fabrikasyon boş sözler, üretken bir emekçidir."* (K. Marks, F. Engels- Yazın ve Sanat Üzerine, Çev. Önce Ünalan, Sol Yayınlar, Ankara, 1995)

Orhan Pamuk, şimdi daha büyük kapitalistlerin ücretlisi oldu.

Orhan Pamuk, Türkiye'de kendini starlaştıran eleştirmenleri de beğenmiyor. *"Amerika'da eleştirmenler kitabı daha iyi inceliyor"* diyor.

Erbakan... Tarkan... Orhan Pamuk, kendiliğinden yanyana geldiler.

Haklı çıkmanın sevincini yaşıyorum.

BİR KEZ DAHA DUYURUYORUZ

Değerlendirilmek üzere İnsancıl'a ürün göndermeyi düşünen, yeni başlayanlara; ürünlerinizle birlikte gönderilmesi gerekenler:

ŞİİR DALINDA
- Yaşam öyküsü
- Enaz on ürün
- Niye şiir yazıyorsunuz. En az bir sayfa.

ÖYKÜ DALINDA
- Yaşam öyküsü
- En az beş ürün
- Niye öykü yazıyorsunuz. En az bir sayfa.

DENEME-ELEŞTİRİ
- Yaşam öyküsü
- En az beş ürün
- Niye deneme-eleştiri yazıyorsunuz. En az bir sayfa

Belirtilen noktaları içermeyen ürünler değerlendirilmeye alınmaz.

İNSANCIL ATÖLYESİ
2001-2002 DÖNEMİ ÇALIŞMALARI
15 EKİM 2001'DE BAŞLIYOR

Sürekli Seminerler
(15 Ekim 2001 - 29 Haziran 2002)

- Felsefe/ *Cengiz Gündoğdu - Felsefe Grubu*
- Edebiyat / *Berrin Taş*
- Yazarlık / *Cengiz Gündoğdu - Sevim Gündüz - Mehmet Esatoğlu*

Dönüşümlü Seminerler

- Evrim Kuramı / *Doç. Dr. Haluk Ertan*
- Ekonomi / *Prof. Dr. İzzettin Önder*
- Estetik / *Prof. Dr. Afşar Timuçin*
- Matematik Felsefesi / *Sevim Gündüz*
- Astronomi / *Sevim Gündüz*
- Tarihsel Süreç İçinde Müzik / *Sarper Özsan*
- Yeni Dünya Gerçeği - Ortadoğu / *Orhan İyiler*
- Yeni Dünya Düzeni / *Temel Demirer*
- Osmanlı İmparatorluğu Nasıl Battı / *Tarih Grubu*
- Tarihi Süreçte Kadın / *Sevim Gündüz - Berrin Taş Ebru Aktel - Bahar Üstün - Ebru Oktay Rebia Erdoğan Dirim*
- Tiyatro / *Mehmet Esatoğlu*

İnsancıl Atölyesi

EKİM 2001 SEMİNER PROGRAMI
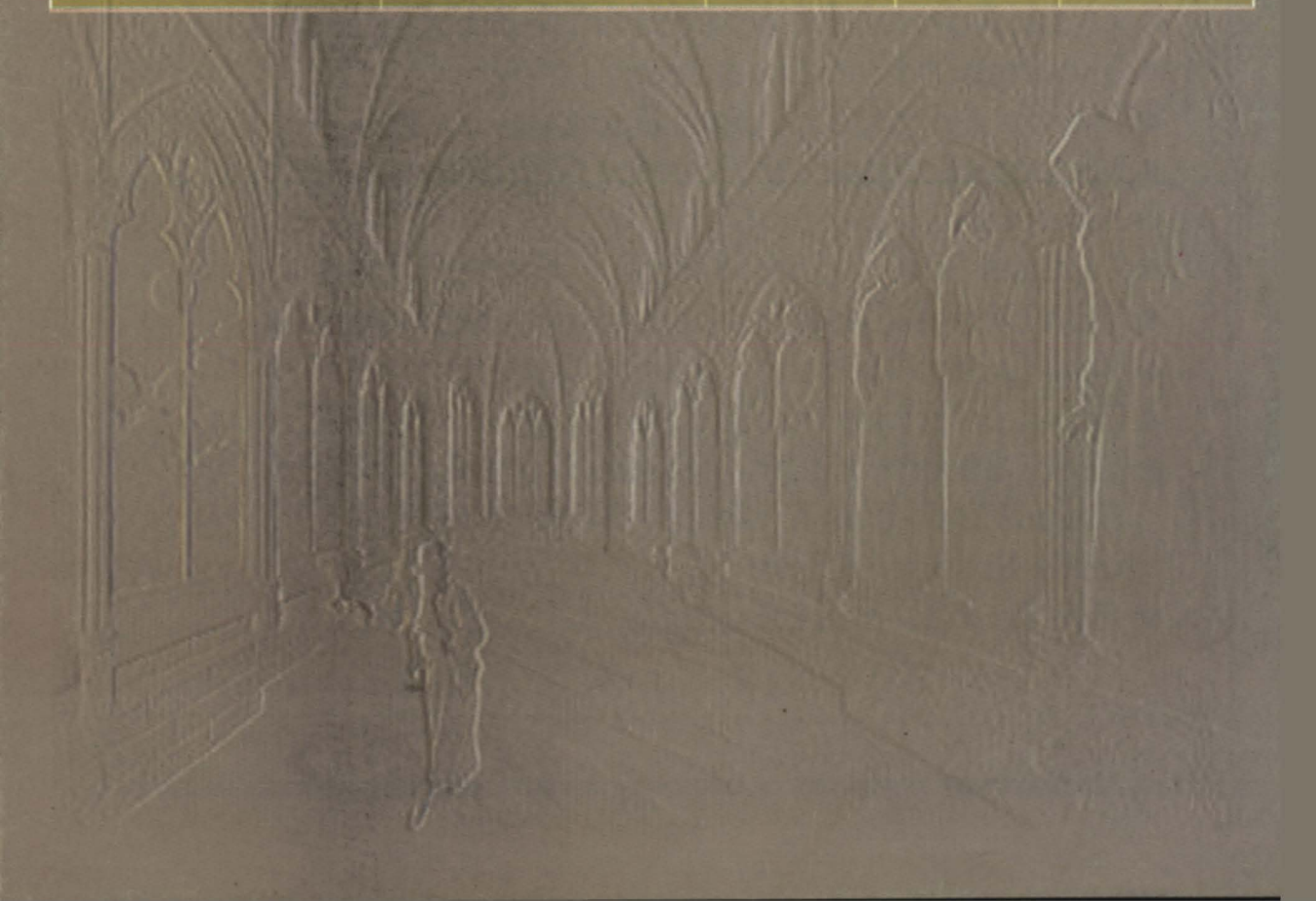
SEMİNERİ VERENLER	KONU	GÜN	TARİH	SAAT
CENGİZ GÜNDOĞDU	ATÖLYENİN AMACI	Pazartesi	15	18.30-20.30
SEVİM GÜNDÜZ MEHMET ESATOĞLU	YAZARLIK II	Pazartesi	22	18.30-20.30
HALUK ERTAN	EVRİM KURAMI	Salı	16-23-30	18.30-20.30
BERRİN TAŞ	EDEBİYAT ATÖLYESİ	Çarşamba	17-24-31	18.30-20.30
CENGİZ GÜNDOĞDU	FELSEFE III	Cuma	19-26	18.30-20.30
CENGİZ GÜNDOĞDU	YAZARLIK II	Cumartesi	20-27	13.30-15.30
CENGİZ GÜNDOĞDU	FELSEFE II	Cumartesi	20-27	16.00-18.00
CENGİZ GÜNDOĞDU	FELSEFE I	Cumartesi	20-27	19.00-21.00
MEHMET ESATOĞLU	TİYATRO	Pazar	21-28	10.00-14.00